

ISSN:2602-2184

Fırat Üniversitesi
**ULUSLARARASI İKTİSADİ
VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ**



CİLT/VOLUME: 1
SAYI/NUMBER: 1
HAZİRAN/JUNE-2017

**T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ**

ULUSLARARASI İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

CİLT/VOLUME: 1 SAYI/NUMBER: 1 HAZİRAN/JUNE-2017

İLETİŞİM ADRESİ/COMMUNICATION ADDRESS

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı/Elâzığ

Tel: 0 424 233 27 65 **Faks:** 0 424 218 85 65

BASKI/PRINTED BY
Fırat Üniversitesi Basımevi

ISSN: 2602-2184

ULUSLARARASI İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

CİLT/VOLUME: 1 SAYI/NUMBER: 1 HAZİRAN/JUNE-2017

SAHİBİ/OWNER

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Fırat Üniversitesi İİBF Dekanı

BAŞ EDİTÖR/HEAD EDITOR

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Fırat Üniversitesi İİBF Dekanı

EDİTÖRLER/EDITORS

Doç. Dr. Kürşat ÇELİK
Yrd. Doç. Dr. Atilla YÜCEL
Yrd. Doç. Dr. Gökçe CEREV

İLETİŞİM ADRESİ/COMMUNICATION ADDRESS

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı/Elâzığ

Tel: 0 424 233 27 65 **Faks:** 0 424 218 85 65

BASKI/PRINTED BY

Fırat Üniversitesi Basımevi

ISSN: 2602-2184

YAYIN KURULU
(PUBLICATION BOARD)

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	Fırat Üniversitesi
Prof.Dr. Kenan PEKER	Fırat Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet YATKIN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Burcu ÖZCAN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Kürşat ÇELİK	Fırat Üniversitesi
Doç.Dr. Rifat BİLGİN	Fırat Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Atilla YÜCEL	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdunnur YILDIZ	Fırat Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Gökçe CEREV	Fırat Üniversitesi

DANIŞMA KURULU
(ADVISORY BOARD)

Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ	Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÇAK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Murat DEMİR	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Selma KARATEPE	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup BULUT	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN	Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Feriz İZCİ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU	Azerbaycan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. İdris SARISOY	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Tuncay YILMAZ	Sakarya Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Simoh ADRIAN	Petru Maior University of T.G.
Assoc. Prof. Dr. Vintilescu BELCIAJ	AJEBucura University
Yrd. Doç. Dr. Bora YENİHAN	Kırklareli Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ
(REFEREES FOR THIS ISSUE)

Doç. Dr. Burcu ÖZCAN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan Turan DEMİREL	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atilla YÜCEL	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bora YENİHAN	Kırklareli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan UZUN	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özcan DEMİR	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdunnur YILDIZ	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özgür TOPKAYA	On Sekiz Mart Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Cem AYDEN

Fırat Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN

Fırat Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yelda SEVİM

Fırat Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ali Sırrı YILMAZ

Fırat Üniversitesi

EDİTÖRDEN

Başlarken...

Dergimizin ilk sayısı ile sizlerin karşısına çıkmanın heyecan ve mutluluğunu yaşamaktayız. Bilim insanlarımızın araştırmalarını sizlerle paylaşmak, dergiyi bilim dünyası ve toplumla buluşturmak bizim için ayrıca bir mutluluk ve heyecan kaynağı olmuştur. Öncelikli hedefimiz nitelikli, kendinden söz ettiren ve tercih edilen bir akademik dergiyi bilim dünyasına kazandırmaktır. Bu kapsamda derginin yayın kalitesinin arttırılması ve gelecek dönemlerde uluslararası indekslere girmesi için çaba göstermek en önemli amacımızı oluşturmaktadır.

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi (Journal of Economic And Administrative Sciences) Haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanan ve uluslararası hakemli akademik bir dergidir. Yayın hayatına yeni başlayan dergimiz bilim insanlarının akademik çalışmalarını, daha geniş bir okur kitlesi ile buluşturmayı, onların düşün dünyasını zenginleştirmeyi hedeflemektedir. Bu bakış açısıyla, bilimsel araştırmaların paylaşılmasına ve bilimin gelişmesine katkı sağlayabilmeyi ümit ediyoruz. Bu kapsamda dergimiz, sosyal ve beşeri bilimler alanında üretilen özgün bilimsel çalışmalara kapı aralamak ve sosyal bilimler alanında kaliteli yayınlara yer veren bir dergi olmayı öncelikli bir amaç edinecektir. Derginin yayın sürecinde katkı sunan başta yazarlarımız olmak üzere yayın ve danışma kurulu üyelerimiz ile hakemlerimize içtenlikle teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ

Editör

İÇİNDEKİLER/CONTEST

Sera YILDIRIM

İŞSİZLİK SİGORTASI İLE KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN ETKİLEŞİM
(*INVESTIGATION OF UNEMPLOYED EMPLOYMENT INSURANCE*) 1

İzzettin AS

YOKSULLUĞUN KÜRESELLEŞMESİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
(*GLOBAL POVERTY AND NON-GOVERMENTAL ORGANISATIONS*) 31

Umut YERTÜM

KÜRESELLEŞMENİN FORDİST- KİTLESEL ÜRETİM TARZINA ETKİSİ
(*GLOBALIZATION EFFECTS ON FORDIST-MASS PRODUCTION*)..... 67

Özcan DEMİR-İrem TANYILDIZI

SAĞLIK HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ
(*IMPACT OF HEALTH EXPENDITURES ON ECONOMIC GROWTH*) 89

Nurcan YÜCEL-Koray GÜNDÜZ-Zülküf NARLIKAYA-Cesur TOPRAK

KAMUDA GİRİŞİMCİLİK UYGULAMALARI: ELAZIĞ İLİ KAMU
KURULUŞLARI İÇİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA
(*PUBLIC ENTREPRENEURSHIP APPLICATIONS: ELAZIĞ İLİ PUBLIC
A QUALIFIED RESEARCH FOR INSTITUTIONS*) 121

Muhammed DÜŞÜKCAN-Eray Ekin SEZGİN

KÜÇÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER'DE KURUMSAL YÖNETİM
FARKINDALIĞI: ELAZIĞ İLİNDE BİR UYGULAMA
(*CORPORATE GOVERNANCE AWARENESS IN THE SMALL AND MEDIUM-
SIZED BUSINESSES: AN APPLICATION IN ELAZIĞ*) 153

Yayın İlkeleri/Publication Principles.....183

İŞSİZLİK SİGORTASIYLA KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN ETKİLEŞİMİ

Sera YILDIRIM*

Geliş Tarihi: 2 Mayıs 2017

Kabul Tarihi: 30 Mayıs 2017

ÖZET

Kayıt dışılık oranlarının yüksek olduğu ülkelerde işsizlik sigortası uygulamasında ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. İşsizlik sigortası ve kayıt dışı istihdamın incelendiği bu çalışmada, her iki faktörün birbirleriyle ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın amacı; Türkiye’de 1999 yılından beri uygulanmakta olan işsizlik sigortası uygulamasını açıklayarak kayıt dışı istihdamın hangi yönde etkilediğini ortaya koymaktır. Çalışmanın temel hipotezi; “gelişmekte olan ülkelerde optimal düzeyde belirlenmeyen işsizlik sigortasının kayıt dışı istihdamı arttırıcı yönde etkilediği” şeklindedir. Araştırma neticesinde genellikle gelişmekte olan ülkelerde daha sık rastlanılan kayıt dışı istihdam, pasif istihdam politikalarından işsizlik sigortasında sıkıntılara yol açmaktadır. Genel itibariyle gelişmekte olan ülkelerde en uygun şekilde belirlenmeyen işsizlik sigortası kayıt dışı istihdamı arttırıcı etkisi olduğu görülmüştür. Dolayısıyla işsizlik sigortasının arzu edilebilirliğini azaltma yolunu gidilmektedir. Çünkü işsizler, bu süre zarfında kayıt dışı istihdam edilirken kendilerini işsiz göstererek işsizlik ödeneğinden faydalanabilmektedir. Buna karşın çok az rastlanılan bazı durumlarda da işsizlik sigortası ödemelerinden faydalanabilmek için işsiz kişiler kayıtlı bir işte çalışmayı beklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kayıt Dışı İstihdam, İşsizlik Sigortası, Pasif İşgücü Piyasası Politikaları

* Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
syildirim@firat.edu.tr

Investigation Of Unemployed Employment Insurance

ABSTRACT

In countries with high informality rates, serious problems are encountered in the implementation of unemployment insurance. In this study of unemployment insurance and informal employment, it was researched whether both factors are related to each other. Purpose of the study; To explain the application of unemployment insurance, which has been implemented since 1999 in Turkey, and to reveal the way in which informal employment has affected. The basic hypothesis of work; "Unemployment insurance, which is not set at an optimal level in developing countries, has the effect of increasing informal employment". As a result of research, informal employment, which is more common in developing countries in general, leads to unemployment insurance problems due to passive employment policies. In general, unemployment insurance, which is not optimally determined in developing countries, has been seen to have an effect of promoting informal employment. Therefore, there is a way to reduce the desirability of unemployment insurance. Because the unemployed can benefit from the unemployment benefit by showing themselves unemployed while under informal employment during this period. However, unemployed people are waiting for a registered job to benefit from unemployment insurance payments in some rare cases.

Keywords: Informal Employment, Unemployment Insurance, Passive Labor Market Policies

GİRİŞ

Günümüz üzerinde durulan kavramlarından biri olan kayıt dışı istihdam, esasen ülkemizin başta gelen sorunları arasında yer almaktadır. Türkiye’de 1950 yılından itibaren yaşanan köyden kente göç dalgası, kayıt dışı istihdamın gelişmesine neden olmuştur. Köyden kente göçün artmasıyla birlikte, kentlerde büyük oranda vasıfsız işgücü, daha az ücretle ve sosyal güvenceye sahip olmaksızın çalışmaya razı olan insan sayısında artış olmuştur. Bu bağlamda ülkemizde kayıt dışı istihdamla mücadele için son yıllarda bazı önemli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu düzenlemelerden biri de işsizlik sigortasıdır.

İşsizlik sigortası, çalışma istek ve yeteneğinde olan kişilerin kendi iradesi dışında işsiz kalması sonucunda uğrayacağı gelir kaybının belirli süre ve miktarda karşılayan bir sistemdir. Primlere dayalı olan bu programın temel amacı işsiz kalan kişilerin işsizlik süresince nakdi veya gayri nakdi desteklemektir. Bu çerçevede işsizlik sigortasının hem ekonomik hem de sosyal etkileri vardır. Bu etkilerden biri de kayıt dışı istihdama olan etkisidir. İşsizlik sigortasının kayıt dışı istihdam üzerindeki etkilerini inceleyen çok az çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda genellikle teorik öngörülerini doğrulayan sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın amacı literatürde yapılan çalışmalardan yola çıkarak işsizlik sigortası ve kayıt dışı istihdam ile ilgili temel bilgileri vermek, her ikisi arasında pozitif veya negatif yönlü ilişkinin olup olmadığını tespit etmek ve ulaşılan sonuçları analiz etmektir.

1. KAYIT DIŞI İSTİHDAM

Günümüz çalışma yaşamında yaşanan en önemli sorunlardan biri kayıt dışı istihdamdır. Kayıt dışı istihdama, tüm gelişmiş, gelişmekte olan

İssizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

ülkelerde ve geçiş ekonomisi ülkelerinde rastlanmaktadır. Fakat kayıt dışı istihdam gelişmiş ülkelerde az, gelişmekte olan ülkelerde çok görülmektedir. Bunun nedeni gelişmekte olan ülkelerde köyden kente göç olgusu ile vasıfsız işçi sayısının artması ve istihdam maliyetlerinin yüksek olmasıdır (Yüzbaşıoğlu, 2010: 27).

Türkiye’de kayıt dışı istihdamı tetikleyen çeşitli sebepler vardır. Bu sebeplerin başında ekonominin geri kalmışlığı, istihdam üzerinden alınan vergilerin yüksekliği, sosyal ve bürokratik yükler, istihdam alanlarının nüfus artışı ile uyumlu olmaması ve kayıt dışılığın yeterince denetlenememesi ülkemizde kayıt dışı istihdamı teşvik etmektedir (Biçerli, 2009: 159). Literatür incelendiğinden bu kavrama ilişkin birçok tanımlama yapılmış ve bu kısımda kayıt dışı istihdamın çerçevesini belirleyen unsurlara yer verilmiştir.

1.1. Kavramsal Yaklaşım

Kayıt dışı istihdam kavramı ilk defa 1970 yılında İLO’nun düzenlediği Dünya İstihdam Programı (World Employment program) kapsamındaki Kenya Raporunda “enformel sektör” olarak kullanılmıştır. Raporda kayıtlı sektör tarafından karşılanamayan açık işsizliğin enformel veya kayıt dışı sektör tarafından emildiği ve kırsal alandan şehirlere göçün beklenen miktarda açık işsizliğe yol açmadığı saptanmıştır (Güloğlu, 2005: 2).

Avrupa Birliği (AB) içerisinde kayıt dışı istihdam “bildirilmemiş istihdam” kavramı ile ifade edilmekte ve tanımlanmaktadır. Buna göre, yasal nitelikte olan, ancak ulusal gereklere uygun olarak kayıt altına alınmayan, resmi makamlara bildirilmeyen her türlü ücretli faaliyet “bildirilmemiş” veya “enformel istihdam” olarak kabul görmektedir. Bu yaklaşım

çerçevesinde konusu, doğası veya niteliği yasal olan faaliyetler dikkate alınmaktadır. Ancak, suç oluşturan faaliyetler “bildirilmemiş istihdamın” dışındadır. Benzer biçimde bildirilmesi ulusal hukuk tarafından gerekli görülmeyen faaliyetler de kapsam dışında bırakılmıştır (Biletta ve Meixner, 2005: 1).

OECD ise genellikle “saklanmış istihdam” kavramını kullanmaktadır. AB yaklaşımına oldukça benzeyen “saklanmış istihdam” yasal nitelikte olan ancak bir veya daha fazla kamu otoritesine bildirilmeyen istihdam olarak görülmektedir (OECD, 2004: 1).

Kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik açısından “niteliği itibarıyla yasal işlerde çalışarak istihdama katılan kişilerin, çalışmalarının gün veya ücret olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesi” olarak tanımlanabilir (www.sgk.gov.tr/wps/portal/kayitDisi/kayitdisi_istihdam, erişim: 20.12.2016). Diğer bir tanımda kayıt dışı istihdam; çalışanların yeterli çalışma standartlarına sahip olmadan, asgari yaş haddi, asgari ücret hakkı, fazla mesai ücreti ve işyeri çalışma standartları gibi konulardaki düzenlemelere uyulmadan, sosyal güvenlik, vergi ve diğer fonların eksik ödendiği ya da hiç ödenmediği istihdam türüdür (İlgin, 1999: 39).

Son olarak toparlayıcı bir tanım yapacak olursak; kayıt dışı istihdam hem resmi hem gayri resmi sektörde hem de kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde kendi adına ya da ücretli olarak çalışan ve faaliyetleri kamu kayıtlarına ve istatistiklere yansımayan, aynı zamanda istatistiksel olarak tam hesaplanamayan istihdam şekilleridir (Yereli ve Karadeniz, 2004: 45).

1.2. Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri

Küreselleşmeyle birlikte kayıt dışı istihdam Dünya’da ve Türkiye’de ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bölgesel geri kalmışlık, köyden kente

İssizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkileşimi

göç nedeniyle artan işsizlik herhangi bir işte çalışmayı zorlaştırmaktadır. Niteliksiz iş gücü, kayıtlı sektörde istihdam edilemeyen işgücü, piyasaya giriş ve çıkışın kolay olduğu, fason üretim, işportacılık gibi işlerin yapıldığı gayri resmi sektör istihdama yol açmaktadır.

Tablo:1 Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2002	90,14	31,74	36,40	29,19	-	52,14
2003	91,15	31,55	36,43	29,00	-	51,75
2004	89,90	33,83	37,28	31,96	-	50,14
2005	88,22	34,32	38,11	32,27	-	48,17
2006	87,77	34,06	38,12	31,88	-	46,97
2007	88,14	32,34	35,51	30,63	-	45,44
2008	87,84	29,76	31,61	28,77	-	43,50
2009	85,84	30,08	33,43	28,40	-	43,84
2010	85,47	29,06	32,68	27,11	-	43,25
2011	83,85	27,76	31,50	25,71	-	42,05
2012	83,61	24,51	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,28	22,40	25,23	20,90	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,20	20,35	35,76	33,49

Kaynak: TÜİK’in Hanehalkı İşgücü İstatistiklerinden derlenmiştir.
(<http://www.tuik.gov.tr>, erişim:12.12.2016)

Türkiye kayıt dışı istihdam oranlarını gösteren Tablo 1 incelendiğinde, 2002 yılından bu yana bir düşme eğilimi göstermiş olsa da hala %33

seviyelerinde yüksek bir orana sahiptir. Sektörel bazda ele alındığında en yüksek kayıt dışılık sırasıyla tarım, inşaat, hizmet ve sanayi sektöründe olduğu görülmektedir. 2016 yılında tarım sektöründe %82 seviyelerinde kayıt dışılık tespit edilmiştir. Türkiye ekonomisinin özellikle istihdam açısından tarım ve hizmetler sektörüne dayalı, tüm sektörlerde küçük işletmelerin yaygın olan yapısı kayıt dışılığa ortam hazırlamaktadır. Tarım ve hizmetler sektörü, izlenme ve denetlemeleri zor olduğundan kayıt dışılığa elverişli sektörlerdir.

Kayıt dışı istihdamın nedenleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte sanıldığından daha çok ve karışıktır. Kayıt dışı çalışma, kayıt dışı ekonomi ile yakından bağlantılı olup küreselleşme ve ekonomik krizler kayıt dışı çalışmayı son yıllarda iyice arttırmıştır. Türkiye’de hızla artan nüfus, plansız kentleşme olgusu ve işgücü arzının artması ile kronikleşen işsizlik alınan çeşitli önlemlere rağmen, kayıt dışı çalışmanın artmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, dünya genelindeki küreselleşme eğilimleri ve aşırılaşan rekabet, maliyetlerin makineleşerek hızla düşürülmesi ve üretici birimlerin maliyetini düşürmek amacıyla küçülmelerine ve post-fordist düzende örgütlenmelerine yol açan bir yapılanmayı beraberinde getirmiştir (Karaarslan, 2010: 51). Bu nedenle kayıt dışı istihdamı tek nedene bağlamak mümkün değildir.

Kayıt dışı istihdamın nedenlerini sıralayacak olursak; istihdam üzerindeki mali yükün yüksek olması, borçlanma yasaları, sosyal güvenlik sisteminde yetersizlikler, gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluk ve işsizlik, çalışanların sosyal güvenlik hizmetlerine bakışı, kamu kurumları arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliği, çalışma hayatında meydana gelen değişimler, çalışanların bilgi ve bilinç eksikliği, üretim sektöründe eve iş verme, taşeron işçiliği ve fason üretime yönelim, Türk vergi sisteminden

İssizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

kaynaklanan sorunlar, vergi oranlarının yüksekliği ve vergilerin adil toplanamaması, küçük ve orta ölçekli işletmelerin fazlalığı, küreselleşmenin getirdiği rekabetçi piyasa yapısı vb. şeklinde sıralanabilmektedir (Yüzbaşıoğlu, 2010: 51).

Kayıt dışı istihdamı önleyebilmek ve azaltabilmek amacıyla birtakım çalışmalar yapılırsa da yetersiz kalmaktadır. Bu çerçevede orta ve uzun dönemli tedbirler alınmalıdır. Öncelikle kayıt dışı istihdama neden olan unsurlar tespit edilmeli sonrasında gerekli yasal ve idari düzenlemeler yapılmalıdır.

1.3. Kayıt Dışı İstihdamın Türleri

Kayıt dışı istihdamın türlerine Türkiye bazında ele aldığımızda temel olarak üç başlık altında toplayabiliriz. Bunlar:

- Çalışmaları hiç bildirilmeyenler
- Çalışmaları kısmen bildirilenler
- Mevzuatın kayıt dışında bıraktığı çalışmalar

1.3.1. Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Hiç Bildirilmeyen

İşletme sahibinin yanında istihdam ettiği çalışanlarını gerekli kurum ve kuruluşlara hiçbir şekilde bildirmemesidir. Bazı ekonomik faaliyetler kayıtlara hiç girmemektedir. Bunlar; fason imalatlar, işportacılık, hamallar, şehir içi nakliyat yapan kişiler, canlı hayvan ticareti yapanlar, inşaat işçileri vb. şeklinde örneklendirilebilir. Bu işler kamu otoritelerinin bilgisi olmadan yürütülmektedir. Dolayısıyla bu faaliyetlerde çalışanlarda kayıt dışı istihdam edilmektedir (Yüzbaşıoğlu, 2010: 25). Ayrıca deneme süresi iddiasıyla sigortasız çalıştırmak, dul ve yetim aylığı alanlardan kayıt dışı çalışanlar, kendi kayıt dışı çalışanlar da gerekli kurum ve kuruluşlara hiç bildirilmeyen gruplardır.

1.3.2. Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Kısmen Bildirilen

İşletme sahiplerinin işçilerinin düşük sigorta primi ve vergi amacıyla, ücretlerini veya çalışma gününü eksik göstermesidir. Yasal olarak kayıtlı oldukları halde bu kişiler yaptıkları faaliyetlerini kısmen bildirerek kayıt dışı faaliyetler içerisinde yer almaktadırlar. Ayrıca sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olup, aldığı ücretin yetersizliği nedeniyle ikinci bir işte çalışanların eksik bildirilmesi de kayıt dışı faaliyetler içerisinde yer almaktadır. (Yüzbaşıoğlu, 2010: 26). İstihdam edilen işçilerin çalıştıkları sürenin eksik bildirilmesi konusunda en fazla dikkati çeken sektör inşaat sektörüdür. Bunun dışında birçok sektörde de eksik süre gösterilme durumuna rastlanmaktadır. Burada kayıtsızlık yerine yarı kayıtlılık vardır. Bunun en önemli nedenlerinden bazıları, yüksek prim maliyetleri ve kurumsallaşmanın yeterli düzeyde olmamasıdır (Sugözü, 2010: 19).

1.3.3. Mevzuatın Kayıt Dışında Bıraktığı Çalışmalar

Kayıt dışı istihdamla mücadelede en önemli sorunlardan birisi de mevzuatın kısmen ya da tamamen kapsam dışında bıraktığı çalışmalardır. Vergi mevzuatında genellikle sosyal amaç gözetilerek kendilerine muafiyet tanınan kişiler, sosyal sigorta mevzuatı açısından prim ödeme güçlerinin olmaması veya çalışmaların hizmet akdi çerçevesinde değerlendirilmemesi gibi nedenlerle kapsam dışında tutulmuştur. Kapsam dışında bırakmanın nedenlerinin başında tarımda ve işlerinde süresiz çalışanların kayıt altına alınma zorluğu bulunmaktadır. Öte yandan bazı kişilerin çalışmalarının hizmet akdi içerisinde değerlendirilmemesi de bu kişilerin çalışmalarının sosyal güvenlik dışında kalmasına neden olmaktadır (Yereli ve Karadeniz, 2004: 85). Özetle bu kişilerden vergi ve prim toplama maliyeti bir hayli yüksek ve denetimi oldukça zordur. Gezici olarak çalışan esnaf ya da inşaatlarda çalışan işçiler bu kapsamdadır.

İssizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

5510 sayılı kanunun 6. Maddesi gereğince aşağıda belirtilen kişiler sigortalı sayılmayarak sosyal güvenlik mevzuatı dışında tutulmaktadır.

- İşverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi,
- Aynı konutta birlikte yaşayan ve üçüncü derece dâhil bu dereceye kadar hısımlar arasında ve aralarına dışarıdan başka kimse katılmaksızın, yaşadıkları konut içinde yapılan işlerde çalışanlar,
- Ev hizmetlerinde süreksiz olarak çalışanlar ile ev hizmetlerinde hizmet akdi ile sürekli çalışmasına rağmen, haftalık çalışma sürelerinin 4857 sayılı İş Kanunu'nda belirtilen sürelerden az olması nedeniyle, aylık kazançları prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olanlar,
- Askerlik hizmetlerini er ve erbaş olarak yapmakta olanlar ile yedek subay okulu öğrencileri,
- Yabancı bir ülkede kurulu herhangi bir kuruluş tarafından ve o kuruluşun adına ve hesabına Türkiye'ye bir iş için gönderilen ve yabancı ülkede sosyal sigortaya tabi olduğunu belgeleyen kişiler ile Türkiye'de kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan, yurt dışında ikamet eden ve o ülke sosyal güvenlik mevzuatına tabi olanlar,
- Resmi meslek ve sanat okulları ile yetkili resmi makamların izniyle kurulan meslek ve sanat okullarında ve yüksekokullarda fiilen normal eğitim süreleri içinde yapılan, tatbiki mahiyetteki yapım ve üretim işlerinde çalışan öğrenciler, sağlık hizmet sunucuları tarafından işe alıştırılmakta olan veya rehabilite edilen hasta veya maluller,

- BAĞ-KUR kapsamında sigortalı sayılması gerekenlerden 18 yaşını doldurmamış olanlar,
- Kamu idareleri hariç olmak üzere, tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının bu kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler,
- Niteliği itibariyle bir kişinin bir gün içinde yapabileceği işlerde, yevmiyeli olarak çalışanlar,
- Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkâr siciliyle birlikte kanunla kurulu meslek odalarına usulüne uygun olarak kayıtlı olanlardan, aylık faaliyet gelirlerinden bu faaliyetine ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarı, prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler,

Mevzuatın kayıt dışında bıraktığı standart dışı çalışmalara ise; evde çalışmayı, taşeronlaşmayı ve tele çalışmayı gösterebiliriz. Evde çalışanlardan kastedilen işverenin doğrudan denetimi olmaksızın bir ücret karşılığı üretimin veya hizmetin sağlanması amacıyla genelde işçinin evine iş vermektir. Türkiye’de çalışma mevzuatında eve iş verme sistemi içinde çalışanları koruyan bir düzenleme yoktur.

1.4. Türkiye’de Kayıt Dışlığın En Fazla Görüldüğü Gruplar

Kayıt dışı istihdamı tetikleyen birçok farklı unsur vardır. Bu nedenle kayıt dışı olarak çalışma tercihinde bulunan farklı kesimlerin varlığı kaçınılmazdır. Bu kesimler arasında da gönüllü olarak kayıt dışı kalanlar olmakla birlikte zorla kayıt dışı bırakılanlar da vardır. İşgücü piyasasının en

İşsizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

kırılgan grupları olan bu kesimlerin kayıt dışı ekonomi içinde yer almaları onların hayatlarını devam ettirebilmeleri için gereklidir. Çoğunluğu eğitimsiz ve vasıfsız bir konumdadır (Şen, 2008: 83). Bu grupları işsizler, vasıfsız kişiler, emekliler, çocuk işçiler, yabancı kaçak işçiler ve serbest çalışanlar olarak sıralayabiliriz.

1.4.1.İşsizler

Türkiye’de işsiz olmak, açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmak demektir. Bu nedenle insanlar yaşamlarının devamı için eğitim durumları ne olursa olsun, kayıtlı bir buluncaya dek mecburen kayıt dışı sektör içinde yer alırlar. İşsizler arasında eğitilmiş gençler olduğu gibi herhangi bir beceriye sahip olmadığı için işsiz olan kişiler de vardır. Ülkemizde son dönemlerde üniversite mezunu gençler arasında işsizlik yaygınlaşmıştır (Şen, 2008: 84). Her ne kadar işsizliği önlemeye veya azaltmaya yönelik çeşitli politikalar yapılırsa da yetersiz kalmaktadır.

1.4.2.Kadınlar

Kayıt dışı çalışma ile ilgili olarak zorla veya gönüllülüğe dayalı olarak kadınların kayıt dışı çalışmasının ülkeler bazında ciddi farklar gösterdiğini söylemek mümkündür. Gelişmekte olan ülkeler ele alındığında kadınların sosyal statüsü, ülkenin gelişmişlik düzeyi (tarım toplumlarında kadınların tarım sektöründe yoğun olarak çalıştırılması), kadın istihdam oranları veya sosyal güvenlik sisteminin yapısı kadınların kayıt dışı kalma eğilimlerini veya mecburiyetlerini etkilemektedir. (Yurdakul, 2014: 23)

Sigortasız, güvencesiz, örgütsüz, düşük ücretli, çalışma zamanı çoğu zaman belirsiz ve uzun, çalışma koşulları oldukça kötü olan kayıt dışı sektörde kadınlar eve sanayiden iş alma, konfeksiyonda çalışma, temizliğe

gitme, çocuk ve hasta bakma, evde yemek, dantel, örgü yapma gibi işleri yapmaktadırlar. Böylece kayıt dışı çalışma, kadın emeğinin ücretini düşürürken, sosyal güvencesiz çalışma şartları nedeniyle emeklilik ve sağlık haklarından yararlanamamaktadır.

1.4.3.Çocuk İşçiler

Kayıt dışı istihdamın önemli bir boyutunu çocuk işçiler oluşturmaktadır. 6 Nisan 2004 tarihli Resmi gazetede yayımlandığına göre çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişidir. Yetişme çağındaki olan bu çocukların öğrenim hayatlarına devam etmeleri gerekirken, elverişsiz ve zaman zamanda tehlikeli ortamlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bunun yanı sıra çocuk işçi çalıştırmak ekonomik krizlerin yaşandığı dönemde ailelerin ekonomik problemlerini azaltırken işverenin de işgücü maliyetlerini azaltmaktadır. Çocuk işçiler, işveren gözüyle ucuz işçi olarak görülmektedir. Bu nedenle özellikle küçük işletmelerde işverenler çocuk işçileri tercih etmektedir. Çalışan çocukların kayıt dışı kalan ekonomik değerinde yer almasından daha önemli olan sorunun sosyal boyutudur. Yetişme çağındaki, okula gitmesi gereken bu çocukların sağlıksız koşullarda istihdam edilmeleri önemli bir sorundur (Zaklı, 2009: 25). Çocuk iş gücüne yönelik böyle karşılıklı talebin oluşması, bugünün eğitimsiz çocuklarını, geleceğin eğitimsiz ve vasıfsız gençlerine dönüştürmektedir (Şen, 2008: 85). Ayrıca belirtmek gerekir ki çocuk istihdamının büyük bölümü tarımda çalışmakta ve bu kesimde çalışanlar ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir (Yüzbaşıoğlu, 2010: 26).

Toplumdaki 18 yaşın altındaki kişilerin sigortalı olmayacağı yönündeki yaygın kanaat de çalışan çocukların çalışmalarının ilgili

İssizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

kurumlara bildirilmemesine neden olabilmektedir (Süngü, 2004: 23). Neticede çocuklar çift taraflı sömürülmekte, sigortasız çalışma ve düşük ücret gibi sağladığı avantajlar nedeniyle sosyal açıdan yaratabileceği problemler dikkate alınmaksızın çalıştırılmaktadır.

1.4.4.Yabancı Kaçak İşçiler

Yabancı kaçak işçilik, ülkemize resmi veya gayri resmi yollardan giriş yapan ve süreli veya süresiz kalan yabancıların çalıştırılmalarının ilgili kurum ve kuruluşlarına bildirilmemesidir. Günümüz Ortadoğu'sunda yaşanan karmaşalar, savaşlar, krizler, ekonomik, sosyal değişimler ülkeler arası göçü artırmış ve göç alan bir ülke konumunda yer alan Türkiye bu olaylardan en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur.

Yabancıların Türkiye'yi bir çalışma alanı olarak görmelerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Türkiye'de vize almanın ve kaçak yollardan girmenin kolaylığı, Türkiye'de kamu idaresinin şimdiye kadar hep işçi göçü veren bir konumda bulunması ve bu nedenle yeni koşullara uyum sağlayamamasından dolayı önemli eksikliklerinin olması, Türkiye'nin Avrupa'ya göre daha ucuz bir ülke olması, kolay erişilebilirliği halkın yabancılara karşı hoşgörüsü, Türkiye'nin bir geçiş yolu konumunda bulunması ayrıca komşu ülkelerdeki siyasi ekonomik istikrarsızlıklar, savaş tehlikesi gibi faktörler Türkiye'ye yabancı kaçak işçilik açısından cazip kılmaktadır (Şen, 2008: 85). Ayrıca dünyanın her yerinde yabancı işçiler küçük işletmelerde çalışmakta ve genellikle ev hizmetlerinde, inşaat, tekstil, tarım, gemicilik, tezgahçılık vb. işlerde çalışmaktadırlar (Yüzbaşıoğlu, 2010: 27). Sonuç itibarıyla hem bu

nedenlere bağlı olarak hem de zorunlu nedenlerle gelen göçmen veya mülteciler kaçak olarak çalışmakta veya çalıştırılmaktadır.

1.4.5.Emekliler

Son dönemlere kadar Türkiye’ de emeklilik yaşının düşük olması, ülkemizde genç yaşta emekli olan yığınlar oluşmasına neden olmuştur. Hayatlarının belki de en verimli çağlarında iş hayatından uzaklaşan kişiler, ekonomik sıkıntılar nedeniyle yeniden iş hayatına dönmüşlerdir. Fakat ülkemizde yerleşmiş olan genel bir kanıya göre emekli olan kişiler yeniden herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıt olamazlar düşüncesi, emekliler arasında kayıt dışı istihdamı artıran bir olgudur (Şen, 2008: 86). Emekli maaşından vazgeçmek istemeyen emekli işçilerin iş deneyimlerinin olması ve bir takım iş gücü maliyetlerini azaltması ile işverenlerin emekli kişileri tercih etmesine yol açmıştır.

1.4.6.Serbest Çalışanlar

Her serbest çalışan kayıt dışı ekonomi içinde yer alır diyemeyiz fakat serbest olarak çalışan küçük ölçekli çiftçiler, satıcılar ve zanaatkarlar vergi yükümlülüğünden kaçınmak için kayıt dışı ekonomi içerisinde yer aldıkları karşılaşılan bir durumdur. Ayrıca, kişisel bazda da en fazla 18-25 yaş ve 60+ yaş grupları ile okuma-yazma bilmeyenler ile okuma-yazma bilen fakat okul bitirmeyenlerde görülmektedir.

2. İşsizlik Sigortası

İşsizlik sigortasına ihtiyaç, yaşamını sürdürmek için bir gelir elde etmek amacıyla çalışma arzu ve isteğinde olup fakat çalışma imkânı bulamayan insanların belirli bir gelir güvencesine sahip olma durumunun sağlanmasından doğmuştur.

İşsizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

Türkiye’de işsizlik sigortası, ilk kez 1999 yılında 4447 sayılı Sosyal Güvenlik Reform Yasası kapsamında kabul edilmiştir. Böylece 102 sayılı İLO sözleşmesine göre sosyal güvenlik sistemindeki 9 sigorta dalından 8 incisi de uygulamaya geçmiştir. İşsizlik Sigortası Kanununda, kimlerin, hangi şartlarda, ne kadar sürede işsizlik sigortasından faydalanacağı, işsizlik fonu, bu fonun gelirleri, giderleri ve bu fondan nerelere kaynak sağlanacağı gibi hususlar düzenlenmiştir (Göçmen, 2012: 140)

2.1. İşsizlik Sigortasının Kavramı

Türkiye’de 4447 sayılı işsizlik sigortası kanunu ile hayata geçirilen İşsizlik sigortası; bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenlere, uğradıkları gelir kayıplarını kısmen de olsa karşılayarak kendilerinin ve aile fertlerinin zor duruma düşmelerini önleyen, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren, Devlet tarafından kurulan zorunlu bir sigorta koludur (http://statik.iskur.gov.tr/tr/issizlik_sigortasi/issizlik_sigortasi_islemleri.htm, erişim: 21.11.2016). Diğer bir tanıma göre ise işsizlik sigortası, çalışma istek ve yeteneğine sahip olmasına rağmen kendi isteği dışında işsiz kalan kişiye, uğradığı gelir kaybının belli bir kısmını yine belli bir süre için telafi eden, prime dayalı bir programdır (Tunç, 2007: 35). Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı gibi temel olarak işsizlerin karşılaştıkları gelir kaybını gidermeyi amaçlayan ve sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren bir sigorta dalı ve sosyal güvenlik sistemidir (Biçerli, 2009: 492). Diğer sigorta kollarından farklı olarak işsizlik sigortası ekonomik riskler karşısındaki bir sosyal güvenlik tedbiridir.

İşsizlik sigortası her ne kadar pasif istihdam programı olsa da aktif programların yürütülmesinde doğrudan ilgili kuruluşlar ile eşgüdüm

içerisinde yürütülmelidir (Varçın, 2004: 18). İşsizlik sigortası işsizliğe bir çözüm değil, işsiz kalan sigortalılara geçici süreli yardım sağlayan bir sigorta koludur (Gençler, 2002: 21). İşini kaybedenleri hedefleyen ve onların geçiş döneminde satın alma gücünü korumayı amaçlayan politikalarıdır.

Uygulamada Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından toplanılan primlere dayanan işsizlik sigortası fonu ile finanse edilmekte ve hizmet akdine dayalı olarak çalışanların tamamına yakını işsizlik sigortası kapsamında yer almaktadır. SGK tarafından toplanan primlerin kullanılması, fonlandırılması ve sigortalılara aktarılması Türkiye iş kurumu aracılığıyla yapılmaktadır.

İşsizlik sigortası zorunlu katılım ilkesine dayandığından kanun gereği işsizlik sigortası kapsamına alınan çalışanların sigortanın sağladığı haklardan vazgeçmesi veya yükümlülüklerinin üstlenmemesi hakkına sahip değildir.

2.2. İşsizlik Sigortası Özellikleri

Sosyal sigortaların tüm özelliklerini taşımakla beraber, işsizlik sigortasının kendine özgü, sosyal güvenlik kuruluşlarından farklı bazı özellikleri de vardır. Bunlardan biri, işsizlik sigortasına katılımın zorunlu oluşudur. Bu özelliği diğer özel sigortalardan ve yardım kuruluşlarından ayrılan en önemlisidir. Bir diğer özelliği ise işçinin prim ödeme esasına dayanır. Bundan dolayı işsizlik halinde alacağı ödenek bir haktır.

İşsizlik sigortası diğer sosyal sigorta kuruluşları gibi devletçe kurulma özelliğine de sahiptir. Ayrıca işsizlik sigortasının konusu işsizlerdir. Sosyo-ekonomik nedenlerle isteği dışında geçici bir süre için işsiz kalmış çalışanları kapsamına alır. Bu kişilerin tek gelir kaynağı ücret olduğuna göre bunların işsizlik halinde yaşamlarını devam ettirebilmeleri olanaksızdır. İşsizlik süresince bu kişilere yaşamlarını devam ettirebilmek için iş temin edilemiyorsa bunun tazmini gerekir. İşsizlik sigortası bunu sağlar. Gelir

İşsizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

kaybını telafi edici bu özelliğinin yanında yeniden işe yerleştirme desteği de sunmaktadır (Andaç, 1999: 41-50).

2.3. İşsizlik Ödeneğinden Yaralanma Koşulları

120 günü kesintisiz olmak üzere, son üç yıl içinde en az 600 gün süre ile prim ödemiş olup da kendi istek ve kusuru dışında işsiz kalanlardan;

- Hizmet akitleri, ihbar önellerine uygun olarak işveren tarafından feshedilenler,
- Hizmet akitleri, sağlık sebepleri, işverenin kanunda belirtilen ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan davranışları dolayısıyla bizzat kendileri tarafından feshedilen sigortalı işçiler,
- İşyerinde işçiyi bir haftadan fazla süre ile çalışmaktan alıkoyan bir zorlayıcı sebebin ortaya çıkması halinde işveren tarafında hizmet akdi feshedilenler,
- Belirli süreli hizmet akdi ile çalışmakta olup da sürenin bitiminde işsiz kalanlar,
- İşyerini el değiştirmesi veya başkasına geçmesi, kapanması veya kapatılması, işin veya işyerinin niteliğinin değişmesi nedenleriyle işten çıkarılmış olanlar,
- Özelleştirme nedeniyle hizmet akdi sona erenler, işsizlik ödeneğine hak kazananlar olarak sıralayabiliriz (Akçacı, 2007: 30).

2.4. İşsizlik Sigortası Kapsamında Yapılan Yardımlar

Pasif bir istihdam politikası aracı olan işsizlik sigortası uygulamada genelde aktif politikalarla birlikte yürütülerek işsizlere aynı zamanda yeni beceriler kazandıracak eğitim programları ve istihdam danışmanlığı hizmetleri de verilmektedir (Biçerli, 2009: 493). İşsizlik sigortasından

sağlanan yardımlar sadece nakdi yardımlar olmayıp, işçiye yeni bir iş bulmasında yardımcı olunması gibi hizmetleri de içermektedir (Başbuğ, 2013: 198). Bu uygulama işçiye nitelik ve yeteneğine göre daha iyi koşullarda uygun bir ücretle yeni bir iş elde etme güç ve fırsatını vermektedir. Uygulama sadece işsizlerin parasal olarak desteklenmelerini değil etkin bir mesleki eğitim ve iyi işleyen bir işe yerleştirme sistemini de içermektedir (Biçerli, 2009: 492).

4447 sayılı kanununun 48/6. Maddesine göre işsizlik sigortası kapsamında; işsizlik ödeneği, 5510 sayılı kanun gereği ödenecek sigorta primleri (iş kazası, meslek hastalığı ve genel sağlık sigortası prim ödemeleri), yeni bir iş bulma, meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme ödeneği gibi yardımları içermektedir. Mesleki eğitim hizmetleri de kişinin mesleğine uygun iş bulunamaması veya mesleği geçerliliğini yitirmiş, mevcut mesleğiyle iş bulma olanağı olmayan işsizlere yönelik olarak meslek geliştirme, edinme ve yetiştirme eğitimi vermek suretiyle iş gücü piyasasına dönmelerini sağlamaya çalışmasına yönelik faaliyetleri içerir.

Aynı maddeye göre sigortalı işsizlerin, istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik sunulan hizmetlerden faydalanması sağlanmıştır (Küçükbayrak, 2012: 87). İşsizlik ödeneği işsiz kalan kişiye Kanun'da belirtilen sürelerle uğramış olduğu gelir kaybını karşılamak amacıyla yapılan ödemedir. Diğer bir yardımda işsiz kalan kişiye kaybettiği işine eş değer ve kişinin yeteneklerine uygun bir iş bulmaktır. Ancak bu faaliyet kişiye mutlak anlamda iş bulunması anlamına gelmemektedir.

4447 sayılı İşsizlik Sigortası kanununun Ek 1. maddesi ile yürürlüğe giren, işverenlerin konkordato ilan etmesi, acizlik vesikası alması, iflas ve iflas erteleme gibi nedenlere dayanarak işçi ücretlerini ödeme güçlüğü içerisine düşmesi durumunda işçilerin iş ilişkisinden kaynaklanan ve son bir

İşsizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

yıl içerisinde bu işyerinde çalışmış olmak koşuluyla ödenmeyen üç aylık ücretlerini garanti altına almayı amaçlayan diğer bir uygulamada ücret garanti fonudur. Bu fonla ödeme güçlüğüne düşen işverenin, işçinin geçimi için temel ekonomik kaynak olan ücretinden yoksun kalmasını önlemektir.

4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun Ek 2. maddesi gereğince, genel ekonomik kriz veya bölgesel ya da sektörel kriz gibi zorlayıcı nedenlerle işyerinde geçici olarak en az dört hafta işin durması veya kısa çalışma hallerinde 4447 sayılı kanuna göre sigortalı sayılan kişilere çalıştırılmadıkları süre için en fazla üç ay süre ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yapılan tespit işleminden sonra İşsizlik Sigortası Fonu'ndan kısa çalışma ödeneği ödenmektedir (Görücü vd., 2012: 140-145).

3.KAYITDIŞI İSTİHDAM VE İŞSİZLİK SİGORTASI İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

Kayıt dışı istihdam sorununun kaynağı çalışanın kendini güvencede hissedememesi ve geleceğini pazarlık konusu yapmaya, işsiz kalmamak için razı olmasıdır. İşsizlik sigortası, işsiz kalınan sürede geçici gelir kaybını bir ölçüde ortadan kaldırırken, işsizlere mesleki eğitim verilmesi ile işgücünü kalifiye yaparak ekonomiye katkıda bulunmaktadır. İşsizlik sigortası ile kişiler kendilerini güvence altında hissetmektedir (Süngü, 2004: 99). 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kayıt dışı istihdamı önlemek de dâhil olmak üzere birçok önemli değişiklik yapılmıştır.

Türkiye'de işsizlik sigortasının kayıt dışı istihdam boyutunu analiz eden çok az çalışma vardır. Literatür incelendiğinde yapılan araştırmaların, farklı ortamlara bağlı olarak farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Kayıt dışılık ve işsizlik sigortası ilişkisine yönelik yapılan araştırmalarda genel anlamda baskın bir etkileşimin belirsiz olmasına rağmen optimal düzeyde belirlenmeyen işsizlik sigortasının da kayıt dışı istihdamı arttırıcı etkisi olduğu görülmüştür. Bazen de işsizlerin belli bir zaman kadar işsizlik sigortasından faydalandıkları süreçte iş arama çabasının zamanla düştüğü ve hatta bazen aynı anda hem iş arayıp hem de kayıt dışı istihdama katıldıkları görülmüştür (Alvarez-Parra ve Sanchez, 2009: 966). Fakat bazı çalışmalarda kısa dönemde sigorta kapsamındaki işsizlerin kayıt dışı sektöre yönelmek yerine kayıtlı sektörde istihdam edilmeyi bekledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Bardey vd., 2014: 2). Söz konusu çalışmanın neticesi işsizlik sigortasının kişileri kayıtlı çalışmaya yönelttiğini göstermektedir.

Genel itibariyle gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sigortasının arzu edilebilirliğini azaltmaya gidilmektedir. Çünkü işsizler daha öncede değindiğimiz gibi işsizlik sigortasından faydalanırken kayıt dışı istihdam edilebilmektedirler. Fakat bazı araştırmalarda da bu ülkelerde işsizlik ödemelerindeki artış, işsizlerin formel sektörde iş arama çabalarını azaltmadığı da görülmüştür (Bardey ve Jaramillo, 2011: 6). İşsizlik ödeneğinin yaygın olduğu gelişmiş ülkelerde de işsizlik ödeneği en çok suiistimal edilen konulardandır. Kayıt dışılık riskinin çok olduğu durumlarda da işsizlik ödemeleri düşük şekilde verilir ve vergilendirilir (Espino and Sánchez, 2015: 172). Günümüzde işsizlik ödeneği alan kişi sayısı az olmasına karşın belli bir kesimin hem işsizlik ödeneği alıp hem kayıt dışı çalıştığı anlaşıldığında kesilir.

Ödenen rakamlardaki artış ve yaşanan ekonomik kriz insanları işten çıkmadan çıkmış gibi yaparak işsizlik ödeneği almaya dolayısıyla kayıt dışı çıkmaya yönlendirmekte yine işsizken iş bulanlarda, işsizlik ödeneğinden

İşsizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

yararlanmak için bu süre zarfında kayıt dışında kalmaktadır (Karaarslan, 2010: 112).

Almanya’da 2010 yılından itibaren kayıt dışı istihdamı önleyici faaliyetler yapılmıştır. Bu faaliyetlerin başında işsizlik sigortasında yapılan düzenlemeler gelmektedir. Sağlanan yardımlarda kısıtlamaya gidilmiş ve önceki maaşının belli bir oranında yapılan yardım yerine sabit bir ücret belirlenmiştir. İşsizlik ödeneğindeki bu düzenlemelerin, işsiz kalan kişilerin istihdam piyasasına dönüşlerini teşvik ettiği ve kayıt dışı çalışırken aynı zamanda işsizlik aylığı alan kişilerin işsizlik aylığı gelirlerinde yaşanan bu azalmanın, kayıt dışı kalma eğilimini azaltacağı çıkarımı yapılmıştır (Yurdakul, 2014: 52). İşsizlik sigortasının bu tür olumsuz etkilerinin yanında kayıt dışılığı önlemeye yönelik önemli pozitif etkileri de vardır. İşsizlik sigortası ile sigortalı çalışma teşvik edilir ve kayıt dışılık üzerinde olumlu etki yapar. Kayıt dışılığın azalması devletin vergi ve sosyal güvenlik prim gelirlerinde ciddi bir artış getirir (Görücü vd., 2012: 135). Diğer bir ifadeyle işsizlik sigortası uygulaması kayıt dışı istihdamın kayda alınmasında da etkili olduğu söylenebilir. İşsizlik ödeneğinde hak kazanabilmek için sigortalı çalışanlar ahlak ve iyi niyet kurallarına daha fazla sadakat göstermek zorunda kalacağından, uygulamanın verimliliği artırması da söz konusudur. Ayrıca işsizlerin iş ararken daha seçici olmalarının sağlar. Böylelikle işsizlerin niteliklerine uygun olmadıkları işlere yönelmelerini veya kayıt dışı sektörde istihdam edilmelerini engeller (Biçerli, 2009: 492).

Sigorta kapsamındaki çalışanlar işsiz kaldıkları dönemde işsizlik sigortasından faydalanarak gelir kayıplarını önlemekte ve bu süreçte kayıt dışı çalışmaya yönelmeleri engellenmektedir. Kayıt dışı istihdamla ilgili yapılan uygulamalar arasında yer alan 4447 sayılı “İşsizlik Sigortası

Kanunu” ile işsiz kalan sigortalının düşük verimli ve gelirlili bir işi kabul etmeye ya da bağımsız çalışmaya zorlanmaması ve işsizlik ödenekleri ile işsiz kaldığı bu devreyi daha rahat geçirerek uygun bir işi daha kolay bulmanın yolu açılmıştır (Çolak, 2012: 132). Sigortalı işsiz, işsiz kaldığı bu dönem için işsizlik ödeneği ile çaresiz bırakılmamakta ve kayıt dışı istihdama yönelmesi önlenmektedir. İşsizlik sigortası, mesleki yetersizlikleri nedeniyle işsiz kalan insanların bu eksikliklerini gidermeyi amaçlamaktadır.

Cömert işsizlik sigortası ödemeleri kayıt dışı sektöründeki emek arzını azaltmakta ve ekonominin verimliliğinin dolayısıyla toplam refah düzeyini arttırmaktadır (Ulus, 2001: 1). Bunun yanı sıra bazen de işsizlik sigortası yardımlarının işsiz işçilerin resmi bir sektördeki işi güvence altına alma çabalarını arttırdıklarını ve kayıt dışı istihdam edilmeyi azalttığını göstermektedir (Bardey vd., 2014: 1).

Son olarak Türkiye açısından da ele alırsak; Türkiye’de kayıt dışı istihdamın yaklaşık %32 seviyelerinde gerçekleşmesi nedeniyle, işsizlik sigortası uygulamasında bir revizyon ihtiyacı olduğu görülmektedir. Türkiye devrimci işçi sendikaları konfederasyonu araştırma enstitüsüne (DİSK-AR) göre Eylül 2015’te 5 milyon 863 bin olan geniş tanımlı işsiz sayısı 2016’da 6 milyon 373 bine yükseldi. Bu da işsizlik oranlarının son 5 yılın zirvesinde olduğunu göstermektedir. Genç işsizliği (15-24 yaş arası) de Eylül 2016 döneminde %19,9’ a yükseldi. Dolayısıyla işsizlikteki artış eğilimini işsizlik sigortası başvurularında da izlemek mümkün. İşsizliğin hızla artması, işsizlik sigortası başvurularının Ekim 2016’ da 121 bini aşmasına yol açtı (<https://www.evrensel.net/haber/299708/turkiyede-issizlik-orani-giderek-artiyor>, erişim:10,12,2016). Böyle bir ortamda insanların kayıt dışı istihdama yönelmeleri olasıdır. Kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik mücadele yollarında yapılan önerilerden biri de fonda bulunan miktarın ihtiyaç

İssizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

duyulan sahalarda kullanılması sağlanmalı ve işveren tarafından yapılan zorunlu katkı payı oranları azaltılmalıdır. (ees2.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/kayitdisi-ekonomi.doc, erişim: 10,12,2016). Böylece hem işverenler kayıtlı istihdama teşvik edilmiş olacak hem de kayıtsız çalışan kesim kayıtlı hale getirilerek sosyal güvenlik sisteminin sağladığı hakları elde edebilecektir.

SONUÇ

Kayıt dışı istihdam niteliği itibariyle yasal olan işlerde istihdama katılan fakat sosyal güvenlik ve çalışma hayatını düzenleyen hukuk kurallarına uyulmaksızın, kayıtsız olarak çalışılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışı istihdam farklı gelişmişlik düzeyine sahip tüm ülkelerin ortak problemidir. Türkiye'nin de başta gelen sorunlarından. Ülkemizde kayıt dışı istihdamla mücadele de bazı önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede çeşitli yasal düzenlemelerin yanı sıra kayıt dışı istihdamla mücadele yürütülen faaliyetler ve projeler hayata geçirilmiştir.

Kayıt dışı istihdamın artmasına neden olan ekonomik ve sosyal birçok neden vardır. Bu nedenlerin yanı sıra mali, idari ve yapısal nedenler de kayıt dışı istihdama yol açmaktadır. Mali nedenler arasında, ücretten sigorta primi, vergi gibi işveren için büyük bir yük oluşturan istihdamla ilgili mali yükümlülükler gelmektedir. Çalışanlar üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik primleri başta olmak üzere istihdam vergilerinin yüksekliği ile çalışma hayatına ilişkin diğer yasal yükümlülüklerin yüksekliği de istihdam maliyetlerini arttırarak hem işletmeleri hem de çalışanları kayıt dışı istihdama yönlendirebilmektedir.

Çalışanlar kayıtlı olmadıkları için işsizlik sigortası kapsamı dışında kalmakta ve işsizlik sigortasının nakdi veya gayri nakdi hiçbir yardımından

yararlanamamaktadır. Bu çerçevede toplumda sosyal güvenlik bilincinin tam olarak yerleşmemiş olması da işsizlik sigortasının öneminin göz ardı edilmesine yol açmakta ve kayıt dışı istihdamda yer almaları kendileri için bir sorun teşkil etmemektedir.

Yapılan bu çalışmada işsizlik sigortasının kayıt dışı istihdam boyutuyla ele alınmaya çalışılmıştır. Türkiye’de İŞKUR kapsamında yürütülen işsizlik sigortası ve kayıt dışı istihdam ilişkisi üzerine istatistikî çalışmaların çok az yapılmış olması işsizlik sigortasının kayıt dışı istihdamda itici mi yoksa çekici mi etkisinin olup olmadığını somut verilere dayandırmamızı zorlaştırmış olsa da yapılan çalışmalar incelendiğinde genel bir değerlendirme yapmamız mümkündür.

Sonuç itibariyle işsizlik sigortası, kayıt dışı istihdamda hem pozitif hem de negatif etkilere sahiptir. Pozitif yönden; çalışanlar işsiz kaldıkları dönemde işsizlik sigortasından faydalanarak gelir kayıplarını önlemektedir, böylece bu süreçte kayıt dışı çalışmaya yönelmeleri engellenmektedir. Ayrıca işsizlik sigortası uygulaması, işsizlik ödeneğinde hak kazanabilmek için kayıt dışı istihdamın kayda alınmasını ve kayıt dışılığın azalmasını sağlar. Ayrıca devletin de vergi ve sosyal güvenlik prim gelirlerinde ciddi bir artış getirmesiyle pozitif yönde etkilidir.

Negatif etkisiyse; yaşanan krizler ve sosyal güvenlik prim ödemeleri miktarı yükseldikçe kayıt dışı istihdamı arttırıcı yönde bir etki yapmaktadır. Yani hem ödenen rakamlardaki artış hem de yaşanan ekonomik kriz bu süreçte insanları işlerinden çıkmış gibi yaparak işsizlik ödeneği almaya dolayısıyla kayıt dışı çıkmaya yönlendirmektedir. Yine işsizken iş bulanlarda, işsizlik ödeneğinden yararlanmak için bu süre zarfında kayıt dışı kalmaktadır.

*İssizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi***KAYNAKÇA**

AKÇACI, Taner,” Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri”, Arın Yayınları, Ankara, 2007.

ALVAREZ-PARRA, Fernando, SANCHEZ, Juan, “Unemployment Insurance With A Hidden Labor Market”, Journal Of Monetary Economics, C. 56, Sa. 7, 2009, s. 954-967.

ANDAÇ, Faruk, “İşsizlik Sigortası, Türk Ağır Sanayii Ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası”, Ankara, 1999.

BARDEY, David, JARAMILLO, Fernando, “Unemployment Insurance/Severance Payments And Informality In Developing Countries”, Tse Working Paper, 2011, s. 11-257.

BARDEY, David, JARAMILLO, Fernando, PEÒA, Ximena, “Unemployment Insurance In The Presence Of An Informal Sector”, World Bank Econ Review, C. 29, Sa. 1, 2014, s. 126-134.

BAŞBUĞ, Aydın,” Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Sigortalar, Türkiye Şeker Sanayi İşçileri Sendikası”, Ankara, Ankamat Matbaacılık, 2013.

BİÇERLİ, M. Kemal, “Çalışma Ekonomisi”, 5.Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2009.

BİLETTA, Isabella, MEIXNER, Marie, “EIRO thematic feature: Industrial relations and undeclared work”, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2005.

ÇOLAK, Mustafa,” Kayıt dışı Ekonomi Ve Çözümüne Yönelik Politika Önerileri”, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

ESPİNO, Emilio, SANCHEZ, Juan, “How Does Informal Employment Affect The Design Of Unemployment Insurance And Employment Protection?”, Reserve Bank Of St. Louis Review, C. 97, Sa. 2, s. 159-72.

GÖÇMEN, Murat, “Ülkemizdeki İşsizlik Sigortası ve İşsizlik Fonu Uygulamaları”, Kamu-İş, C.12, Sa.2, s. 137-158.

GÖRÜCÜ, İbrahim, AKBIYIK, Nihat, KOÇ, Muzaffer, “Türkiye’de İşsizlik Sigortası Uygulaması ve Sonuçları (2000-2010)”, E-Journal Of New World Sciences Academy, C. 7, Sa. 2, s. 127-160.

GÜLOĞLU, Tuncay, “The Reality Of Informal Employment In Turkey”, Visiting Fellow Working Papers, Cornell University Ilr School, 2005, s.1-37. (<http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/intlvf/9>, erişim: 17.12.2016).

ILGIN, Yılmaz,” Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları”, Ankara, DPT Yayınları, 1999.

KARAARSLAN, Erkan,” Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam”, Mali Hizmetler Derneği Yayın No:7, Ankara, 2010.

KÜÇÜKBAYRAK, Müşerref, “Türkiye’de İşsizlik Sigortasının Kapsamı Ve İşsizlik Ve İstihdam Süresi Açısında Değerlendirilmesi”, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Ankara, Mart 2012.

İssizlik Sigortasıyla Kayıt Dışı İstihdamın Etkilesimi

OECD, “Informal Employment and Promoting the Transition to a Salaried Economy”, OECD Employment Outlook 2004, s. 232-235.

SUGÖZÜ, İ. Halil,” Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye”, Nobel Yayın, 2010.

SÜNGÜ, Yakup, “Kayıtdışı İstihdamın Mali Etkileri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

ŞEN, Gülşen, “AB ve Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam ve Etkileri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

TUNÇ, Mehmet, “Kayıt Dışı İstihdamla Mücadelede Geliştirilen Stratejiler Uygulanan Politikalar Ve Gelişmiş Ülke Örnekleri”, Uzmanlık Tezi, ÇSGB, Türkiye İş Kurumu, Ankara, 2007.

ULUS, Mustafa, “Unemployment Insurance Ande Underground Economy”, December, 2001. (T2m.univ-paris1.fr/fr/activites/attach/under.pdf, erişim: 05.12.2016).

VARÇIN, Recep,” İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları”, Ankara, Siyasal Kitabevi, Ocak 2004.

YERELİ, A. Burçin, KARADENİZ, Oğuz,” Kayıt Dışı İstihdam”, Odak Yayınları, Ankara, 2004.

YURDAKUL, F. Bahadır, “Almanya’da Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları ve Uygulamalarının Yabancı İşgücüne Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2014.

YÜZBAŞIOĞLU, Nuray,” Kayıt Dışı Ekonomi ve İstihdam Üzerindeki Etkileri”, Türkiye Kamu-Sen, Ankara 2010.

ZAKLI, Sema Betül, “Türkiye’de Kayıt dışı İstihdam ve Ekonomik Boyutu”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

(Ees2.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/kayitdisi-ekonomi.doc, erişim: 10.12.2016).

(http://Statik.İskur.Gov.Tr/Tr/İssizlik_Sigortasi/İssizlik_Sigortasi_İslemleri.Htm, erişim: 21.11.2016).

(<http://www.tuik.gov.tr>, erişim:12.12.2016)

(<https://www.evrensel.net/haber/299708/turkiyede-issizlik-orani-giderek-artiyor>, erişim: 10.12.2016)

YOKSULLUĞUN KÜRESELLEŞMESİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

İzzettin AS*

Geliş Tarihi: 15 Mayıs 2017

Kabul Tarihi: 31 Mayıs 2017

ÖZET

Yaşamını idame ve daha müreffeh bir yaşam standardına ulaşabilmek için ihtiyaç duyulan araçlardan yoksun olmak, önemli bir sosyal politika problemi olan yoksulluğu ortaya çıkarmaktadır. Literatürde farklı tanım ve değerlendirmeleri olan yoksulluk olgusunun önemi günümüzde daha da artmış durumdadır. Sanayileşme, otomasyona geçiş, liberal düşüncenin yaygınlaşması ve küreselleşme gibi bir takım önemli değişim ve gelişmeler, insanların ihtiyaçlarını, tüketim tercihlerini ve âdetlerini önemli ölçüde değişikliğe uğratmış, ayrıca mevcut yoksulluk sorununun da hem artmasına hem de daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Ülkeler, bölgeler, toplumlar arasında özellikle iletişim ve etkileşimin artışı ile yoksulluk sorunu küresel bir boyuta ulaşmıştır. Bu minvalde son yıllarda literatürde sıklıkla "küresel yoksulluk" kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Yoksulluk sorununa ilişkin politika ve tedbirler, geçmişte özellikle de refah devleti uygulamaları kapsamında önemli derecede devlet eline bırakılmış bir uğraş alanı olmuştur. Ancak bu girişimlerin yetersiz kalması ve yoksulluğun toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir yapıda olması, devlet yanında başka aktörlerin de varlığını gerekli kılmıştır. Bu noktada sivil toplum kuruluşları, derinleşen ve dönüşen yoksulluğa karşı sosyal sorumluluk bilincine sahip, birlikte hareket eden, devlet dışı bir oluşum olarak önemli bir sosyo-politik aktör olarak ön plana çıkmıştır. Çalışmamızda öncelikle önemli bir sosyal politika meselesi olan yoksulluk olgusunun yaşamış olduğu dönüşümün ortaya konulması; akabinde de söz konusu problemin çözümü noktasında sivil toplum kuruluşlarının rolünün ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, Küreselleşme, Sivil Toplum Kuruluşları

* Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, izzettin.as@klu.edu.tr

Global Poverty And Non-Governmental Organisations

ABSTRACT

Deprivation of tools and necessary resources to sustain a living describes the problem of poverty in social policy. Today, the importance of poverty, which has different definitions and assessments in the literature, has increased even more. A number of important changes and developments such as industrialization, transition to automation, liberalism and globalization have significantly altered people's needs, consumption preferences and customs, in addition caused the existing poverty problem to both increase and deepen. The problem of poverty has reached a global dimension especially with the increase of communication and interaction among countries, regions and societies. Recently, It has been seen in the literature that the concept of "global poverty" is often used. Policies and measures related to the problem of poverty have been left to the state in the past, particularly in the context of welfare state implementations. However, the fact that these initiatives are inadequate and because poverty affects all sections of the society has necessitated the existence of other actors besides the state. At this point, non-governmental organizations have come to the forefront as an important socio-political actor with a consciousness of social responsibility towards deepened and transformed poverty. In this study, it is aimed to reveal the transformation of poverty, which is an important social policy issue, and then the role of non-governmental organizations in terms of solving this problem.

Keywords: Poverty, Globalisation, Non-Governmental Organisations

GİRİŞ

İnsanların, yaşamlarını sürdürebilme ve yaşam kalitelerini geliştirebilme amaçlarına ulaşabilmeleri için çeşitli fizyolojik, ekonomik ve sosyolojik araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu araçlara erişmede yaşanan noksanlık, ciddi bir sosyo-ekonomik problem olan yoksulluk sorunu doğurmaktadır. Bir sosyal politika sorunu olarak insanlık tarihi kadar eski olan yoksunluk ve yoksulluk olgusu, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de önemini artan bir şekilde devam ettirmektedir. Günümüzde ağırlıklı olarak az gelişmiş ülkelerde görülmekle birlikte gelişmiş ülkeler açısından da önemli bir sosyal politika problemi olan yoksulluk sorununu açıklamak amacıyla farklı tanımlamalar yapılmaktadır.

Başta sanayileşme olmak üzere, otomasyona geçiş, liberal düşüncenin yaygınlaşması ve küreselleşme gibi bir takım önemli değişim ve gelişmeler, insanların ihtiyaçlarını, tüketim tercihlerini ve âdetlerini önemli ölçüde değişikliğe uğratmış, ayrıca mevcut yoksulluk sorununun da hem artmasına hem de daha da derinleşmesine sebep olmuştur.

Sanayileşme ile birlikte sermayedarların daha fazla sermaye birikimi sağlayabilmeleri ve toplam hâsıladan daha fazla pay alabilmeleri karşısında aksi yönde gerilemelere maruz kalan bir çalışan kesimin olması, gelir eşitsizliğine dolayısıyla yoksulluğun artmasına sebep olmuştur. Takip eden yıllarda bu sorunun artan şekilde devam etmesi ve ciddi boyutlara ulaşması refah politikası uygulamalarının devreye girmesini gerekli kılmıştır. Keynesyen politikalar çerçevesinde yürütülen ve yoksulluğun sebepleri arasında sayılan unsurlara müdahale etme amacını taşıyan refah politikaları, yoksulluk sorunu konusunda belirli bir iyileşmenin yaşanmasına yardımcı olmuştur.

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

Ancak 1970'lerde yaşanan gelişmeler neticesinde bu politikaların yerine liberal politikaların geçmesi ve özellikle 1980'lerde etkisini daha fazla gösteren ve kimi yazarlarca yeni bir dünya düzeni olarak addedilen küreselleşme sürecinin yaşanması, yoksulluk sorununun farklı bir yapıya bürünmesine yol açmıştır. Artık yoksulluk sorunu bölgesel, ulusal veya yerel düzeyde değil; uluslararası bir boyuta, küresel bir boyuta ulaşmıştır. Yoksulluğun bu durumunu tanımlamak amacıyla son yıllarda akademik yazında sıklıkla "küresel yoksulluk" kavramının kullanıldığını müşahede etmekteyiz.

Diğer yandan, sivil toplum kuruluşları, yaşadığımız dönemde özellikle de küreselleşme, uluslararası hareketlilik, yerelleşme, toplumsal duyarlılık gibi gelişmeler neticesinde önemleri giderek artan birer kuruluş haline gelmişlerdir. Öte yandan bu kurumların, "birlikte hareket etme" düşüncesi kapsamında toplumsal refahın, sosyal ve iktisadi kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilmesi için etkin bir şekilde rol almaları, sivil toplum kuruluşlarına duyulan ihtiyacın da artmasına neden olmuştur. Esas itibari ile yoksulluk sorununun çözümü meselesi, önemli derecede devlet eline bırakılmış bir uğraş alanı olmuştur. Ancak yoksulluğun toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir yapıda olması, yoksulluğu sosyal sorumluluk bilincine sahip, birlikte hareket eden devlet dışı bir oluşum olan sivil toplum kuruluşlarının da gündemini işgal eden önemli bir faaliyet alanı haline getirmiştir.

Yoksulluk Kavramı, Ölçümü ve Çeşitleri

Literatürde farklı tanımlarıyla karşımıza çıkan ve genel olarak, *insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olması hali* şeklinde özetleyebileceğimiz yoksulluk olgusunun tespiti: *gelir (income)*, *yapabilirlik (capability)* ve *kaynaklar (resources)* olmak üzere üç farklı ölçme aracı esas

alınarak yapılmaktadır. Yoksulluğun tespitini sağlayacak bu yöntemler arasında en yaygın olarak kullanılanı Dünya Bankası tarafından mutlak yoksulluğu tanımlamada kullanılan gelir ölçütüdür. Bu ölçüt, kişinin elde etmiş olduğu günlük kazancına dayanmaktadır. Mutlak yoksulluk için belirlenen bu günlük kazancın üst sınırı olarak, 2005 yılına kadar 1 \$; 2005'den itibaren 1,25 \$ ve 2011'den itibaren de 1,90 \$ kabul edilmiştir (The World Bank, 2016, 60-61). Ancak bu ölçüt, yoksulluğun gerçek düzeyinin tespitinde yetersiz olduğu açıktır. Bu sebeple yoksulluğun ölçülmesinde insan temel ihtiyaçlarını dikkate alan diğer yöntemlerin de geliştirilmesi gerekmiştir. Bu doğrultuda ortaya atılan yapabilirlik ölçütü, sahip olunan gelirin veya malların tek başlarına taşımış oldukları önemden çok, bunların bireylerin hayatlarını değiştirme kapasiteleri üzerinde durmaktadır. Bir diğer ölçüt olan kaynaklar yaklaşımı ise kişi başına düşen milli gelirden, temel mal ve ihtiyaçları karşılayacak gelire kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Yani özetle kaynaklar yaklaşımının, diğer iki ölçütü de içine alan geniş bir ölçüm metodu olduğunu söyleyebiliriz (Koray, 2010: 4-5; Şahin, "Küresel Söylemler Işığında Yoksulluk").

Yoksullukla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar, genel olarak "mutlak" ve "görelî" olmak üzere iki temel ayrım çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu iki kavram ise esas olarak belirli bir sayısal (nicel) sınırı göstermektedir. Söz konusu sayısal sınırın belirlenmesinde gelir seviyesi ölçütü kullanıldığı için, bu iki ayrımı gelir yoksulluğu sınıflandırması içerisinde değerlendirebiliriz (Sapançalı, 2001: 127). Yoksulluğun sayısal açıdan dikkate alındığı bu iki yoksulluk tanımı yanında kimi kaynaklarda "özel yoksulluk-nesnel yoksulluk", "insani yoksulluk-gelir yoksulluğu", "kırsal yoksulluk-kentsel yoksulluk" gibi yoksulluğun niteliksel açıdan değerlendirildiği bazı ayrımlara da gidildiği görülmektedir.

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

Mutlak yoksulluk, hane halkının ya da bireyin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için, yani fizyolojik devamlılığını devam ettirebilmesi için gerekli olan en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadığı "açlık sınırı" ile tanımlanabilecek durumu anlatmaktadır. Sosyolojik açıdan kişilerin insan olarak varlıklarını devam ettirememeye hali olarak tanımlayabileceğimiz (İnsel, 2005, 12) mutlak yoksulluk kapsamındaki bireyin, yardım almadığı takdirde ölüm riskiyle bile karşı karşıya gelmesi söz konusudur (Arpacıoğlu, 2012: 19)

İnsanın sosyal bir varlık olma özelliğini esas alan (Demiral vd., 2007: 4) ve özellikle gelişmiş ülkeler açısından önem kazanan bir diğer yoksulluk kavramı olarak öne sürülen görelî (nispi) yoksulluk halinde bireyler, gıda, giyim, barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçlarını kısmen karşılamakla beraber, eğitim, sağlık, altyapı, sosyo-kültürel katılım gibi toplumsal ihtiyaçlarını elde etmekten yoksundurlar. Bu tanım kapsamındaki bireyler, mutlak yoksulluk kapsamında değerlendirilmelerinde de içinde buldukları toplumun genel refah düzeyinin gerek topluma katılım düzeyi ve gerekse yaşam standartları açısından, alt seviyesinde kaldıkları için görelî (nispi) yoksul olarak değerlendirilmektedirler. (Dumanlı, 1996: 45) Özetle belirtmek gerekirse görelî yoksulluk kavramı, bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması halini belirtmektedir.

Yoksulluğu "insani yoksulluk ve gelir yoksulluğu" şeklinde ayrıma tabi tutan tanımlarda; hane halkının, varlığını devam ettirecek asgari temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde geliri elde edememesi gelir yoksulluğu olarak tanımlanırken; hane halkının, katlanılabılır, insanca bir yaşam düzeyi için ihtiyaç duyduğu, yaşam süresi, eğitim (okuma-yazma

bilme), ekonomik ve sosyal imkanlardan yoksun olması hali ise insani yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Şaduman, 2010: 75).

Yoksulluğun sebepleri, sonuçları ve çözüm önerileri ile ilgili sorulara, daha önceden belirlenmiş olan birtakım kriterler aracılığıyla bulunan cevaplar, bizi nesnel yoksulluk tanımına götürürken; soruların, bireylere yöneltilen büyük ölçekli anketler aracılığıyla bulunan cevapları ise bizi kişisel (öznel) yoksulluk tanımına götürmektedir. Diğer bir ifadeyle nesnel yoksulluk, bireylerin yoksulluk ile ilgili kişisel düşünce ve tercihleri dışında şekillenirken; öznel yoksulluk ise bireylerle yapılan görüşmeler aracılığıyla bizzat birey düşünceleri çerçevesinde şekillenmektedir (Şenses, 2002: 94). Kendileri için neyin en iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine her zaman için sahip olamayacak bireylerin, elde ettiği toplam faydanın hesaplanması zor olduğundan daha çok nesnel yoksulluk yaklaşımı benimsenmektedir.

Son olarak bazı kaynaklarda yoksulluğun bulunduğu yer açısından değerlendirilerek kırsal ve kentsel olmak üzere iki farklı tanımı daha yapılmaktadır. Tarım ve hayvancılık sektörünün yoğunlukta olduğu kırsal kesimlerde mevcut olan yoksulluk, kırsal yoksulluk olarak tanımlanmışken; sanayi ve hizmetler sektörünün yoğunlukta olduğu yerlerde var olan yoksulluk ise kentsel yoksulluk şeklinde ifade edilmiştir.

Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları

Geçmişte batı toplumlarının bünyesinde, klasik, liberal ve sosyalist-marksist görüş geleneğine sahip kesimlerce merkezde görülen ve günümüz düşünce geleneklerinin de hala bu önemini devam ettiren (Tosun, 2001: 29) "sivil toplum" kavramı, kelime kökeni bakımında incelendiğinde Latince *civilius* kökeninden gelen ve medeni, şehirli, şehir hayatına adapte olmuş olan, görgü kurallarını iyi bilen gibi farklı (Bolay, 1997; 7-8) kullanımlara sahip "sivil" terimi ile yine Latincenin *societas* kökeninden gelen ve birlik,

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

ittifak, arkadaşlık anlamlarında kullanılan (Kabağaç ve Alova, 1995) "toplum" kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. "Sivil toplum" kelimesi, Türkçedeki anlamı ile Devletin denetimi altında olmayan, kararlarını bağımsız olarak vererek toplumsal etkinliklerde bulunan bireyler topluluğunu (TDK, 2017) ifade etmektedir.

Sivil toplum kavramının manası ve içeriği ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmakla birlikte bu tanımlar arasında ortak olarak gösterilebilecek çıkarım; sivil toplum kavramının, siyasi gücün ve yönetimin otoritesi dışında, ekonomik, sosyal, kültürel, ilmi ve teknolojik alanı nitelemek için kullanılması (Yılmaz, 1997: 86) gösterilebilir.

Yukarıdaki ifadeyi daha anlaşılır kılabilen diğer bir tanıma göre ise sivil toplum, "devlet denetimi veya baskısının ulaşmadığı veya belirleyici olmadığı alanlarda, bireylerin/grupların bazı toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunabilmek amacıyla (Zaim, 1997: 297) devletten izin almadan, kovuşturmayaya uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkileri, etkinlikleri ve kurumları oluşturabildiği bir toplum"u ifade etmektedir (Atar, 1997: 98).

Sivil toplum tanımında olduğu gibi "Sivil Toplum Kuruluşu" tanımında da bir bütünlük sağlanamamıştır. Günümüzde uluslararası alanda "non-governmental organizations" ya da "non-profit organizations" kullanımlarının karşılığı olarak ülkemizde, genel kullanımı olan "sivil toplum kuruluşu" deyiminin yanı sıra "kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar, 3. sektör, hükümet dışı kuruluşlar" gibi kullanımlar da mevcuttur. Birtakım farklılıklar taşımakla birlikte genel olarak dernekler,

vakıflar, sendikalar, konfederasyonlar, meslek kuruluşları, odalar, işveren kuruluşları, kooperatifler ve birlikler gibi tüzel kuruluşlar, günümüzde Sivil Toplum Kuruluşları kapsamında ele alınmaktadır.

Genellikle yukarıda sayılan isimlerle anılan sivil toplum kuruluşları ana hatları ile 6 noktada benzerlikler göstermektedir. Bunlar (Özdemir, 2004b: 10-11; Salamon, 1992, 10-11);

- STK'lar, insanların, resmi ve süreklilik arzeden bir şekilde bir araya gelmesi ile “kurumsallaşmış” olmaları gerekir.
- Devletten ayrı bir oluşum olma tanımlaması gereği “özel sektör” alanında faaliyet gösteriyor olmaları gerekir.
- Esas itibari ile bir araya gelerek kurumsallaşmanın, “gönüllü” bir şekilde ortaya çıkması gerekir.
- Sivil toplum kuruluşları esasen kâr amacı taşımadan oluşan kuruluşlardır. Ancak varlıklarını sürdürmek ve yaptıkları giderleri karşılayabilmek amacıyla gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerden veya birtakım programlardan kâr elde etmeleri doğaldır. Burada önemli olan husus ise “elde edilen kâr’ın sosyal amaç doğrultusunda dağıtılması”dır. Bu ise STK'ların bir diğer benzer özelliği olup, elde ettiği kârlarını kurucuları arasında paylaşım yapan özel işletmeler ile arasındaki farkın belirleyici bir unsurudur.
- STK'lar dışarıdan başka bir kişi ya da kurum müdahalesi olmaksızın “bağımsız bir yönetimin” aracılığıyla kendi faaliyetlerini kendileri planlar ve uygularlar. Yani kendi kendini yönetim ilkesi doğrultusunda hareket ederler.
- Son olarak, sosyal katılım, siyasal baskı oluşturma, demokrasi ve diyalogu temin, iktisadi kalkınmaya yardımcı olma (Dalyan, 2004: 122-123) gibi birtakım işlevler üstlenen STK'lar, sadece üyelerine yönelik değil geneli kapsayıcı nitelikli “kamusal amaçlı” faaliyetlerde bulunmaktadır.

Yoksulluğun Küreselleşmesi veya Küresel Yoksulluk

Küreselleşme, toplumların ve bireylerin daha yoğun bir etkileşim içine girmesi, uluslararası ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerin yaygınlaşması ve dünyanın birbirine yakınlaşması, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması gibi farklı gelişmeleri içermektedir (Sapançalı: 119).

Yeni bir dünya düzeni olarak da öne sürülen küreselleşme süreci ile birlikte işsizlik, eşitsizlik, dışlanma ve yoksulluk gibi kavramlar, günümüzde en fazla tartışılan konular arasına girmiştir. Gerek gelişmiş ülkeler ve gerekse az gelişmiş ülkeler açısından önemli bir sorun olan yoksulluk olgusu, küreselleşme süreci ile birlikte yerel niteliğinde değişiklik yaşayarak artık küresel bir sorun haline almıştır. Ayrıca küreselleşme yoksulluğu küresel hale getirmekle kalmamış, mevcut sorunun daha da derinleşmesine ve uçurumun büyümesine de sebep olmuştur.

Küreselleşme sürecine yönelik eleştiriler arasında küreselleşmenin özellikle zaten mevcut olan eşitsizliği, rekabet gücü az olanların aleyhine artırdığı yönündeki eleştiri ön plana çıkmaktadır (Demiral vd., 2007: 6). Bu eşitsizliğe yoksulluk sorunu çerçevesinden bakıldığında, küreselleşme dünya ekonomisinde genişleme sağlasa da yoksulluk sorunu ortadan kalkmadığı gibi, hem toplumsal sınıflar arasında, hem de ülkeler arasındaki fark giderek açılmıştır. Başka bir ifade ile dünya ölçeğinde elde edilen toplam hasıla, devletler, şirketler, toplumlar ve bireyler arasında adaletli şekilde dağıtılamamaktadır (Sapançalı, 2001: 129). Bu da fakirin daha fakir, zengin de daha zengin olduğu bir dönemin yaşanmasına sebep olmaktadır.

Yoksulluğun Boyut Değiştirmesine Etki Eden Unsurlar

- 1970'li yıllara kadar hakim iktisadi düşünce olan ve refah devleti esasına dayalı Keynesyen iktisat politikalarının yerini, devletin sosyo-ekonomik hayata müdahale etmemesi gerektiğine inanan neo-liberal ekonomi politikalarına bırakması (Erdoğan ve Ak, 2003: 7), yoksulluk meselesi üzerinde etkiler doğurmuştur. Şöyle ki, neo-liberal düşüncenin temelinde ekonomide piyasa işleyişini esas alması, rekabet gücü yüksek olanlar ile rekabet gücü az olanlar arasındaki farkın açılmasına neden olmuştur. Bu da yoksulluk sorununu dolaylı olarak etkilemiş ve yoksulluğun sadece gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkeleri de kapsayacak şekilde geniş bir alana yayılan önemli bir sosyal politika meselesi haline gelmesine neden olmuştur.

- Doğu bloğunun dağılması ile birlikte Amerika'nın tek kutuplu düzenin lideri konumuna erişmesi, serbest piyasa ekonomisinin daha fazla güçlenerek dünyaya yayılması ve küreselleşme sürecinin hız kazanmasına sebep olmuştur. Zira bu gelişme sonrası Amerika, kendi çıkarları doğrultusunda neo-liberal politikalar üretilmesi konusunda uluslararası kuruluşlara yönlendirmelerde bulunmuştur. Uygulanan bu politikalar ise, oldukça zengin olan yatırımcıların ve büyük şirketlerin, mevcut zenginliklerine önemli büyüklükte katkılar sağlamıştır (Gedikli, 2010: 336).

- Gelişmekte olan ülkelerin, daha etkin yatırım, üretim ve ticaret hedeflerini benimsemeleri doğrultusunda sınırlarını kaldırması ile uluslararası ekonomik bütünleşmenin hızlanması (Demiral vd., 2007: 6).

- Sermaye sahiplerinin, dünya ölçeğindeki hareketlilikten ve teknolojik gelişimden yararlanarak kârını arttırma çabaları sonucu daha fazla zenginleşmeleri, karşıt bir durum olarak yoksulluğun da daha fazla artmasına ve küresel boyuta ulaşmasına sebep olmuştur (Önder vd., 2005: 4). Sermaye

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

birikiminin ulusal düzeyin ötesine geçerek küresel boyutlara ulaşması, çok uluslu şirketlerin güç kazanmasını sağlamakta ve özellikle ekonomi ve ticari ilişkilerde ulusal devletleri aşan kural ve uygulamaların sıklıkla gündeme geldiği bir ortam ortaya çıkmaktadır. Sermayenin küresel düzeyde birikimi ise hem bölgeler ve ülkeler arasında zaten var olan gelir eşitsizliğini daha çok artırmakta, hem de ulusal düzeye bölüşümü bozmaktadır (Koray, 2012: 216).

- Devletlerin, ticaretin ve sermayenin önündeki engelleri kaldırma politikaları çerçevesinde devletin ağırlığını azaltmaları ve özelleştirme uygulamalarına artan şekilde yönelmeleri ile birlikte devletin sosyal yönü zayıflatılmış, devletin düzenleyici rolü de serbest piyasaya koşullarına bırakılmıştır. Devletlerin sosyal devlet anlayışından uzaklaşmaları, özellikle toplumdaki düşük ve orta gelir grupları üzerinde olumsuz etkiler meydana getirirken (Demiral vd., 2007: 7); özelleştirme politikaları da küresel sermayenin ulusal engellerden kurtulmasına, gelişmekte olan ülkelerde krizlerin derinleşmesine, borçların artmasına ve yoksulluğun yaygınlaşmasına sebep olmuştur (Özaydın, 2008: 168).

- İnsanların, yaşamlarını sürdürmek ve daha kaliteli bir yaşama kavuşmak için gerekli olan unsurlardan mahrum olması, yoksulluk sorununu ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan ulus devletin ekonomik yetkilerini artan şekilde devrettiği Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Teşkilatı (OECD), Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslar üstü kurumlar, özellikle esas aldıkları neo-liberal politikalarla güç dengesinde eşitsizliklere sebep olmaktadır. Bu durum ise yoksulluğun daha geniş bir çevreye yayılması sonucunu doğurmaktadır. Şöyle ki sosyal ve ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler, vatandaşlarına

yoksulluğu azaltacak nitelikteki olanakları daha eşit ve adil bir şekilde sunabilirken, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler, vatandaşlarına bu imkanların eşit ve adil bir şekilde dağıtılması noktasında güçlükler yaşamaktadır (Gülener ve Kömürcüoğlu, 2007: 22).

- Çokuluslu şirketlerin yatırımlarını, işgücü maliyetleri açısından kendilerine avantaj sağlayacak düşük ücret, vergi ve sigorta ödemeleri içeren ülkelere kaydırmaları, yüksek vergili ülkelerde ticarete ve vergi gelirlerinde azalmaya neden olmaktadır. Bu durum gelir dağılımının adaletsiz bir düzeye gelmesine ve düşük gelirli kimselerin daha çok kamu yardımına muhtaç olmasına yol açmıştır (Özdemir, 2004a: 243). Ayrıca sermayenin daha ucuz iş gücüne ulaşabilme amacıyla yapmış oldukları bu göç, işsizlik olgusunun da uluslararası boyutlara ulaşmasına sebep olmaktadır (Chossudovsky, 1998).

- Sınırların kalkması ve artan uluslararası ilişkiler çerçevesinde ülkelerin ekonomik duyarlılık ve mali kırılabilirliklerinin artması, krizler karşısında zayıf kalmalarına ve yoksullaşma açısından da ciddi sorunların yaşanmasına sebep olmuştur.

- Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarda meydana getirdiği değişimler, ülkeleri önemli düzeyde bir işsizlik sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır. Özellikle ileri teknolojinin insan gücünün yerine geçmesiyle teknolojiye dayalı küresel ekonomiyi yöneten seçkin azınlık ile sürekli olarak yer değiştiren ve fazla iş imkanı bulamayan çoğunluk arasındaki uçurum derinleşmiştir. Bu durum da beraberinde gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu getirmektedir (Ekin, 1997: 180). Öte yandan işgücü talebinin mavi yakalılardan beyaz yakalılara doğru değişmesi, esnek çalışma biçimlerinin üretim sürecinde artan şekillerde yer alması, yeni teknolojiler neticesinde vasıflı işgücüne olan talebin artması gibi gelişmeler, vasıflı

işgücü ile vasıfsız işgücü arasındaki ücret farklılıklarını artırmıştır (Bacak ve Dönmez Kara, 2009: 89).

Ekonomik Göstergeler Açısından Küresel Yoksulluk

Yoksulluk sorunun ekonomik açıdan incelenmesi aşamasında temelde iki farklı uluslararası kurumun verilerinden yararlanılmaktadır. Yoksulluk da dahil çeşitli sosyal politika meselelerine yönelik veriler temin eden ve bu meselelere çözümler üretme noktasında önemli görevler üstlenen bu iki uluslararası kuruluştan biri; özellikle mutlak yoksulluk üzerine vurgu yaparak yoksulluğu gelir düzeyine indirmeye çalışan Dünya Bankası iken; diğeri ise küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkiler yarattığı görüşünü savunan ve yoksulluğu, "yoksunluk" kavramı çerçevesinde değerlendirerek yoksulluğa çok boyutluluk kazandıran ve önemli bir kriter olarak İnsani Gelişmişlik Endeksini ortaya koyan Birleşmiş Milletler'dir (Şahin, a.g.e.).

Söz konusu iki kurum tarafından sağlanan veriler, farklı eğilimlere sahip veri kullanıcıları veya yorumcuları tarafından görüşleri ile paralel olabilecek şekilde tercih edilebilmektedirler. Şöyle ki küreselleşmenin olumsuz etkilerinden ziyade olumlu birtakım etkiler yarattığını iddia eden uzmanlar veya uzmanlık kuruluşları, Dünya Bankası verilerini kullanmayı tercih ederken; küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunan uzmanlar veya uzmanlık kuruluşları Birleşmiş Milletler verilerini kullanmayı tercih etmektedir (Şahin, a.g.e.).

Dünya Bankası Verileri Işığında Küresel Yoksulluk

Farklı ülkelerde yaşayan insanların refah düzeylerini karşılaştırırken, ülkelerin para birimlerinin satın alma gücünü dikkate almak, genele

uygulanabilecek ölçütlere ulaşmayı sağlayacaktır. Dünya Bankası da yoksulluğun tespitinde bu doğrultuda hareket etmektedir.

Dünya Bankası, yoksullukla ilgili 1985 yılında başlattığı çalışmalarda 2005 yılına kadar alt gelir sınırı olarak günlük 1 \$'ı esas almıştır. Ancak, 2005 yılından itibaren hane halkı gelir ve tüketim anketlerinde sepetin genişletilmesi ile artık çalışmalarında alt gelir sınırı olarak 1,25 \$ kıstasını esas almaya başlamıştır. Bu açıdan yoksulluğun belirlenmesinde elde edilecek verilerin gerçekte uyuşması konusunda az da olsa bir iyileşme sağlandığı söylenebilir (The World Bank, 2012: 73; Şahin, a.g.e.).

Ancak bu mutlak yoksulluk alt sınırı kıstasının, gerçek durumun tespiti noktasında yetersiz olması ve özellikle de küresel yoksulluğun olduğundan daha düşük görülmesine neden olması dolayısıyla söz konusu kıstasta 2011 yılında yeniden bir değişime gidilmiştir. Bu değişim bağlamında, 2011 yılı satın alma gücü paritesi (purchasing power parity) dikkate alınmak suretiyle günlük 1,90 \$'dan daha az gelir elde etmek yeni kıstas olarak belirlenmiştir. Dünya Bankası, yeni yoksulluk sınırı olarak belirlemiş olduğu 1,90 \$ sınırını dikkate almak suretiyle en son hane halkı gelir ve tüketim anketi verilerini kullanarak 1981'den 2012'ye kadar tüm küresel yoksulluk serisini revize etmiştir. Ancak Dünya Bankası, beş ülke (Bangladeş, Cabo Verde, Kamboçya, Ürdün ve Lao Cumhuriyeti) ile ilgili yaptığı çalışmalarda, bu ülkelere ilişkin fiyat verilerinin daha fazla analiz gerektirmesi dolayısıyla yoksulluk ölçümlerini hala günlük 1,25 \$ kıstasına göre yapmaktadır. (The World Bank, 2016: 60, 61)

Dünya Bankası verilerinden yola çıkarak bölgesel bazlı değerlendirmelerde bulunulabilmektedir. Zira DB, çalışmalarında ülkeleri "Doğu Asya ve Pasifik, Avrupa ve Orta Asya,

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya, Sahra-Altı Afrika" olmak üzere 6 bölgeye* ayırarak incelemektedir.

Tablo-1. Yoksulluk Oranlarının ve Yoksul Sayılarının Küresel ve Bölgesel Düzeyde Yıllar İtibari İle Değişimi (Günlük 1,90 \$)

	Yoksulluk oranı (%)								
	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2012
Düşük ve orta gelir	44	41	35,2	34,3	31	24,7	21,9	16,5	14,9
Doğu Asya ve Pasifik	60,6	52	39,3	37,5	29,2	18,6	15	8,5	7,2
Avrupa ve Orta Asya	1,9	5,2	7	7,8	6,2	5,5	3,1	2,4	2,1
Latin Amerika ve Karayipler	17,8	15	14,1	13,9	13,2	9,9	7,1	5,9	5,6
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	6	7	6,1	4,2	***	3,3	2,7	***	***
Güney Asya	50,6	47,9	42,8	***	40,8	35	32,1	22,2	18,8
Sahra-altı Afrika	56,8	61,1	58,5	58	57,1	50,5	47,8	44,4	42,7
Dünya	37,1	34,7	29,7	29,1	26,3	21,6	18,7	14,1	12,7
	Yoksul insan sayısı (milyon)								
	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2012
Düşük ve Orta Gelir	1.959	1.917	1.716	1.751	1.645	1.401	1.254	983	897
Doğu Asya ve Pasifik	996	891	699	689	553	367	297	173	147
Avrupa ve Orta Asya	9	24	33	37	29	26	15	11	10
Latin Amerika ve Karayipler	78	69	69	71	70	56	41	35	34
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	14	17	16	11	***	10	9	***	***
Güney Asya	575	579	550	***	583	539	501	362	309
Sahra-altı Afrika	288	336	349	375	399	402	392	394	389
Dünya	1.959	1.917	1.716	1.751	1.645	1.401	1.254	983	897

Kaynak: The World Bank, 2016 World Developing Indicators, (Çevrimiçi), 04.05.2017,

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23969/9781464806834.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, s. 59.

*** Mevcut anket verilerinin nüfusun düşük bir kesimini kapsamı dolayısıyla tahmin yürütülemezdir.

* Bu bölgelerin kapsamı alanına dahil edilen ülkeleri görmek için Bkz.: Ek-1 "Dünya Bankası Çalışmalarında Ülkelerin Ayrıldıkları Bölgeler"

Mutlak yoksulluk tanımı doğrultusunda hazırlanmış olan yukarıdaki tabloya dünya geneli itibari ile baktığımızda 2012 yılında dünya nüfusunun %12,7'sinin günlük 1,90 \$'ın altında gelire hayatını devam ettirmeye çalıştığı görülmektedir. Öte yandan veriler dikkate alındığında tarihin seyri içerisinde her ne kadar belirli bir düzeyde iyileşme sağlansa da 2012 yılı itibari ile toplam dünya nüfusu içerisinde 897 milyonluk büyük bir kesimin hala günlük 1,90 \$'ın altında gelire sahip olması, küresel yoksulluk sorununun ciddiyetini ortaya koymaktadır.

Yoksulluğun bölgesel olarak değerlendirilmesini yapmak gerekirse; yoksulluğun en derin şekilde yaşandığı bölgeler Güney Asya bölgesi ile Sahra-Altı Afrika bölgesidir. 2012 yılı itibari ile Sahra-Altı Afrika bölgesi nüfusunun %42,7'sinin günlük 1,90 \$'ın altında gelire hayatını devam ettirmeye çalıştığı görülmektedir. Yoksulluk açısından dikkat çeken bir diğer bölge de ülke gelişmişliği açısından diğer bölge ülkeleri ile kıyaslandığında bir adım önde olan ve bir takım doğal zenginliklere sahip olan ülkeleri içine alan "Avrupa ve Orta Asya" bölgesidir. Ülkemizin de coğrafi olarak yer aldığı bu bölgede veriler üzerinden tahmin yürütülebilen 2008 yılına göre bölge nüfusunun %2,7'si 1,90 \$'ın altında gelire hayatını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Birleşmiş Milletler Verileri Işığında Küresel Yoksulluk (İnsanî Gelişmişlik Düzeyi ve İnsanî Gelişim Endeksi)

Yoksulluk sorunu ile ilgili çalışmalara veri sağlayan bir diğer uluslararası kurum olan Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası'nın yoksulluğu sadece dolar bazlı olarak belirlemeye çalışan yöntemini eleştirmekte ve yoksulluğun daha iyi anlaşılması için başka şeylerin de dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda yoksulluğun sadece belirli bir miktarda geliri elde edememe kıstası ile açıklamamanın gerektiğini; bunun yanında hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı,

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

özgürlük, kendine güven ve saygınlık (Şahin, a.g.e.) gibi insanın gelişimine katkı sağlayacak birtakım imkanlara ulaşamamanın da yoksulluğu belirleyici kıstaslar arasında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümünde yoksullukla ilgili yapılan farklı tanımlamalar arasında saydığımız ve ilk kez 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında (UNDP-United Nations Development Programme) ortaya atılan "insani yoksulluk" sınıflandırması, yukarıda saymış olduğumuz gerekçelerle ortaya atılmış bir kavramdır. Birleşmiş Milletler, bu yoksulluk tanımını çerçevesinde yine aynı rapor içerisinde geliştirmiş olduğu "insani yoksulluk endeksi" aracılığıyla da ülkelerin yoksulluk stratejileri oluşturmaları ve bu strateji doğrultusunda hareket etmeleri aşamasında ülkelere önerilerde bulunmaktadır (DPT, 2001: 105).

İnsani Gelişmişlik Endeksi esas itibari ile yaşam süresi, eğitim ve makul yaşam standardı olmak üzere üç temel kriterden yola çıkılarak hazırlanmaktadır. Ancak ülkelerin yapısal, ekonomik ve sosyal farklılıkları nedeni ile bu kriterler gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerde farklı değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Buna göre az gelişmiş ülkeler için insani gelişim endeksi hazırlanırken; Yaşam süresi kriteri için 40 yaşın altında yaşam beklentisi olanlar, eğitim kriteri için okuma yazma bilmeyen yetişkinler, makul bir yaşam standardı kriteri için de sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus, temel sağlık imkanlarından yoksun olan nüfus ve 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus dikkate alınmaktadır.

Gelişmiş ülkeler için hazırlanan İnsani Gelişim İndeksi'nde ise; Yaşam süresi kriteri için 60 yaşın altında yaşam beklentisi olanlar, eğitim kriteri için

OECD'nin öne sürdüğü fonksiyonel cahillik* tanımı kapsamındakiler, makul bir yaşam standardı kriteri için de yoksulluk sınırının altında yaşayanları dikkate alırken bir diğer kriter olarak da sosyal dışlanma kriterini öne sürerek bu kriter içinde de uzun dönem işsizlik oranını değerlendirmektedir (Gündoğan, 2008: 44).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2016 yılında hazırlanmış olduğu insani gelişmişlik raporu, yoksulluk sorununu, insani yoksulluk kavramı çerçevesinde ülkeler açısından durumu ile ilgili önemli veriler sağlamaktadır. Ülkeleri insani gelişmişlik düzeyleri açısından "çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insanî gelişmişlik" olmak üzere dört kategoride değerlendiren bu çalışmada (bkz. Tablo-2) toplam 188 ülke yer almıştır. Özellikle erken sanayileşmiş ve belirli bir ekonomik büyüklüğe ulaşmış ülkelerin yer bulabildiği çok yüksek insanî gelişmişlik düzeyinde toplamda 51 ülke yer almaktadır. İkinci kategori olan ve Türkiye'nin de kendisine 71. sırada yer bulabildiği "yüksek gelişmişlik düzeyi" sınıfında ise toplam 54 ülke bulunmaktadır. Diğer kategorilere baktığımızda orta düzey gelişmişlik düzeyine sahip toplam 40 ülke varken; düşük gelişmişlik düzeyinde ise özellikle sahra altı Afrika ülkelerinin olduğu toplam 40 ülke bulunmaktadır.

* OECD'nin **fonksiyonel cahillik** tanımlaması için Bkz. OECD, "Glossary of Statistical Terms", Çevrimiçi, 06.05.2017, <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1279>

*Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları***Tablo-2.** Bazı Ülkelerin İnsani Gelişmişlik Endeksi ve Bileşenleri, 2015

Sıra	Ülke	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)	Beklenen Eğitim Süresi (yıl)	Ortalama Eğitim Süresi (yıl)	Kişi Başı Milli Gelir (\$)
<i>Çok Yüksek İnsani Gelişmişlik</i>						
1	Norveç	0.949	81.7	17.7	12.7	67,614
2	Avustralya	0.939	82.5	20.4	13.2	42,822
2	İsviçre	0.939	83.1	16.0	13.4	56,364
4	Almanya	0.926	81.1	17.1	13.2	45,000
5	Danimarka	0.925	80.4	19.2	12.7	44,519
5	Singapur	0.925	83.2	15.4	11.6	78,162
7	Hollanda	0.924	81.7	18.1	11.9	46,326
8	İrlanda	0.923	81.1	18.6	12.3	43,798
9	İzlanda	0.921	82.7	19.0	12.2	37,065
10	Kanada	0.920	82.2	16.3	13.1	42,582
10	ABD	0.920	79.2	16.5	13.2	53,245
12	Hong Kong	0.917	84.2	15.7	11.6	54,265
13	Yeni Zelanda	0.915	82.0	19.2	12.5	32,870
14	İsveç	0.913	82.3	16.1	12.3	46,251
15	Lihtenştayn	0.912	80.2	14.6	12.4	75,065
16	Birleşik Krallık	0.909	80.8	16.3	13.3	37,931
17	Japonya	0.903	83.7	15.3	12.5	37,268
18	Kore Cumhuriyeti	0.901	82.1	16.6	12.2	34,541
19	İsrail	0.899	82.6	16.0	12.8	31,215
20	Lüksemburg	0.898	81.9	13.9	12.0	62,471
21	Fransa	0.897	82.4	16.3	11.6	38,085
23	Finlandiya	0.895	81.0	17.0	11.2	38,868
26	İtalya	0.887	83.3	16.3	10.9	33,573
27	İspanya	0.884	82.8	17.7	9.8	32,779
29	Yunanistan	0.866	81.1	17.2	10.5	24,808
33	Katar	0.856	78.3	13.4	9.8	129,916
36	Polonya	0.855	77.6	16.4	11.9	24,117
38	Suudi Arabistan	0.847	74.4	16.1	9.6	51,320
45	Arjantin	0.827	76.5	17.3	9.9	20,945
49	Rusya Federasyonu	0.804	70.3	15.0	12.0	23,286
51	Kuveyt	0.800	74.5	13.3	7.3	76,075
<i>Yüksek İnsani Gelişmişlik</i>						
52	Belarus	0.796	71.5	15.7	12.0	15,629
52	Umman	0.796	77.0	13.7	8.1	34,402
54	Uruguay	0.795	77.4	15.5	8.6	19,148
56	Bulgaristan	0.794	74.3	15.0	10.8	16,261
59	Malezya	0.789	74.9	13.1	10.1	24,620
66	Kosta Rika	0.776	79.6	14.2	8.7	14,006
66	Sırbistan	0.776	75.0	14.4	10.8	12,202

68	Küba	0.775	79.6	13.9	11.8	7,455
69	İran	0.774	75.6	14.8	8.8	16,395
70	Georgia	0.769	75.0	13.9	12.2	8,856
71	Türkiye	0.767	75.5	14.6	7.9	18,705
71	Venezuela	0.767	74.4	14.3	9.4	15,129
75	Arnavutluk	0.764	78.0	14.2	9.6	10,252
76	Lübnan	0.763	79.5	13.3	8.6	13,312
77	Meksika	0.762	77.0	13.3	8.6	16,383
78	Azerbaycan	0.759	70.9	12.7	11.2	16,413
79	Brezilya	0.754	74.7	15.2	7.8	14,145
81	Bosna Hersek	0.750	76.6	14.2	9.0	10,091
82	Makedonya	0.748	75.5	12.9	9.4	12,405
83	Cezayir	0.745	75.0	14.4	7.8	13,533
84	Ermenistan	0.743	74.9	12.7	11.3	8,189
84	Ukrayna	0.743	71.1	15.3	11.3	7,361
86	Ürdün	0.741	74.2	13.1	10.1	10,111
90	Çin	0.738	76.0	13.5	7.6	13,345
94	Jamaika	0.730	75.8	12.8	9.6	8,350
97	Tunus	0.725	75.0	14.6	7.1	10,249
102	Libya	0.716	71.8	13.4	7.3	14,303
<i>Orta İnsani Gelişmişlik</i>						
107	Moldova	0.699	71.7	11.8	11.9	5,026
109	Gabon	0.697	64.9	12.6	8.1	19,044
110	Paraguay	0.693	73.0	12.3	8.1	8,182
111	Mısır	0.691	71.3	13.1	7.1	10,064
111	Türkmenistan	0.691	65.7	10.8	9.9	14,026
113	Endonezya	0.689	69.1	12.9	7.9	10,053
114	Filistin	0.684	73.1	12.8	8.9	5,256
119	Güney Afrika	0.666	57.7	13.0	10.3	12,087
120	Kırgızistan	0.664	70.8	13.0	10.8	3,097
121	Irak	0.649	69.6	10.1	6.6	11,608
123	Fas	0.647	74.3	12.1	5.0	7,195
124	Nikaragua	0.645	75.2	11.7	6.5	4,747
131	Hindistan	0.624	68.3	11.7	6.3	5,663
139	Bangladeş	0.579	72.0	10.2	5.2	3,341
139	Gana	0.579	61.5	11.5	6.9	3,839
139	Zambiya	0.579	60.8	12.5	6.9	3,464
143	Kamboçya	0.563	68.8	10.9	4.7	3,095
144	Nepal	0.558	70.0	12.2	4.1	2,337
145	Myanmar	0.556	66.1	9.1	4.7	4,943
146	Kenya	0.555	62.2	11.1	6.3	2,881
147	Pakistan	0.550	66.4	8.1	5.1	5,031
<i>Düşük İnsani Gelişmişlik</i>						
149	Suriye	0.536	69.7	9.0	5.1	2,441
150	Angola	0.533	52.7	11.4	5.0	6,291
152	Nijerya	0.527	53.1	10.0	6.01	5,443

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

153	Kamerun	0.518	56.0	10.4	6.1	2,894
154	Papua Yeni Gine	0.516	62.8	9.9	4.3	2,712
155	Zimbabwe	0.516	59.2	10.3	7.7	1,588
157	Moritanya	0.513	63.2	8.5	4.3	3,527
159	Ruanda	0.498	64.7	10.8	3.8	1,617
160	Lesotho	0.497	50.1	10.7	6.1	3,319
162	Senegal	0.494	66.9	9.5	2.8	2,250
163	Haiti	0.493	63.1	9.1	5.2	1,657
163	Uganda	0.493	59.2	10.0	5.7	1,670
165	Sudan	0.490	63.7	7.2	3.5	3,846
168	Yemen	0.482	64.1	9.0	3.0	2,300
168	Afganistan	0.479	60.7	10.1	3.6	1,871
171	Fildişi Sahilleri	0.474	51.9	8.9	5.0	3,163
174	Etiyopya	0.448	64.6	8.4	2.6	1,523
175	Mali	0.442	58.5	8.4	2.3	2,218
176	Kongo	0.435	59.1	9.8	6.1	680
185	Burkina Faso	0.402	59.0	7.7	1.4	1,537
186	Çad	0.396	51.9	7.3	2.3	1,991
187	Nijer	0.353	61.9	5.4	1.7	889
188	Orta Afrika Cumhuriyeti	0.352	51.5	7.1	4.2	587

Kaynak: UN, Human Development Report 2016, Human Development for Everyone, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf, s. 198-200.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu kapsamında hazırlanan bu tabloda görüldüğü üzere, insani gelişmişlik düzeyi açısından başı çeken ülke, 0,949 endeks puanı ile Norveç olmuştur. En düşük insani gelişme derecesine sahip olan ülke ise, 0,352'lik endeks puanı ile Orta Afrika Cumhuriyeti olmuştur. Türkiye ise söz konusu kriterler dikkate alınarak elde ettiği 0,767'lik gelişmişlik puanı ile ancak 71. sırada ve "yüksek gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler" kategorisinin alt sıralarında kendisine yer bulabilmiştir. Sıralamadaki yeri itibari ile çok hassas bir noktada olan Türkiye'nin bu konumunu üst seviyelere çekmeye çalışması, ülke menfaati açısından önem verilmesi gereken bir husustur.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kapsamında insani yoksulluk açısından ülkelerin mevcut durumlarını değerlendirmek amacıyla oluşturulan insani gelişmişlik endeksi, durumun bölgesel açıdan incelenmesine de imkân tanımaktadır. Raporda, ülkeler "Arap devletler", "Doğu Asya ve Pasifik", "Avrupa ve Orta Asya", "Latin Amerika ve Karayipler", "Güney Asya" ve "Sahra-altı Afrika" olmak üzere 6 bölgeye* ayrılarak incelenmeye çalışılmıştır.

Tablo-3. Bölgelere Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi ve Bileşenleri 2016

Bölgeler	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Doğuşta Yaşam Beklentisi (yıl)	Beklenen Eğitim Süresi (yıl)	Ortalama Eğitim Süresi (yıl)	Kişi Başı Milli Gelir (\$)
Arap Devletler	0.687	70.8	11.7	6.8	14,958
Doğu Asya ve Pasifik	0.720	74.2	13.0	7.7	12,125
Avrupa ve Orta Asya	0.756	72.6	13.9	10.3	12,862
Latin Amerika ve Karayipler	0.751	75.2	14.1	8.3	14,028
Güney Asya	0.621	68.7	11.3	6.2	5,799
Sahra-altı Afrika	0.523	58.9	9.7	5.4	3,383

Kaynak: UN, Human Development Report 2016, Human Development for Everyone, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf, s. 201.

Tablodan da görüleceği üzere en yüksek insani gelişmişlik endeksi puanına sahip bölge, Avrupa ve Orta Asya bölgesidir. En düşük endeks puanına sahip bölge ise Sahra-altı Afrika bölgesidir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, geliştirmiş olduğu insani gelişim endeksinin daha anlaşılır hale getirebilmek amacıyla 2010 yılı itibarı ile yeni bir yoksulluk indeksi geliştirmiştir. Çok Boyutlu Yoksulluk İndeksi (Multi-dimensional Poverty Index) adı verilen bu indekste "sağlık, eğitim ve temel yaşam standartları" olmak üzere üç temel kriter öne sürülmüş ve

* Bkz. Ek-2 "Birleşmiş Milletlerin Çalışmalarında Ülkelerin Ayrıldığı Bölgeler"

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

kriterlerle bağlantılı olarak 10 göstergeye yer verilmiştir. Bu 10 göstergeden sağlık boyutunda olanlar; beslenme ve çocuk ölüm oranları; eğitim boyutunda olanlar; okullaşma oranları ve eğitim kurumlarına kayıtlı çocuk sayısı; temel yaşam standartları boyutunda olanlar ise yemek hazırlamak için tüp vb. gibi temiz enerji tedariki, tuvalet ve temiz su ihtiyacının karşılanması, elektrik, temiz bir yaşam alanına ve motorlu taşıtlara sahip olmak şeklinde sıralanmıştır (UN, 2011: 162, 172: Şahin, a.g.e.).

Küresel Yoksulluğun Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşları

Çalışmamızın ilk bölümünde tanımını yapmış olduğumuz sivil toplum kuruluşları, toplumdaki bireyler tarafından devlet (veya hükümet) dışında meydana getirilmiş olmaları sebebiyle toplum ile devlet arasında bir köprü görevi görmektedir.

Yoksulluk sorunun çözümünde ana mercii geçmişten beri bu sorunun çözümü amacıyla sosyo-ekonomik politikalar üreten, kamu harcamalarına ve gelirlerine sıklıkla başvuran devlet kurumudur. Ancak, yoksul sayısının çok fazla oluşu ve devletin bürokratik yapısının, karar alma mekanizmasının hızlı işlememesi gibi nedenler bu sorunun varlığını ve önemini taze tutmaktadır. Öte yandan yoksulluğun toplumun tümünü ilgilendiren ortak bir sorun olması sebebiyle çoğu sivil toplum kuruluşu da yoksullukla mücadeleyi asli görevleri arasında değerlendirmektedirler.

Sosyal politika açısından "demokratik hakların elde edilmesi" ve "ekonomik açıdan bireyler ve gruplar arasında oluşan dengesizliği gidermeye yönelik politikaların geliştirilmesi" olmak üzere iki temel işlevi olan sivil toplum kuruluşları, bazı toplumsal sorunların çözümü aşamasında devletin yetersiz kaldığı durumlarda politikalar üreterek ya da baskı oluşturarak bazı sosyo-ekonomik hakların elde edilmesine katkıda

bulunabilmektedirler. Sivil toplum kuruluşlarının devletin hizmet götüremediği ya da verimsiz kaldığı alanlarda faaliyet göstermeleri ise önemlerini arttıran gelişmedir (Şenkal, 2003: 105).

Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının kendi ülke sınırlarını aşarak uluslararası alanda faaliyetlerde bulunmaları da bu önem ve ihtiyacın katlanarak artmasına neden olmuştur. Uluslararası boyutta faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, diğer uluslararası aktörlerle çeşitli amaçlar doğrultusunda birlikte hareket etmektedirler. Devletler ve uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ile insani yardımlar, kalkınma yardımları, bölgesel çatışmaların çözülmesi gibi konularda iş birliği yapmaktadırlar (Karagül, 2006: 491).

Günümüzde birçok ülkede sivil toplum örgütleri uluslararası düzeyde ortak kamuoyu oluşturma, az gelişmiş ülkelerin sorunlarını gündeme getirme ve çözüm bulunması yönünde ciddi faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları, bazı üçüncü dünya ülkelerinde yoksul mahallelerde okuma-yazma öğretmeye yönelik komiteler oluşturmakta, açlık çekenlere gıda ve sağlık yardımında bulunmakta, uluslararası çevrelerin dikkatlerini sorunlu bölgelere çekmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca birçok Avrupa ülkesinde de yürütülen faaliyetler çerçevesinde sosyo-politik alanda kamuoyu oluşturulmasına çalışmaktadırlar. Örneğin bu ülkelerde ithal edilen ürünlerde “mamulümüzde çocuk emeği kullanılmamıştır” ibaresi eklenmektedir (Şenkal, 2003: 105).

Yoksullukla Mücadele Eden STK'ların Özellikleri*

- Yerine getirmeyi görev edindikleri sosyal faaliyetlerine hedef kitle olarak yoksulları koymaktalar ve yoksulları özellikle sosyo-ekonomik açıdan korumayı ve desteklemeyi amaçlamaktadırlar.

- Yoksulluğun tanımlanmasında ve yardıma muhtaç kişilerin tespitinde objektif kriterleri uygulayabilmektedirler.

- Sivil toplum kuruluşları, yoksulluk tanımlaması çerçevesinde yardıma muhtaç olan kesimleri özürlü, yaşlı, hasta, kadın, işsiz, gibi farklı kategorilere ayırarak, bu kesimlerin spesifik ihtiyaçlarına yönelik yardım ve hizmetlerde bulunabilmektedirler.

- Yoksullara, maddî yardımların yanında psiko-sosyal, meslekî, teknik ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması konularında yardımda bulunarak yoksulların hayat standartlarında belirgin bir şekilde iyileştirmeyi ve üretime dönük potansiyellerini artırmalarını sağlayabilmektedirler. Bu doğrultuda örneğin yoksullara yönelik yapılacak istihdam sağlayıcı meslekî eğitim programları, toplum hayatına kazandırma faaliyetleri, eğitim programları, temel sağlık hizmetleri gibi faaliyetler bu kapsamda değerlendirilebilir.

- Yoksulluk, devletlerin üstesinden gelmesi gereken önemli bir sosyal politika sorunudur. Ancak mevcut bazı yapısal sorunlar nedeni ile verimli sonuçların elde edilememesi halinde, sivil toplum kuruluşları sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde devreye girerek sorunun çözümüne katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar. Bu çabalar çoğu zaman bölgesel olmakla

*BMZ, **Leitfaden zur Beurteilung der Armutsorientierung von Vorhaben der Zusammenarbeit**, Bonn, 1997, s. 14'dan Aktaran: Ali Seyyar, "Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede STK'ların Roller ve Önemleri (Deniz Feneri Derneği Örneği)", Çevrimiçi, 06.06.2013, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm

beraber özellikle son yıllarda yoksulluk olgusuna gösterilen ilgi ile doğru orantılı olarak artan şekilde ulusal ve uluslararası boyutlarda cereyan etmektedir.

Sorunun Çözümünde STK'ların Avantajları

- Sivil toplum kuruluşları, toplumu meydana getiren bireyler tarafından meydana getirilmiş olan birer kuruluş oldukları için, yoksullukla mücadele etme aşamasında bireylerin desteklerini kazanmakta ve sosyal sorumluluk bilinci ile harekete etmelerini sağlamakta daha başarılı olmaktadırlar (Yatkın, 2007: 62).

- Sivil toplum kuruluşlarının uzmanlaşma odaklı olarak belirli konu veya alanlarda sorumluluk bilinci ile hareket etmeleri, varılmak istenen hedefe daha hızlı ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. STK'ların bu özelliği, devletle oranla daha az kaynak ve imkana sahip olmaları dezavantajını avantaja çevirebilme imkanı tanımaktadır.

- STK'ların, yoksulluğun önlenmesi aşamasında bazen kamu kuruluşlarının bir alternatifi bazen de bir tamamlayıcısı olarak hareket etmeleri, sorunun çözümünü kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır. Özellikle yerel yönetimler ve STK'lar arasındaki ortak faaliyetler, yerel sorunları daha iyi bilen kurumların bir araya gelmesini sağladığı için, sorunun tanımlanmasında, çözümü ile ilgili süreçlerin yönetiminde daha isabetli sonuçların elde edilmesi sağlanabilmektedir. Bu ise hem kaynak israfını azaltmakta hem de zamandan tasarruf edilmesini sağlamaktadır (Yalçın, 2008: 33).

- Artan ve özellikle küreselleşme ile birlikte derinleşen yoksulluk sorunu karşısında daha önceleri bir güvence niteliğinde olan aile, akraba, kentli, hemşeri gibi birtakım kurumların çözülmesi karşısında artık bu konuma sivil toplum kuruluşlarının geçtiği görülmektedir. Dolayısıyla sivil

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

toplum kuruluşları, başta yoksulluk olmak üzere sorunlar karşısında ihtiyaç duyulan toplumsal dayanışma duygusunu ayakta tutan bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır (Karataş, 2003: 95).

- Zengin ve fakir arasındaki uçurumun gün geçtikçe artması karşısında Sivil toplum kuruluşları, yüksek gelir düzeyine sahip birey veya gruplardan, düşük gelir düzeyine sahip birey veya gruplara doğru gelir transferinin gerçekleştirilmesinde (Şenkal, 2003: 116) aracı olma vazifesi görmektedirler.

- Sivil toplum kuruluşlarının: "istihdam yaratmak", "yoksul işgücünün bilgi ve becerisini geliştirmek", "girişimciliği teşvik etmek", "mikro kredi uygulamaları", "kamu ve özel sektör aktörleri ile ortak projeler yürütmek" gibi geniş çaplı faaliyetlerde bulunabilmeleri yoksullukla mücadele konusunda önemli bir alternatif olmalarını sağlamaktadır (Eraslan, 2008: 77).

SONUÇ

Sanayileşme süreciyle birlikte, sosyal refah hizmetlerinin yürütülmesinde en önemli aktör olarak yer alan devlet, uzun süre boyunca da bu işlevini tek başına üstlenmiştir. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğine girilirken ortaya çıkan değişiklikler, devletin bu yönünün sorgulanmasına sebep olmuş ve devletin, diğer birçok alanla olduğu gibi sosyal politikadan da çekilmesi gerekliliğini savunmuştur. Yaşanan bu gelişmeler ise yeni arayışlara yöneltmiş ve sosyal politikanın diğer aktörlerinin de bu alanlarda aktif rol almalarını gündeme getirmiştir.

Özellikle küreselleşme, uluslararası hareketlilik, toplumsal duyarlılıkta meydana gelen artış ve demokrasi gibi kavramların giderek

önem kazanması gibi sebeplerle önemini daha da artıran "birlikte hareket etme" düşüncesi kapsamında toplumsal refahın, sosyal ve iktisadi kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilmesi amacıyla sivil toplum kuruluşlarının da aktif bir şekilde rol almalarını gerekli kılmıştır. Bu gerekliliğin temelinde; devletin, hizmet ve faaliyetlerini yerine getirmede yetersiz kalabileceği sorunu karşısında, mevcut birtakım avantajları ile sivil toplum kuruluşlarının daha sağlıklı sonuçlar elde edeceği düşüncesi yatmaktadır.

Katılımcı, bağımsız birer kuruluş olan Sivil toplum kuruluşları, günümüze gelindiğinde artık devletin faaliyet ve politikalarına, özellikle de kendilerini ve toplumu ilgilendiren konularda, karar alma, kararların yürütülmesi ve kararların denetlenmesi süreçlerine birer ortak veya birer yardımcı olarak katılmaktadırlar. Artık sivil toplum kuruluşları, sosyal refahın sağlanması, ekonomik kalkınma, istihdam, işsizlik, yoksulluk, sosyal yardım, sosyal hizmet, eğitim, sağlık, konut vb. gibi birçok alanda ya doğrudan ya da devlete yardımcı birer kurum olarak etkinliklerde bulunmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının bahsi geçen faaliyetleri yürütmeleri, bir yanda sosyal politika üreticisi ve uygulayıcısı olan devletin yükünü hafifletirken bir yandan da devlet dışı bir kuruluş olan ve devlet ile toplum arasında köprü vazifesi gören sivil toplum kuruluşlarının mevcut birtakım avantajları sayesinde, hizmetlerin daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla bu girişimlerin önünün açılması, desteklenmesi ve artırılması müreffeh toplumların oluşmasını kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

ARPACIOĞLU, Özge, "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", Gaziantep Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2012.

ATAR, Yavuz, "Demokratik Sistemde Sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi", Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı: 18, 1997.

BACAK, Bünyamin, Canan Öykü Dönmez Kara, "Küresel Yoksulluğun Önlenmesinde Sendikaların Rolü", Yönetim Bilimleri Dergisi, Sayı: 7/2, 2009, s. 83-98.

BOLAY, S. Hayri, "Sivil Toplum ve Manası", Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı :18, Ankara, 1997, s. 7-8.

CHOSSUDOVSKY, Michel, "Global Poverty in the Late 20th Century", Journal of International Affairs, Vol: 52, No: 1, Fall 1998, Çevrimiçi, 05.05.2017, <http://www.globalresearch.ca/global-poverty-in-the-late-20th-century/365>

DALYAN, Figen, "İnternetin Kâr Amacı Gütmeyen Organizasyonlar İçin Taşıdığı Potansiyel ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nda Bir Uygulama", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı: 59-1, 2004, s. 119-139.

DEMİRAL, Nalan ve diğerleri, "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk", IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi – Küresel Yoksulluk, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2007, s. 1-10.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001

DUMANLI, Recep, Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, DPT Yayınları, Ankara, 1996.

EKİN, Nusret, Küresel Bilgi Çağında Eğitim- Verimlilik İstihdam, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1997-43, İstanbul, 1997.

ERDOĞAN, Ekrem ve Ak, MEHMET ZEKİ “Neo-Liberal Ekonomik Dönüşüm ve Sendikalar”, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 2 Yıl: 2003, s. 1-14.

ERASLAN, Levent, "Sivil Toplum Kavramının Gelişimi Bağlamında STK'ların Yoksulluğu Önleme Stratejilerinin Değerlendirilmesi: Deniz Feneri Derneği-Ankara Şubesi Örneği", Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 2008, s. 62-90.

GEDİKLİ, Ayfer, "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Olgusu ve Mücadele Yolları", Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt: 1, İstanbul, 2010, s. 333-347.

GÜLENER, Serdar, KÖMÜRCÜOĞLU, Mustafa "Yeni Yoksullukta “Yeni” Olan Ne?", IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi-Küresel Yoksulluk, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2007, s. 21-30.

GÜNDOĞAN, Naci, "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", Ankara Sanayi Odası, ASO Dosya, Ocak/Şubat 2008, s. 42-56.

İNSEL, Ahmet, "Yoksulluk, Dışlanma ve STK'lar", İstanbul Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No.6., 2005.

KABAAĞAÇ, Sinan, ALOVA, Erdal” Latince-Türkçe Sözlük”, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995.

KARAGÜL, Soner, "Küresel Bir Aktör Olarak Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları: Uluslararası Politikadaki Rol ve Etkinlikleri", III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 9-10 Aralık 2006, s. 485-491.

KARATAŞ, Kasım, "Yoksulluk, Yoksullukla Savaşmada Sivil Toplum ve Etik Boyut: Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımı", Yoksulluk, I. Cilt, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 2003, s. 91-104.

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

KORAY, Meryem, "Büyüyen Yoksulluk-Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:42, 2010. s. 1-31.

KORAY, Meryem, Sosyal Politika, 4. Bs., İmge Yayınları, İstanbul, 2012

OECD, "Glossary of Statistical Terms", Çevrimiçi, 06.05.2017, <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1279>.

OKUMUŞ, H. Şaduman," Dünyada ve Türkiye'de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması", İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2010/31, İstanbul 2010.

ÖNVER, Makbule Şiriner v.d., "Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Sivil Toplum Kuruluşları", II. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2005, s. 1-14.

ÖZAYDIN, Mehmet Merve, "Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak", Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 10/1, 2008, s. 163-180.

ÖZDEMİR, Süleyman, "Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti", İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2004-69, İstanbul, (2004a).

ÖZDEMİR, Süleyman, "Kâr Gütmeyen Kuruluşlar ve Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Artan Önemi", Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 48, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, (2004b), s. 129-161.

SALAMON, Lester M., "America's Nonprofit Sector: A Primer", New York:The Foundation Center,1992.

SAPANCALI, Faruk, "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, 2001, s. 115-140.

SEYYAR, Ali, "Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede STK'ların Roller ve Önemleri (Deniz Feneri Derneği Örneği)", Çevrimiçi, 06.06.2013, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm

ŞAHİN, Levent, "Küresel Söylemler Işığında Yoksulluk", Çevrimiçi, (04.05.2017), http://www.sosyalpolitikalar.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1592:kueresel-soeylemler-iiinda-yoksulluk&catid=10:makale&Itemid=44

ŞENKAL, Abdulkadir, "Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 45.Kitap, 2003, s. 97-123.

ŞENSES, Fikret, "Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk", İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

TDK, (Çevrimiçi), 04.05.2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts,

THE WORLD BANK, 2012 World Developing Indicators, (Çevrimiçi), 04.05.2017, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6014>

THE WORLD BANK, "2016 World Developing Indicators", (Çevrimiçi), 04.05.2017, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23969/9781464806834.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

TOSUN, Gülgün Erdoğan, "Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi", İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2001.

UÇKAN, Banu ve KAGNICIOĞLU, Deniz Endüstri İlişkileri, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2004.

UN, Human Development Report 2011, Sustainability and Equity: A Better Future for All, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/>.

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları

UN, Human Development Report 2016, Human Development for Everyone,

http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.

YALÇIN, Nermin, "Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk", Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2008.

YATKIN, Ahmet, "Küresel Yoksulluğun Çözümünde STK'ların Rolü ve Önemi", IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi-Küresel Yoksulluk, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2007, s. 53-64.

YILMAZ, Aytekin, "Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye", Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı: 18, 1997

ZAİM, Sabahaddin, "Sivil Toplum Kuruluşları", Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı: 18, 1997, s. 296-302.

EKLER**EK-1 Dünya Bankası Çalışmalarında Ülkelerin Ayrıldıkları Bölgeler**

Doğu Asya ve Pasifik	Avrupa ve Orta Asya	Latin Amerika ve Karayipler
Kamboçya, Çin, Fiji, Endonezya, Laos, Malezya, Mikronezya, Fed. Sts. , Papua Yeni Gine, Filipinler, Tayland, Doğu Timor, Vietnam	Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Makedonya, Moldova, Karadağ, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna	Arjantin, Belize, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, St Lucia, Surinam, Trinidad ve Tobago, Uruguay, Venezuela

Orta Doğu ve Kuzey Afrika Cezayir, Cibuti, Mısır, Arap Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti, Irak, Ürdün, Fas, Suriye Arap Cumhuriyeti, Tunus, Batı Şeria ve Gazze, Yemen	Güney Asya Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan, Sri Lanka	Sahra-Altı Afrika Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Cape Verde, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komor Adaları, Kongo, Dem. Cumhuriyeti, Kongo, Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Etiyopya, Gabon, Gambia, Gana, Gine, Gine-Bissau, Kenya, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya , Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Güney Afrika, Sudan, Svaziland, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya
---	--	--

Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Sivil Toplum Kuruluşları**EK-2 Birleşmiş Milletlerin Çalışmalarında Ülkelerin Ayrıldığı Bölgeler**

<p>Arap Devletleri</p> <p>Cezayir, Bahreyn, Cibuti, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas, İşgal Altındaki Filistin, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye Arap Cumhuriyeti, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen</p>	<p>Doğu Asya ve Pasifik</p> <p>Kamboçya, Çin, Fiji, Endonezya, Kiribati, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti, Malezya, Marshall Adaları, Mikronezya, Moğolistan, Myanmar, Nauru, Palau, Papua Yeni Gine, Filipinler, Samoa, Solomon Adaları, Federe Devletleri Tayland, Doğu Timor, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Vietnam</p>	<p>Avrupa ve Orta Asya</p> <p>Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Moldova Cumhuriyeti, Karadağ, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Tacikistan, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan</p>
<p>Latin Amerika ve Karayipler</p> <p>Antigua ve Barbuda, Arjantin, Bahamalar, Barbados, Belize, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Küba Çokuluslu Devlet, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Saint Kitts and Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent and the Grenadines, Surinam, Trinidad ve Tobago, Uruguay, Venezuela Bolivar Cumhuriyeti</p>	<p>Güney Asya</p> <p>Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, İran İslam Cumhuriyeti, Maldivler, Nepal, Pakistan, Sri Lanka</p>	<p>Sahra-altı Afrika</p> <p>Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Cape Verde, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komor Adaları, Kongo, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Kenya, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Mauritius, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Sao Tome ve Senegal, Principe Seyşeller, Sierra Leone, Güney Afrika, Svaziland, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, Togo, Uganda, Zambiya, Zimbabve</p>

KÜRESELLEŞMENİN FORDİST- KİTLESEL ÜRETİM TARZINA ETKİSİ

Umut YERTÜM*

Geliş Tarihi:03 Mayıs 2017

Kabul Tarihi: 29 Mayıs 2017

ÖZET

Bilişim ve haberleşme teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler toplumların sosyal ve ekonomik yapılarını da aynı oranda etkilemiştir. Kitlesel üretim 70'li yıllara kadar hâkim üretim biçimini oluşturmaktayken, teknolojiye meydana gelen hızlı gelişmeler; bireylerin talep ettiği malların hızla değişmesine neden olmuştur. Fordist üretim biçimi yapısı gereği tek tip ürünün seri ve kitlesel olarak üretilmesini sağlamaktayken, tüketicilerin hızlı talep değişikliklerine cevap verebilecek bir yapıya sahip değildir. Tüketici tercihlerine daha hızlı cevap verebilecek bir üretim yapısı oluşturma ihtiyacı fordist üretim krizini post-fordist üretim biçimine dönüştürmüştür. Bu çalışmada küreselleşmenin fordist-kitlesel üretim tarzına etkisi derinlemesine analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Fordist Üretim, Post-Fordist Üretim

* Araştırma Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, umutyertum@gmail.com

Globalization Effects On Fordist-Mass Production

ABSTRACT

The vast developments in both information and communication technologies have affected the societies' social and economic structures. Until 1970's the mass production was the most prominent type of production. Developments in technologies led rapid changes in product demands. Uniform, fast and mass productions were the main characteristics of fordist production. On the other hand, the globalization has let to rapid changes in product demand which fordism could not meet the expectations. These issues transformed the fordist production to post-fordist production. Globalization's effects on fordist mass production is the main subject in this study and will be analyzed

Keywords: Globalization, Fordist Production, Post-Fordist Production

Giriş

Küreselleşme kavram olarak son dönemlerde adı sıkça zikredilen hakkında çok farklı yargılara varılan kavramların başında gelmektedir. Teknolojik gelişmelerin de büyük katkısı sonucunda, insanların yeryüzünde olup bitenlerden giderek daha çok haberdar olmaları, birbirlerini aynı ölçüde deneyimlerinde ve eylemlerinde etkilemeleri, bunları paylaşmaları ve yaymaları sonucunda ortaya çıkan sürecin sürekli olarak incelenmesi gerekir. Çünkü küreselleşme kavramı yeni bir kavram olmasına, hakkında çok fazla şey yazılmasına rağmen halen devam eden bir süreçtir. Hirst ve Thompson'un Küreselleşmenin ekonomik boyutu üzerine yaptıkları çalışmalarında, bugünkü dünya ekonomisinin birinci dünya savaşı öncesindeki ekonomiden pek de farklı olmadığını belirtmeleri küreselleşme

sürecinin tam olarak ne zaman başladığını söylemenin zorluğuna işaret etmektedir.¹

Küreselleşmenin; uluslararası ticaret ve uluslararası ticarete açık olmak, sermaye hareketliliği, çokuluslu şirketler, üretimin değişen yapısı, teknolojik üretime katılabilme ve endüstri ilişkilerinde dönüşüm, yeni istihdam biçimleri vb. olan unsurları üzerinde genel olarak mutabakat sağlansa da bu unsurların hizmet ettikleri amaçların bu iki farklı grup arasında farklılık gösterdiğini söylemek doğru olur². Bu görüşler de kapitalizmin küreselleşmeyi kullanarak ulusu (ve onun temsil ettiği değerleri), sosyal boyutu ve emeği ezip geçtiği görüşü ile, küreselleşen liberalizmin yeni fırsatları ve gelişmeyi beraberinde getirdiği görüşü desteklemektedir³.

İnsanlık tarihi içinde değişimin en radikal ve keskin olduğu 18. yy 'da damgasını vuran en önemli olay hiç tartışmasız bir şekilde 'Endüstri Devrimi'dir. Rönesans ile başlayan süreç Fransız devrimi ile birlikte nihayet Endüstri Devriminin yapılması olarak devam etmiştir. 18. yy'ın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlayan teknolojik gelişmeler devrin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yapılarında köklü değişmelere yol açmıştır. Fransız İnsan ve Yurttaşlık Bildirisi'ndeki özgürlük, eşitlik ilkelerinin etkisiyle; devlet müdahalesinden uzak, bireyci ve serbest rekabete dayalı bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur⁴.

20. yüzyılın başlarında Henry Ford'un başlattığı ve onun adını alan Fordizm kitle üretim tarzı endüstri ilişkileri alanında yeni boyutların

¹ Erdoğan Gavcar, "Küreselleşme ve Yöneticilere Göre Küreselleşme Olgusu", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:15, 2005, s: 79.

² Zeki Parlak, "Küreselleşme ve Çalışma Standartları", Bilgi Dergisi, s: 9, 2004, s: 44-45

³ Oğul Zenginönül, "Nedir Bu Küreselleşme", Eskişehir Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, Bahar 2005, Sayı:1, s:86.

⁴ Mehmet Kurt, "Endüstri ilişkileri Çerçevesinde Çokuluslu Şirketler, Sendikal Faaliyetler ve Küreselleşme", Cumhuriyet Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s:4

açılmasına neden olmuştur. Kısaca; üretimde iş bölümünün çok önemli olduğu kayar bant sistemi kullanılarak aynı ürünün kitlesel olarak üretilmesi olarak tanımlanan sistem üretimi o kadar çok arttırmıştır ki, üretimde çalışan fabrika işçileri dahi ürettikleri aracı satın alabilmişlerdi. 1960'lı yıllarda fordizm tüketici tercihlerine hızlı ve verimli bir şekilde cevap veremediği için krize girmiştir⁵.

Bu amaçla yapılan çalışmanın ilk bölümünde küreselleşmenin tanımını, kapsamı, tarihi ve nedenleri üzerinden yola çıkılarak herkes tarafından kabul edilmese de birçok ortak özelliğe sahip bir tanıma ulaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise; endüstri ilişkilerinin tanımı, kapsamı ve tarihi hakkında ortaya konulan görüşlerin ortak özellikleri etrafında genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise; küreselleşme bağlamında endüstri ilişkileri 19. Yüzyıldan itibaren görülen işçi ve sermaye hareketliliği göz önüne alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

KÜRESELLEŞMENİN FORDİST-KİTLESEL ÜRETİM TARZINA ETKİSİ

1.KÜRESELLEŞME KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Küreselleşmeye çok farklı bakış açılarının mevcut olması onun tanımlanması esnasında da kendini göstermektedir. Kişilerin bakış açıları, dünya görüşleri ya da ideolojileri ortak bir tanımın oluşturulması karşısındaki en büyük engel olarak durmaktadır⁶.

⁵ Hüseyin Akyıldız, “Temel Dinamikleri ve Çelişkileriyle Üretim ve Bölüşüm Süreci”, TÜHİS- İŞ HUKUKU VE İKTİSAT DERGİSİ, Cilt: 19, Sayı: 4, 27-44, 2005, s: 40

⁶ Hacı Murat Aktaş, “Küreselleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketlerin Rolü: Soğuk Savaş Sonrası Dönem”, İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s: 5

Antony Giddens, küreselleşmenin, nasıl anlaşılacağı, yeni bir kavram olup olmadığı ve yol açacağı sonuçların neler olabileceği gibi pek çok yönüyle sorgulanan bir kavram olduğunu belirtiyor. Bazıları küreselleşmenin tamamen bir mit olduğunu ya da çoğunlukla uzun süreli yönelimlerin bir devamı olduğunu ileri sürüyor. Bu bakış açısı, sosyal demokrasiyi koruma ve geliştirme arzusundaki görüşlere cazip geliyor. Diğer kutupta ise, küreselleşmenin sadece gerçek değil, aynı zamanda son derece yaygınlık kazandığını söyleyen görüşler bulunuyor⁷.

Yalnızca ülkelerin ekonomik açıdan karşılıklı bağımlılıkları anlamına gelmeyen küreselleşme, aynı zamanda mekân algısında da farklılaşmaya neden olmuştur. Küreselleşme başka bir ifadeyle çok uzakta meydana gelen bir olayın önceki dönemlerle kıyaslanmayacak bir biçimde bizi de doğrudan etkilediği bir süreci ifade ediyor. İletişim devrimi ve bilgi teknolojisinin yaygınlaşması küreselleşme süreçleriyle yakından bağlantılı bu durum ekonomik alanda dahi böyle gözlemlenmektedir⁸.

En yoksul bölgeleri de kapsamı içine alan ve anında gerçekleşen elektronik iletişim, yerel kurumları gündelik yaşamı sarsıyor. Artık ulus-devlet “hayali” bir olgu konumuna gelmekte, yönetimler de varlıklarını yitirmekte gibi bir yanılgıya kapılmak yanlış olmakla birlikte, ulus-devlet yapısının da değişim içerisinde olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Keynesçi ekonomi yönetiminin temelini oluşturan ve ulus-devletlerin eskiden sahip oldukları bazı güçler etkinliklerini yitirdiler. Giddens’a göre devlet bunu geri kazanmak için kamusal alanda daha etkin olmalıdır ve bunu gerçekleştirebilmek için, daha şeffaf bir yapıya bürünmelidir. Kapalı kapılar ardında yapılan antlaşmalar ve ayrıcalıklar ulus-devletin gücünü kırmayı

⁷ Zengingönül, a.g.e., s.87.

⁸ Jagdish Bhagwati, In Defence of Globalisation, Oxford University Press, 2004, s:

sürdürmektedir⁹. Küreselleşme bu bağlamda ulus-devletten ayrılıyor. Bununla birlikte, küreselleşme yeni talepler ve aynı zamanda kimliklerin üretilmesi için yeni fırsatlar yaratmak suretiyle etkisini gösteriyor. Birleşik Krallık'taki İskoç ulusalcılığının yakın zamanlarda ortaya çıkan ani yükselişi istisnai bir örnek olarak düşünülmemelidir¹⁰.

⁹ Ezgi Emeç Tanrıverdi, "Giddens ve Küresel Demokrasi", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 2009, Cilt:6, Sayı: 1, s:866.

¹⁰ Zengingönül, a.g.e., s:86

1.1. Küreselleşme Kavramının Tarihçesi

Küreselleşmenin başından beri bir süreç olarak ifade edilmesi başladığı tarih hakkında yargıya varmanın neredeyse imkânsızlaşmasına neden olmaktadır. Küresel(global) sözcüğünün kimi kaynaklara göre 400 yılı aşkın bir tarihi olmasına karşın 1960'larda kullanılmaya 1980'li yıllarda ise daha popüler bir kavram olmuştur Bununla birlikte; küreselleşme kavramı olarak ilk kez Marshall McLuhan'ın Kominikasyonda Patlamalar adlı kitabında "Global Köy", olarak literatürdeki yerini almıştır¹¹.

1.2. Küreselleşme Yaklaşımları

Küreselleşmeyi; aşırı küreselleşmeciler, küreselleşme karşıtları ve dönüşümcüler olarak üç grupta inceleyebiliriz. Aşırı küreselleşmeciler; Endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus-devlet'in küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirdiğini ve artık küresel piyasa denen mekanizmanın politikanın yerini aldığını başka bir ifade ile piyasaların devletlerden daha güçlü olduğunu iddia ediyorlar¹².

Küreselleşme karşıtları ise; yaşadığımız dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığını geçmiş dönemlerde de önemli derecede para ve mal hareketlerinin olduğunu söyleyen ve yaşanan sürecin aşırı küreselleşmeciler tarafından abartıldığını düşüncelerini yanı sıra 19. Yy'da insanların pasaport bile kullanmadıklarını iddia eden "Küreselleşme Karşıtları" yaşanan sürecin 100 yıl öncesine benzer bir süreçten başka bir şey olmadığını söylüyorlar. Diğer taraftan dönüşümcüler; modern toplumları ve dünya düzenini yeniden

¹¹ Aktaş, a.g.e, s: 5-6

¹² Zeki Parlak, Süleyman Özdemir, "Esneklik Kavramı ve Emek Piyasalarında Esneklik", Sosyal Siyaset Konferansları, s:60, 2011.

şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal gücün küreselleşme olduğunu iddia ediyorlar¹³

1.3. Küreselleşmeyi etkileyen faktörler

1980’li yıllardan sonra çok hızlı bir büyüme ivmesi yakalayan şirketler, elektronik eşyalar, otomobil, bilgisayar, saat, tıbbi malzeme, uzman ekipmanı ve benzeri ürünler üreten farklı bölgelerdeki şirketlerle kıyasıya bir rekabete girmesi küreselleşme sürecini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bunun dışında; ülkeler ve bölgeler arasındaki talep özelliklerinin benzeşmesi, ar-ge maliyetlerindeki artış, artan ölçek ekonomisi ve maliyet baskısı, uluslararası ilişkilerin artması, yeni dağıtım kanallarının ortaya çıkması, taşıma, iletişim ve depolama maliyetlerindeki azalma gibi faktörler de küreselleşme sürecinde etkili olmuştur¹⁴.

1.4. Sosyal Medya Bağlamında Küreselleşme

20. yüzyılın sonlarına doğru bilgisayar teknolojisinin de gelişmesi ile birlikte hayatımıza giren kavramlardan bir diğeri de İnternet olmuştur. 1960’lı yıllarda ABD’de askeri amaçla yapılan bir projenin sonucu olan ve ilk zamanlar pahalı olmasından dolayı belirli çevrelerin sahip olduğu internet, teknolojinin de gelişmesi ile birlikte lüks bir araç olmaktan hızla uzaklaşmakta ve hayatın vazgeçilemez bir parçası olmaya başlamıştır¹⁵. Bu yaygınlaşma da beraberinde sanal diye tabir edilen başka bir alemin oluşmasına neden olmaktadır. Dünyanın bir ucunda meydana gelen bir olay diğeri bir ucuna çok çabuk bir şekilde ulaşmakta ve etkilemektedir. Bunun

¹³ Ahmet Polatlı, Küreselleşme; “Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, (Çevrimiçi), <http://www.makaleler.com/bilim-makaleleri/kuresellesme-kavram-gelisim-ve-yaklasimlar.htm>, 09.04.2012

¹⁴ Kurt, a.g.e., s:41

¹⁵ İpek Altınbaşak, “İnternet Reklamcılığı ve İnternet Reklamı Ölçümlenmesi Üzerine Bir Uygulama”, Ege Akademik Bakış, 2009, s: 465

sonucu olarak da yerellikten küresel dediğimiz dünyaya giriş yapmış bulunmaktayız.

Tunus'taki üniversite mezunu bir seyyar satıcının ülkesindeki insan hakları ihlallerini, işsizliği, kamu sektöründeki yolsuzluğu vb. olumsuz eylemleri protesto etmek amacıyla kendisini yakması sonucu başlayan halk hareketleri sonucunda Tunus liderinin ülkeden kaçması, bunun devamında ilk önce Mısır daha sonra Libya ve oradan da Arap Yarımadası'nda başlayan halk ayaklanmalarının Kuzey Afrika ve Orta Doğuda çığ gibi büyüyen kitlesel protestolara dönüşmesi. Bir ülkedeki seyyar satıcının kendini yakarak öldürmesinin koca bir coğrafyada bu kadar etkili olmasını açıklayabileceğimiz tek kavram olarak yine küreselleşme karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Mısır eski lideri Hüsnü Mübarek'in yönetimi geçici olarak askeri konseye devretmesinden sonra ortaya çıktı ki; küresel dünyanın son ürünleri olan Facebook ve Twitter Arap baharı olarak nitelendirilen hareketlerin oluşmasında başrolü oynamıştır¹⁶. Mısır halkı internet üzerinden örgütlenmiştir. Libya'da Nato müdahalesinin bir an önce gerçekleşmesini isteyen halk Kaddafi'nin zalimliğini ülke dışındaki güçlere gösterebilmek için cep telefonundan çektiği video-fotoğrafları yine Facebook aracılığıyla Dünya kamuoyunu duyurmuştur. Başka bir ifade ile küreselleşme politik ve ekonomik etkilerin birleşiminden doğan bir dizi karmaşık süreçlerden oluşmaktadır.

¹⁶ Sosyal Meydanın Arap Baharındaki Rolü Bilimsel Olarak Kanıtlandı, (Çevrimiçi), <http://www.e-siber.com/sosyal-medya/sosyal-medyanin-arap-baharindaki-rolu-bilimsel-olarak-kanitlandi/>, 31.03.2012.

2. ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNİN TANIMI, TARAFLARI, KAPSAMI

Endüstri ilişkilerinin bir sistem olduğu ilk kez John Dunlop tarafından ifade edilmiş ve onun tarafından uygulanmıştır. Dunlop endüstri ilişkilerinin; çalışanlar ve örgütleri, yöneticiler ve örgütleri, işyeri ve çalışma topluluğu ile ilgili hükümet teşkilatından oluşan üç aktörden meydana geldiğini belirtir. Ve bu aktörler; teknoloji, piyasa ve bütçe kısıtları toplumsal güç ilişkileri ve aktörlere sağlanan statüden etkilenmektedir. Bu sistemi ayakta tutan ise; endüstri ilişkileri sisteminin ortaya çıkardığı ideoloji veya ortak paylaşılan düşünce ve inanışlar ile aktörlerin düşünceleridir¹⁷.

Genel anlamda; Üretime konu olan her yerde ortaya çıkan, sosyo-ekonomik çevreye bağlı olarak değişebilen, ücretli çalışanlar ile işverenler arasında yürütülen ve merkezinde ücret pazarlığı olan kurumsallaşmış ilişkiler bütünüdür. Burada “endüstri sektöründeki” işçi- işveren ilişkilerinin ve genel çalışma koşullarının belirlenmesi, düzenlenmesi ve daha iyiye yönlendirilmesi amaçlanırken, daha da “kurumsal” nitelikteki ilişkiler kastedilmektedir. Kurumsal ilişkinin anlamı da en azından çalışan tarafın örgütlenmiş olması veya kendisi adına hareket edecek bir kuruma (sendika) sahip (üye) olmasıdır. Bu yaklaşım, literatürde endüstri ilişkilerinin dar anlamı olarak yerini almıştır. Yani sadece endüstri sektöründeki kurumlaşmış işçi-işveren ilişkileri endüstri ilişkilerini dar anlamdaki tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk zamanlarda endüstri ilişkileri yalnızca endüstri sektörünü konu alsada günümüzde gelişen yapısıyla çalışma

¹⁷ Umut Omay, “Endüstri ilişkileri Sisteminin Özü olarak Parsons’un Sosyal sistem ve Sosyal Eylem Teorileri”, 11. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi, 2009, s: 272

hayatının tüm sektörlerini ve tüm çalışma ilişkilerini içinde barındıracak şekilde geniş anlamda da kullanılmaktadır¹⁸.

Başka bir ifade ile endüstri ilişkileri sadece endüstri sektöründe değil, “tüm sektörlerde” çalışan ücretlilerin istihdam ilişkilerinden doğan her türlü “bireysel” ve “kolektif” ilişki ve bu ilişki çerçevesinde oluşan çalışma koşullarını inceleyen bir alan olarak geniş anlamda da kullanılmaktadır. Geniş anlamdaki endüstri ilişkileri deyimi, ücretlilerin istihdam ilişkilerinden doğan çalışma hayatının hemen her konusunu ele aldığından “çalışma ilişkileri” veya “istihdam ilişkileri” yerine de kullanılmaktadır¹⁹.

Endüstri ilişkileri kurumsallaşmış ilişkileri ifade ederken belli başlı ilkeleri göz önüne alır. İdari, teknik, hukuki ve ekonomik olarak dörde ayrılan ‘bağımlılık’ ilkesi, tarafların örgütlenmesi, toplu pazarlığın kurumsal nitelik alması tarafların anlaşmazlık durumunda çözüme yönelik barışı ve çatışmacı süreçlerin kurumsal yapıda oluşması gibi 3 farklı boyutu olan ‘kurumsallaşma’ ilkesi, kapitalist sistemde ekonomiye müdahale olmayacağından işveren çıkarları konusunda daha güçlü olacaktır tezine dayanan ‘çıkartların temsili’ ilkesi ve son olarak, ekonomik değer yaratan süreci ifade eden endüstri ilişkileri ekonomik yapıdan etkilenir ve bu da işçi- işveren ilişkisini etkiler yani kriz dönemlerinde yaşanan yeniliklerde doğrudan ekonomik anlamda etki yaratır varsayımına dayanan ‘ekonomik ilişki’ ilkesi²⁰.

¹⁸ Naci Önsal, “Endüstri ilişkileri Notları”, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2010, s: 19

¹⁹Endüstriİlişkileri,(Çevrimiçi),http://tr.wikipedia.org/wiki/End%C3%BCstri_ili%C5%9Fkileri, 05.04.2012

²⁰ Aşkın Keser, Çalışma İlişkileri, (Çevrimiçi), www.isguc.org/ders/uses/iky12.ppt, 07.04.2012

2.1. Endüstri İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Endüstri ilişkilerini incelerken ilk önce yapılması gereken şey, üretim sistemini dolayısıyla işçi, işveren ve üretime konu olan işin anlaşılması gerekmektedir. ABD'yi ele alacak olursak; 1850 ve 1860'lı yıllarda fabrika sisteminin yaygınlaşması ile birlikte kırsal kesimden kadın ve çocuklar ile İrlanda'dan, Almanya'dan, İngiltere'den ve diğer ülkelere göçmenler çalışma yaşamına girmişlerdir. Bu erken fabrika sistemi işçileri sendikalaştırmamıştır²¹. Bunun ücretlerinin Amerika'da tarımdan elde edilen gelirlerden ve Avrupa'daki işçi ücretlerinden daha yüksek olması ile ilgili olduğu düşünülebilir. Ayrıca daha yüksek diğer işlere geçebilme ve sosyal hareketlilik işçiler arasında dayanışmanın gelişimini engellemiş ve buda sendikaların gelişimini etkilemiştir. 1900'lü yıllarda ulaşım sisteminin gelişimi ile ulusal büyük bir piyasanın oluşmasıyla birlikte büyük şirketler Amerikan endüstri yaşamında baskın hale gelmişlerdir. Bu karmaşık, aile şirketinden uzak örgütler çalışanlarının yönetimi için sistematik stratejilere ihtiyaç duydular.

Bilimsel yönetim anlayışının kurucusu Frederick Taylor ve onun endüstri mühendisliği anlayışı yönetim ideolojisi ve pratiği olarak ABD'de etkili olmaya başlamıştır. Taylor, kuramında işi her parçası için bir teknik oluşturarak o parçayı en hızlı yapabilecek yöntemi bulup en uygun şekilde meydana getirecek prensipleri meydana getirmeye çalışmıştır²². İşin ve ücretin bilimsel yöntemlere göre belirlenmesi ile Taylorizm, bu konuların güç dengesine göre pazarlık ile belirlenmesine dayanan sendikacılığında etkisini azaltmıştı. Taylorizmin gelişmesi, işverenlerin işyeri sendikalarını ya

²¹ Şuayip Çalış, "Amerika'da Endüstri İlişkileri" Ders Notları, 2009

²² Serhat Köksal, "Fordizm-Taylorizm", (Çevrimiçi),
www.businessstomorrow.net/iky/.../Fordizm%20ve%20Taylorizm,
06.04.12

da sarı sendikaları sendikaların alternatifi olarak kullanmaları, işveren gruplarınca sendika karşıtı propagandanın yaygınlaşması ve sendikaların aleyhine işleyen hukuki yapı demiryolları ve matbaacılık dışında bir zamanlar çok güçlü olan sendikaların güçsüz bir duruma düşmesine neden olmuştur. Başka bir ifade ile Taylorizm sendikal faaliyetleri kısıtlamaya gittiğinden, daha yüksek dozda işçi direnişleri ile karşılaşmış ve sendikaların güçlenmesini hızlandırmıştır²³. Büyük Bunalım yıllarında Amerikan sendikaları ilk defa büyük ölçüde etkili ve sürekli bir güç olarak ortaya çıktılar. İlk defa yığın üretim yapılan imalat sektöründe büyük ölçekte fabrika işçilerini örgütlemeğe başladılar.

3. KÜRESELLEŞME VE FORDİST ÜRETİM TARZI

ABD’de başlayan ve daha sonra da BA ülkelerine sıçrayan tüketimdeki inanılmaz artış, daha fazla üretimin yapılması sonucunu kaçınılmaz olarak doğurmuştur. Bu sürecin bir sonucu olarak karşımıza çıkan kitlesel üretim tarzı Fordist üretim olarak literatürdeki yerini almıştır. Fordist üretim sisteminde işçi bir anlamda robotlaşmış, nitelikten çok niceliğe önem verilmiştir. Diğer bir ifadeyle, verimlilik düşüncesi nispi olarak geri planda kalmıştır²⁴.

Üretimde esnekliğe yer vermeyen Fordist üretim sistemi, kitlesel üretim ile birlikte işçi sendikalarının büyümesine ve giderek merkezileşmesine neden olmuştur. Bu da doğal olarak, işçi sendikalarının davranışlarının etkilediği bireylerin sayısını giderek arttırmıştır. Yani işçi sendikalarının merkezileşme süreci doğal olarak bu sendikaların önemini de

²³ Hacer Ansal, ‘‘Esnek Üretimde İşçileri ve Sendikalar’’, Birleşik-İş Metal Sendikası, 1999, s:9

²⁴ Hasan Basri Memduhoğlu, ‘‘Post-Fordist Üretim Örgütlenmeleri ve İşgörenler Üzerindeki Etkileri’’, (Çevrimiçi), <http://www.universite-toplum.org/text.php?id=335>, 17.04.2012

artırmıştır. 1970’li yıllarda ekonomik uluslararası ticaret hacminin genişlemesi ve teknolojik gelişmeler sonucunda ‘rekabet’ kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle sanayileşmiş ülkelerde görülen çok ciddi şekilde artmış bir talep daralması kitle üretim sistemine çok büyük bir darbe vurmuştur.

1973’teki Petrol Krizi ise kitle üretim sistemini sekteye uğratarak bir nevi işlemez hale getirmiştir. Krizinde etkisiyle verimlilik ve maliyet konuları tekrardan gündeme gelmiş, bu da işçinin insan olduğunu hatırlatmış ve insan yaratıcılığı yeniden önem kazanmıştır. Bunun sonucu olarak da, ekonomiler için sadece mal ve hizmet üretmek yeterli bir başarı olmaktan çıkmış, hangi maliyet ile üretildiği ve kalitesi ne olduğu önem kazanmıştır²⁵. Kriz, üretim sürecinden kaynaklanan aksaklıkların giderilmesi ve krizin aşılması için üretim teknolojileri yanında üretim sisteminde de değişime neden olmuştur. Post-fordist ya da esnek üretim olarak da adlandırılan yalın üretim ve esnek uzmanlaşma gibi yeni üretim sistemleri geliştirilmiştir. Bunun sonucu olarak da özellikle 1980’lerden sonra birçok firma, bir yandan esnek üretim sistemlerini uygulamaya başlamış, diğer yandan da üretim sürecinde yeni teknolojileri adapte etme yoluna gitmiştir²⁶.

Fordist üretim sisteminin çok katı olması ve değişen koşullara göre başka bir ürün üretme imkânı tanımazken, post-fordist dediğimiz esnek üretim sisteminin özellikle bir üründen başka bir ürün üretimine geçmekteki başarısı ve bunun çok büyük zaman tasarrufu da sağlaması; sürekli değişen tüketici tercihlerine çok kısa sürede cevap vermesine olanak sağlamıştır.

²⁵ Nusret Ekin, ‘‘Küresel Bilgi Çağında Eğitim-Verimlilik-İstihdam’’, İTO Yayınları No.1997-43, s:140

²⁶ Halil İbrahim Aydın, ‘‘Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Süreci ve Sanayi Ötesi Yaklaşımlar’’, Kamu-iş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 4, 2004, s:12

Endüstri ilişkilerindeki bu dönüşüm ile birlikte mavi yakalı işçilerin önemi azalmış, sendikalar güç kaybetmeye başlamışlardır. Bunun sonrasında toplu pazarlıklarda çatışmanın yerini uzlaşma almış ve kamu kesimi, işçi ve işveren sendikaları üçlüsü arasında, iş birliği olarak bilinen Neo-Korporatizm kavramının doğmasına yol açmıştır. Sendikacılığın girdiği bu yeni evrede işçiler birey olarak öne çıkmakta ve işletmelerde verimliliği ve karlılığı arttırmaya yönelik politikalara katılarak üretim sürecinde daha etkin bir rol üstlenmektedir²⁷.

3.1. İşçi ve Sermaye Hareketleri Bağlamında Küreselleşme

Küreselleşme bağlamında endüstri ilişkilerini daha önceki bölümlerde incelenmiştir, bununla birlikte endüstri ilişkilerinin önemli parametrelerinden olan işçinin dolayısıyla işçi hareketlerinin de bu çalışmada küreselleşmenin endüstri ilişkileri üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir kaynak olacaktır. Bu çalışmada işçi hareketlerinin sanayileşmenin en yoğun olarak yaşandığı sektör olan otomobil endüstrisi üzerinde durulacaktır. Raymond Vernon (1966) tarafından ortaya konan orijinal ürün döngüsü modeline göre, yeni tasarlanan ürünler yüksek-gelir ülkelerinde üretilme eğilimindedir, ancak ürünler kendi ‘yaşam evreleri’ içinde ilerlerken üretim faaliyetleri giderek artan bir biçimde düşük-maliyet(özellikle düşük-gelir) ülkelere doğru yayılır²⁸.

Ürün yaşam evresinin ilk aşaması olan ‘yenilik’ aşamasında, rekabetçi baskılar çok yoğun değildir ve bu nedenle maliyetler görece önemsizdir. Ancak ürünler ‘olgunluk’ ve sonrasında ‘standartlaşma’ evrelerine geçtiğinde, gerçek ve olası rakiplerin sayısında ve maliyetleri düşürmeye

²⁷ Fatma Kocabaş, ‘‘Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm’’, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:10, 2004, s:4

²⁸ Beverly Silver, ‘‘Emeğin Gücü 1870’ten Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme’’ Yordam Kitap, 2009, ç: Aslı Önal, s: 62-70

dönük baskılarda bir artış görülür. Gerçekten de Raymon Vermon'un tam da dediği gibi otomobil kitle üretiminin giderek artan bir biçimde düşük-ücret bölgelerine doğru kayması "ürün döngüsü" teorisinin kanıtı niteliğindedir. Buradan hareketle ilk otomobil endüstrisinin kurulduğu Amerika'ya oradan Batı Avrupa'ya oradan da Brezilya'ya ve son olarak da Güney Kore'ye otomobil endüstrisi işçi hareketlerine biraz daha yakından bakılacaktır.

Amerika ile başlayacak olursak; kitle üretim sisteminin ilk olarak uygulanmaya başlayan ülke olması, onu diğer sanayileşmiş ülkelerden biraz daha öne çıkarmaktadır. Tek tip üretim sisteminin uygulanması ve esnek bir üretim şekline sahip olmaması, sendikaların bireyleri etkilemesine yol açmıştır bunun sonucu olarak da sendikalar merkezileşmiş ve güçlenmiştir. 30 Aralık 1936'da General Motors'un Michigan'da yer alan 1 ve 2 numaralı Fisher Body fabrikaları, işçiler tarafından işgal edildi. 12 Mart 1937'de Amerika'nın en büyük finansal kaynaklara ve sendika-karşıtı ajan ağına sahip General Motors Birleşmiş Otomobil İşçileri sendikasıyla bir anlaşma yapmaya mecbur oldu ve bu Amerika'daki kitle üretim endüstrilerine sendikalaşmayı getirecek olan bir dizi grevin başlangıcı olacaktı. Bu teşebbüsün başarıya ulaşmasında kitle üretiminin karmaşık iş bölümü sayılabilir. Çünkü General Motors'u o anlaşmaya zorlayan üretimde önemli bir pozisyonda olan azınlık bir işçi grubunun oturma eylemleriydi. Bu belki de montaj üretim hattının işçi kontrolünün üzerinde ne kadar zayıf bir etkisinin olduğunu ortaya koyuyordu. Otomobil endüstrisinin kurulduğu ilk yıllarda bile militan işçilerin bir yerde yoğunlaşmasını engellemek mekânsal kararları etkiliyordu. Otomobil endüstrisinin yirminci yüzyılın başlarında Detroit'te yoğunlaşmasının nedenleri arasında Detroit İşverenler Sendikası

tarafından dayatılan ‘‘sendikasız işyeri’’ kampanyası aracılığıyla bölgenin sendika karşıtı bir çehreye bürünmüş olmasıydı²⁹.

Batı Avrupa ise iki büyük savaş dönemi arasında fordist kitle üretim tekniklerinin otomobil üretiminde yaygınlaştırılması noktasında Amerika’nın bir hayli gerisinde kalmaktaydı. 1920’lerde Avrupa endüstrisi özel-imalat araba üreten küçük firmalar ile karakterize oluyordu. 1930’lardan sonra hükümetlerin desteği ile sermayenin merkezileşmesi iyice hızlansa da Amerika’ya rakip olabilecek düzeyde değildi. Bunun en tipik örneği ise; Amerika’da işçiler ürettikleri arabaları satın alabiliyorken Avrupa’da bunun gerçekleşmesi neredeyse imkânsız bir olguya tekabül etmekteydi. 1930’lu yıllardan sonra Amerika’da militan işçi diye nitelendirilen ve grevleri organize eden azınlık her geçen gün çoğalmaktaydı ve bunun sonucu olarak dünya otomobil endüstrisinin merkezi Batı Avrupa’ya kaymaya başlamaktaydı.³⁰.

Brezilya ise 1968-1974 yılları arasında deyim yerindeyse altın çağını yaşıyordu. 1964 askeri darbesi aşırı derecede baskıcı bir rejim ortaya çıkarmıştı ve bu rejim geçmişin eski sendika hareketlerini ezmek ve her türlü işçi muhalefetini bastırmak konusunda başarıya ulaştı. 1974 yılına gelindiğinde ise Brezilya motorlu taşıt üreten ülkeler arasında ilk onda yer alıyordu. 1969-1974 yılları arasında Brezilya’nın gerçekleştirdiği taşıt üretimi yıllık %20 gibi bir oranda seyrederken, merkez ülkeler petrol krizi ve işçi militanlığı gibi nedenlerle durma noktasına gelmişti. Ve aynı zamanda Brezilya endüstrisi yıllık %4,5 oranında büyüme kaydediyordu³¹.

²⁹ Silver, a.g.e, s: 70-73

³⁰ Silver, a.g.e., s: 73-79

³¹ Silver, a.g.e., s: 79-83

Güney Kore ekonomik mucizesi ise Brezilya ve Güney Afrika gibi ülkelerde meydana gelen işçi hareketlerinin artık önlemez olduğu dönemlere denk gelmektedir. 1973 yılında Güney Kore hükümetinin otomobil endüstrisini kalkınma için birincil endüstri olarak ilan etmesi ile başlayan bir döneme denk gelir. 1980’li yıllarda ise endüstrideki yerini perçinlerken hızla yükselişe geçmeye başlamıştır. Bu yükseliş de önceki ülkelerde incelediğimiz etkileri içermektedir. 1980’ler Brezilya ve Güney Afrika’da işçi militanlarının sayısının ve etki alanlarının arttığı döneme denk gelmektedir. Özellikle Güney Kore hükümetinin bağımsız sendikaları ve sendikal hareketleri yasaklaması çok uluslu şirketler için dönem itibariyle kaçınılmaz bir fırsattı ve onlarda bu fırsatı kullanmakta tereddüt etmediler³².

Türkiye Cumhuriyeti’nde ise; her ne kadar sanayileşme ekonomi politikalarının temel önceliği olsa da ancak 1950’li yıllardan sonra bu anlamda bir atılım gerçekleştirmiştir. Türkiye Ocak 1980 tarihli kararlar ekonomi politikaları tercihini değiştirmiş ve sanayileşme hedefini ihracata dayalı olarak benimsenmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren ekonomide finans politikalarının tercih edilmiştir. Her ne kadar Cumhuriyetin 100. yılında kişi başına milli gelir 30.000 ABD doları olması hedefi kalsa da; imalat sanayinin istihdam yaratma kapasitesindeki yetersizlik bu hedefin gerçekleşme olasılığını azaltmaktadır. Başka bir ifade ile Türkiye Cumhuriyeti sanayileşme sürecini tamamlayamamıştır³³.

³² Silver, a.g.e., s: 88-91

³³ Özgür Tonus, ‘‘Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dışa Açıklık ve Sanayileşme’’,
Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:17, ss:193-214, 2007

SONUÇ

Uluslararası ticaret hacminin artması, uluslararası ilişkilerin önceki dönemlerle kıyaslanmayacak bir şekilde önem kazanması ya da sınırların ortadan kalkması şeklinde tanımlanabilecek bir olgu olan küreselleşmenin tam olarak ne zaman başladığını söylemek güçtür. Buna rağmen bu süreç ile ilgili bir kırılma noktası olduğunu söylemek gerekirse, bunun da ikinci dünya savaşında sonra uluslararası ticaretin standardını belirleyen Dolar'ın standart olarak kabul edilmesini kararlaştıran Bretton Woods anlaşması olduğu söylenebilir. Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansında kabul edilen bu anlaşmaya göre, altına dönüştürülebilen tek para birimi olarak dolar kabul edilmiştir ve diğer ülkelerin para birimleri dolara dönüştürülerek altın cinsinden değeri belirlenmiştir. 1971 yılında bu dönüştürülme politikası terk edilse de küresel bağlamda tek bir para birimine geçilmiş olması ülkeler arası ticaretin ne tür boyutlara geldiğini görmek açısından son derece önemlidir. 20. Yüzyılın başlarında Henry Ford tarafında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlatılan kitle üretimi endüstri alanında çok büyük bir devrimdi ve sistem üretimi o kadar çok arttırmıştı ki, fabrika çalışanları da ürettikleri araçlardan satın alabiliyordu. Aynı dönemde Avrupa'da araç alabilmek sıradan bir işçi için imkânsızdı. Teknolojinin gelişmesi, buna bağlı olarak kitle iletişim araçlarının sınır tanımaz erişim imkânlarını sunması sermayelerin de bir o kadar dolaşmasına imkan sağlamıştır. Bunu sonucu olarak da sermayedarlar karlılığı esas alarak dünyanın çok uzak bir köşesinde dahi üretimlerine devam edebilmektedir. Amerika ile başlayan sırasıyla Avrupa, Brezilya, Güney Afrika, Güney Kore ve son olarak da Çin'e taşınan üretim tesisleri küreselleşen dünyada sınır algılarını ortadan kaldırmaktadır. Ve başında da söylediğim gibi küreselleşme bir süreci ifade ediyor. Bugün Çin'de olan üretim tesislerinin önümüzdeki yıllarda üretim

maliyetleri daha düşük olan Vietnam, Meksika gibi ülkelere geçmesi o ülkelerden de başka yerlere geçmesi bu sürecin hangi aşamasında olduğumuzu bilmemizi imkansız hale getirmektedir. Küreselleşmenin günümüzdeki evresinin öncekilerinde ayırın temel fark ise; önceleri gelişmiş ülkelerin sermayedarları sadece maliyetlere bakarak üretim sahalarını değiştiriyorlardı, bugün ise Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin sermayedarları üretim sahalarına hakim olmaklar birlikte teknolojinin kendisini de satın almaya başladılar. Bunun ne tür sonuçlar doğuracağını bugünden kestirebilmek ise neredeyse imkânsızlaşmaktadır.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Hacı Murat, “Küreselleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketlerin Rolü: Soğuk Savaş Sonrası Dönem”, İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s: 5

AKYILDIZ, Hüseyin, “Temel Dinamikleri ve Çelişkileriyle Üretim ve Bölüşüm Süreci”, TÜHİS- İŞ HUKUKU VE İKTİSAT DERGİSİ, Cilt: 19, Sayı: 4, 27-44, 2005, s: 40

ALTINBAŞAK, İpek, “İnternet Reklamcılığı ve İnternet Reklamı Ölçülenmesi Üzerine Bir Uygulama”, Ege Akademik Bakış, 2009, s: 465

ANSAL, Hacer, “Esnek Üretimde İşçileri ve Sendikalar”, Birleşik-iş Metal Sendikası, 1999, s:9

AYDINLI, Halil İbrahim, “Sosyo Ekonomik Dönüşüm Süreci ve Sanayi Ötesi Yaklaşımlar”, Kamu-iş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 4, 2004, s:12

BHAGWATI, Jagdish, In Defence of Globalisation, Oxford University Press, 2004

ÇALIŞ, Şuayip, “Amerika’da Endüstri İlişkileri” Ders Notları, 2009

EKİN, Nusret, “Küresel Bilgi Çağında Eğitim-Verimlilik-İstihdam”, İTO Yayınları No.1997-43, s:140

GAVCAR, Erdoğan, “Küreselleşme ve Yöneticilere Göre Küreselleşme Olgusu”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:15, 2005, s: 79.

KESER, Aşkın, Çalışma İlişkileri, (Çevrimiçi), www.isguc.org/ders/uses/iky12.ppt, 07.04.2012

KOCABAŞ, Fatma, “Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:10, 2004, s:4

KÖKSAL, Serhat, “Fordizm-Taylorizm”, (Çevrimiçi), www.business tomorrow.net/iky/.../Fordizm%20ve%20Taylorizm, 06.04.12

KURT, Mehmet, “Endüstri ilişkileri Çerçevesinde Çokuluslu Şirketler, Sendikal Faaliyetler ve Küreselleşme”, Cumhuriyet Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s:4

MEMDUHOĞLU, Hasan Basri, ‘Post-Fordist Üretim Örgütlenmeleri ve İşgörenler Üzerindeki Etkileri’, (Çevrimiçi), <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=335>, 17.04.2012

OMAY, Umut, ‘Endüstri ilişkileri Sisteminin Özünü Olarak Parsons’un Sosyal sistem ve Sosyal Eylem Teorileri’, 11. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi, 2009, s: 272

ÖNSAL, Naci, “Endüstri ilişkileri Notları”, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2010, s: 19

PARLAK, Zeki ve ÖZDEMİR, Süleyman “Esneklik Kavramı ve Emek Piyasalarında Esneklik”, Sosyal Siyaset Konferansları, s:60, 2011.

PARLAK, Zeki “Küreselleşme ve Çalışma Standartları”, Bilgi Dergisi, s: 9, 2004, s: 44-45

POLATLI, Ahmet, Küreselleşme; “Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, (Çevrimiçi), <http://www.makaleler.com/bilim-makaleleri/kuresellesme-kavram-gelisim-ve-yaklasimler.htm>, 09.04.2012

SILVER, Beverly, “Emeğin Gücü 1870’ten Günümüze İşçi Hareketleri ve Küreselleşme” Yordam Kitap, 2009, ç : Aslı Önal, s: 62-91

TANRIVERDİ, Ezgi Emeç, “Giddens ve Küresel Demokrasi”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 2009, Cilt:6, Sayı: 1, s:866.

ZENGİNGÖNÜL, Oğul, “Nedir Bu Küreselleşme”, Eskişehir Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, Bahar 2005, Sayı:1, s:86.

Endüstri İlişkileri, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/End%C3%BCstri_ili%C5%9Fkileri, 05.01.2016.

Sosyal Meydanın Arap Baharındaki Rolü Bilimsel Olarak Kanıtlandı , (Çevrimiçi), <http://www.e-siber.com/sosyal-medya/sosyal-medyanin-arap-baharindaki-rolu-bilimsel-olarak-kanitlandi/>, 05.01.2016.

SAĞLIK HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

Özcan DEMİR*
İrem TANYILDIZI**

Geliş Tarihi: 27 Mayıs 2017
Kabul Tarihi: 17 Haziran 2017

ÖZET

Teknolojik ve ekonomik gelişmelerin yaşandığı günümüz dünyasında, ülke ekonomilerinde sağlık sektörü ve bu sektördeki harcamalarında önemli bir yeri bulunmaktadır. Sağlık sektörü insana yapılan bir yatırım olup meyvelerini beşerî sermayenin gelişimi olarak vermektedir. Sağlık sektöründeki harcamalar diğer sektörlerle de bağlantılı olup bu alandaki yaşanan artışlar etkisini ekonomik büyüme üzerinde göstermektedir. Sağlık harcamaları ve özellikle kişi başına düşen sağlık harcamaları oranının yüksekliği toplumların gelişmişliği ve refahının ölçütleri arasında yer almaktadır. Sağlık harcamalarının önemli bir boyutu da hiç şüphesiz bu alandaki gelişmeler, iş gücünde oluşabilecek hastalık ve özür gibi durumların en aza indirgenmesini sağlayarak emeğin rehabilitasyonunda olumlu etkiler doğmasını sağlayacaktır. 1970'lerden günümüze ülkelerin ekonomik büyümesinde ve gelişiminde sağlık harcamalarının etkisi her geçen gün artarak süre gelmektedir. Ülkelerin bütçelerinde sağlığa ayırdıkları payla beraber bu alanda yetişmiş iş gücü ve istihdam sayısı da hızla artmaktadır. Sağlık sektöründe yapılan bu tür harcamaların ekonomide bir büyüme etkisi yarattığı da yadsınamaz bir gerçektir. Ülkelerin GSMH'lerine baktığımız zaman sağlık sektörü bu etkileri açıkça göstermektedir. Çalışmamızın birinci kısmında ekonomik büyüme kavramı ve belirleyicileri açıklanmış olup ekonomik büyüme, teorilere dayandırılarak anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci kısımda ise sağlık hizmetleri kavramları ve sağlık

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, odemir@firat.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, SBE

harcamalarından bahsedilmiş, ekonomik büyüme ve sağlık sektörü arasındaki ilişkiler anlatılarak çalışmanın çerçevesi tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Beşerî Sermaye

IMPACT OF HEALTH EXPENDITURES ON ECONOMIC GROWTH

ABSTRACT

In today's world where technological and economic developments take place, health sector and expenses of this sector has a significance for national economics. Health sector is an investment into humanity which results with development of human capital. Health sector expenses are associated with other sectors, therefore, increases affecting health industry affects economic growth. Health expenses, especially the high rate of health expenses per capita, are considered as a sign of development and welfare for nations. As another significant point of view, developments in this area mean decreasing potential illnesses and handicaps in work force so that there happen positive effects in labor rehabilitation. The effects of healthcare expenses on developments and economic growth of nations has been increasing day by day since 1970's. As nations budget for health sector, qualified work force and employment numbers have been increasing with this. That the health sector expenses create an effect of growth on economy is a stubborn fact. When GNP's (gross national product) of nations are considered, health industry reveals those effects obviously. In the first part of the study, the concept of economic growth and its determinants were explained, and with regard of theories economic growth was described. The second part of the study includes healthcare services and health expenses. Further, the framework of the study was completed by referring the relationship between economic growth and health sector.

Keywords: Health Expenditures, Economic Growth, Human Capital.

GİRİŞ

Sağlık hizmetleri yarı kamusal hizmet olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık hizmetleri hem kamu hem de özel sektör tarafından sunulabilen hizmetlerdir. Sağlık hizmetleri, günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeyinin artması ile birlikte önem verilen ve büyük harcamaların, yatırımların yapıldığı bir alandır. Sağlık harcamaları, sağlık yatırımları ile bağlantılı olarak bireye yapılan yatırım ve harcamalardır.

Bir ülkede nüfus artışıyla birlikte o nüfusa yapılan harcamanın miktarı ve niteliğinin değişmesiyle yapılan harcama kamu harcamalarını gerçek anlamda artırmaktadır. Sadece miktar olarak artış gösteren bir harcama ise görünüşte bir artış olarak karşımıza çıkmaktadır. Beşerî sermayenin fiziki sermayeden daha fazla önem kazandığı günümüzde beşerî sermayeye yapılacak her türlü yatırım kamu harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Günümüzde beşerî sermaye de üretim faktörleri arasında sayılmaktadır. Beşerî sermayenin gerek sağlık gerekse eğitim düzeyinin yükseltilmesiyle uzun dönemde fayda sağlanacaktır. Bu fayda sonucunda verimlilik artışı meydana gelecek ve ülke ekonomileri üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır. Eğitime ve sağlığa yapılan harcamalar toplumların verimliliklerini, etkinliklerini ve etkililiğini artırmakta ve çalışan, kendini geliştiren, sağlıklı bir nüfus karşımıza çıkmaktadır.

1.Ekonomik Büyüme Nedir?

Ekonomik büyüme temelde, bir ekonominin üretim hacminde dönemler itibariyle meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır (Turan, 2008:11). Ülke ekonomilerinde bir önceki döneme göre oluşan artışlar ekonomik büyüme olarak adlandırılmaktadır.

Ekonomik büyüme, zaman ve mekân bağlamında bir miktar, ağırlık ve hacim şeklindeki büyüklük artışıdır. Bu artış bireyler ve ülkeler için güç ve gelir düzeyinde gözlemlenebilecek çeşitli göstergeleri ifade etmektedir. Nüfus, sermaye, tasarruf ve milli gelir artışları, birer büyüme göstergesidir. Büyüme bir işletme bölge ya da ekonomi için miktar ve büyüklük artışını ifade etmektedir. Ancak bu artışın nominal olarak değil, gerçek bir artış olması halinde büyümeden söz edilebilir (Özgüven, 1988:36).

Günlük kullanımda iktisadi büyüme, kalkınma ve gelişme sözcükleri, çoğu kez birbirine karıştırılıyor olsa da bu kavramlar, iktisat literatüründe farklı anlamlar içermektedir. İktisadi büyüme, üretim faktörlerinin fert başına yıldan yıla daha yüksek bir reel gelir sağlayacak şekilde artması olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin hacminde ve üretim kapasitesindeki değişimler, iktisadi büyümenin esasını meydana getirmektedir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi büyüme, ölçülebilir bir nitelik taşımaktadır (Yanpar, 2007:8-9).

Ekonomi politikasının temel işlevi, ekonomiyi arzu edilen dengeye (toplumsal refahın arttığı durum) ulaştıracak politikaları oluşturmaktır. Söz konusu denge daha yüksek büyüme hızı, daha iyi gelir dağılımı, daha düşük enflasyon, daha az kamu borçlanması, daha az bütçe açığı, daha fazla istihdam, daha fazla yatırım gibi makroekonomik dengelere ulaşmakla sağlanabilecektir. Ekonomi politikasının ekonomik refahı arttırmak olarak ifade edilen bu genel amacı soyut bir anlam kazandığı için ekonomik istikrarı sağlamak, tam istihdamı gerçekleştirmek, ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve adaletli bir gelir dağılımı yaratmak gibi somut hedefler olarak karşımıza çıkmaktadır (Pınar, 2006:23).

1.1.Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri

Ekonomik büyümenin belirleyicileri yatırım ve sermaye birikimi, nüfus artışı ve istihdam, teknoloji düzeyi, gelir dağılımı ve beşerî sermaye olup bunların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1.1.Yatırım ve Sermaye Birikimi

Gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan birçok çalışma, yatırımların ve dolayısıyla sermaye birikiminin istihdam artışı ve teknolojik gelişmeyle birlikte ekonomik büyümenin ve kalkınmanın belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta sermaye birikiminin teknolojik gelişmeye dolaylı katkısı dikkate alınır, sermaye birikiminin verimlilik artışı, istihdamı ve ekonomik büyümeyi çok daha olumlu etkilediği ve sermaye ile teknolojinin arasında birbirini tamamlayıcı, pozitif ve çift yönlü ilişki olduğu görülmektedir (Saygılı ve Cihan, 2008:22-27). Sermaye birikiminin teknolojik gelişmeye dolaylı katkısı sonucunda yapılan yatırımlar işsizliği azaltmakta emeğin verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayarak atıl kalmasını önlemektedir.

1.1.2.Nüfus Artışı ve İstihdam

Gelişmiş ülkelerde nüfus artışı; eğitim, sağlık ve gelir artışı gibi sosyo-ekonomik gelişmelerle ilgili olmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde, nüfus artışı ile ekonomik gelişme arasında çatışma yaşanmamaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise, yüksek doğum oranları ile ölüm oranlarındaki azalmalar, salgın hastalıklar, tüketim maddelerinin arzında yetersizlik, bulaşıcı hastalıkların yoğun olması, işsizlik ve düşük gelir dağılımı gibi negatif sosyo ekonomik durumların olması nedeniyle, ekonomik büyüme ile nüfus artışı arasında negatif bir ilişki kendini göstermektedir. İstihdam ise bir ülkenin ekonomik yönden gelişmişliğinin en önemli göstergelerinden birisidir. Bir ülkede işsizlerin sayısı ne kadar az ise

o ülkenin gelişmişlik seviyesi o kadar yüksektir (Kar ve Taban, 2005:20-22). İstihdam arttıkça ve istihdam edilen nüfusun eğitim ve sağlık düzeyi yükseldikçe ekonomik gelişme artmaktadır. Eğitilmiş, sağlıklı bir nüfus ekonomik gelişmeyi artırmaktadır. Eğitimsiz ve sağlıksız bir nüfusa yapılan harcamalar ise ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

1.1.3. Teknoloji Düzeyi

Teknolojik gelişme, ekonomik büyümenin görünür sınırlarını aşmanın en iyi yolu olarak kabul edilmektedir. Eğer daha büyük çıktı daha büyük fiziksel girdi gerektiriyorsa, o takdirde dünyadaki çeşitli kaynakların arzınınsa bitliği, muhtemelen kişi başına gelirin yükselmesinin bir sonunun olacağı anlamına gelebilmektedir. Ancak biriktirilemeyecek ya da yeniden yaratılamayacak girdilerle daha fazla üretmenin yöntemleri keşfedilmeye devam edildikçe, gelecek birçok yüzyıllarda yaşam standardının artmaya devam etmemesi için herhangi bir neden olmayacağı ileri sürülmektedir (Parasız, 1997:6). Eldeki kaynakların teknoloji sayesinde daha verimli bir hale getirilmesi ile ekonomik büyüme daha görünür hale gelecektir.

1.1.4. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı ile iktisadi büyüme arasında nasıl bir ilişki olduğuna dair net bir açıklama yapılamamaktadır. Büyümeyi fiziki sermayeye dolayısıyla da tasarruflara dayandıran görüşe göre iktisadi büyüme ile gelir dağılımındaki eşitsizlik arasında olumlu bir ilişki vardır. Diğer yandan iktisadi büyümeyi belirleyen unsurların başında beşerî sermayeye önem veren görüşe göre ise gelir dağılımındaki eşitsizlik ile iktisadi büyüme arasında negatif bir ilişki vardır. Çünkü gelir dağılımının adaletsizliği, işgücünün eğitim, sağlık ve beslenme gibi harcamalarını azaltmakta, bunun sonucunda ise beşerî sermaye gelişimini engellemektedir (TEK, 2003:36). Gelir düzeyi yüksek olan kişilerin eğitim, sağlık ve beslenmeye ayırdığı bütçe daha fazla olmaktadır. Diğer taraftan gelir düzeyi düşük olan kişilerin

öncelikli amacı fiziksel ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak olmaktadır. Bu durum ise gelir dağılımdaki eşitsizliğin arttıkça ekonomik büyümenin olumsuz etkileneceğini ortaya koymaktadır.

1.1.5.Beşerî Sermaye

İçsel büyüme modellerinde beşerî sermayenin önemi ciddi bir şekilde vurgulanmaktadır. Ekonomik büyümenin temel kaynağını oluşturan beşerî sermaye kavramı, kişinin ya da toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, yetenekler, sağlık durumu, toplumsal ilişkilerdeki yeri ve eğitim düzeyi gibi kavramları ifade etmek için kullanılmaktadır. Beşerî sermaye kavramından ilk bahseden iktisatçılar olarak Adam Smith, J. Stuart Mill ve Alfred Marshall gibi klasik iktisatçılar zikredilmekle beraber bu iktisatçıların görüşleri modern beşerî sermaye kuramını fazla etkilememiştir. Daha sonraları Denison, Schultz ve Becker gibi iktisatçılar Smith'in görüşlerinden hareketle beşerî sermaye kuramını geliştirmişlerdir. Denison tarafından yapılan araştırmada eğitimin işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirdiği ve bu yolla da milli gelirin artmasına katkıda bulunduğu vurgulanmıştır. Shultz ise Denison'la aynı sonuçlara ulaşarak ABD'deki büyüme oranının önemli bir bölümünü eğitime olan yatırımlarla açıklamıştır. Yakın geçmişte Lucas (1988) ve Rebelo (1991) modellerinde beşerî sermayeyi de fiziksel sermaye gibi üretim faktörlerinden biri olarak saymışlardır. Yani ekonomi nasıl ki fiziksel sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyuyorsa beşerî sermaye yatırımlarına da ihtiyaç duymaktadır. Beşerî sermaye olarak vurgulanan kavram genelde eğitim yoluyla ortaya çıkmakla birlikte çalışma sürecinde yaparak öğrenme yoluyla kendiliğinden de oluşabilmektedir. Beşerî sermayeye yapılan yatırımlar eğitimde harcanan zamanın fırsat maliyeti olarak tanımlanmaktadır (Kar ve Ağır, 2006:6-7). Beşerî sermayeye yapılan yatırımlar ile istihdam edilen alanda daha verimli,

etkili ve etkin sonuçlar alınmaktadır. Beşeri sermayenin eğitilmemesi sonucunda ise olumsuz sonuçlar çıktıda etkilerini göstermektedir.

2. Büyüme Modelleri

Büyüme modelleri neo-klasik büyüme teorisi ve içsel büyüme teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1. Neo-Klasik Büyüme Teorisi

Neo-klasik modelde büyüme hızı; teknolojik gelişme hızı ile nüfus artış hızı tarafından belirlenmektedir. Tüketimi maksimize edecek belli bir optimal yatırım haddi vardır. Bu sınır aşılacak olursa, bugünkü ve gelecekteki tüketim olanakları azalmaktadır. Neo-klasik yaklaşımda uzun vadeli büyümenin motoru olarak işgücü artışı ve teknik gelişme görülür ve her ikisinin de dışsal olduğu varsayılır. Neo-klasik yaklaşımda teknik bilgi tüm ekonomiler için aynı miktarda ve bedelsiz olarak elde edilebilecek bir kamu malıdır. Ülkelerin birbirinden farklı büyüme hızlarına sahip olmaları ise, o ülkelerin farklı işgücü büyüme hızlarına sahip olmalarıyla açıklanmaktadır (Yanpar, 2007:11-12).

Neo-Klasik büyüme kuramında, azalan verimler kanunu işlediğinden, model durağan hale geldiğinde ekonomik büyümeyi belirleyen temel unsur teknolojik gelişmelerdeki değişme ve nüfus artış hızıdır. Bu modelde tasarruf oranı ile durağan olan sermaye-iş gücü ve kişi başına gelir değerleri doğru orantılıdır. Yani görece olarak daha çok tasarruf eden bir ülke daha az tasarruf edene oranla durağan halde sermaye yoğun ve daha zengin olacaktır. Ancak tasarruf oranındaki artış durağan haldeki büyüme hızına etki etmemektedir. Uzun vadede büyüme hızının dışsal teknolojik gelişmeler tarafından belirlenmesi, ülkelerin uzun dönemde kişi başına sermaye ve gelir seviyelerinin birbirlerine yakınsanacağı anlamına gelmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının uzun dönemde

ortadan kalkacağı şeklindeki bu görüşe ‘‘yakınsama hipotezi’’ denilmektedir. Hipoteze göre, sermayenin işgücünden daha hızlı arttığı bir ekonomide, teknoloji dışsal ve sabitken, faiz hadlerinin düşeceği ve yoksul ülkelerin zengin ülkelerden daha hızlı büyüüp onları eninde sonunda yakalayacakları öngörülmektedir. Eş anlı bir yatırım, başlangıçta faktör donatılarının farkları nedeniyle, yoksul ülkedeki hasılayı zengin ülkedekinden daha hızlı artırmaktadır. Böylece ülkeler arasında büyüme oranları farklılaşmakta ve sonuçta yoksul ülkeler zengin ülkelerin kişi başına reel hasıla düzeyine ulaşmaktadır. Ancak Neo Klasiklerin yakınsama hipotezinin öngörülerini gerçekleştirmemiştir. Aksine gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki gelir farklılığı daha fazla belirginleşmiştir. Teknolojinin dışsal ve sabit olduğu varsayımının gerçekçi olmadığı ortaya çıkmıştır (Kar ve Taban, 2003:148).

Literatürde Solow modeli olarak da bilinen Neo-klasik büyüme modelinin temel varsayımları; kapalı ekonomi, rekabetçi piyasalar, rasyonel davranan bireyler, üretim fonksiyonu için ölçeğe göre sabit getiri, üretim faktörleri sermaye ve işgücünün her birinin azalan marjinal verimliliği, dışsal üretim teknolojisi, sermaye ve işgücünün ikame edilebilirliği ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun olmayışıdır. Standart neo-klasik büyüme modeli dışsal teknolojik gelişme haricinde daimî büyüme oranının sıfır olduğunu ima eder. Bu durum, hükümet yatırımları gibi geleneksel makroekonomik politikaların kişi başına gelir düzeyini etkileyebildiği ancak ekonominin uzun vadeli büyüme oranı üzerinde etkili olmadığı anlamına gelmektedir. Üretim teknolojisindeki gelişmeler modelde açıklanmamıştır. Dışsal teknolojik gelişmeler devamlı ise, sermayenin azalan marjinal verimliliğinin negatif etkisini telafi ederek uzun vadeli büyümenin yolunu açabilir. Dışsal olarak belirlenen sabit nüfus ve işgücü büyüme oranı çoğu

neo-klasik büyüme modelinde kişi başına gerçek gelir düzeyinin asıl belirleyicisidir (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001:2-3).

2.2.İçsel Büyüme Teorisi (Endojen Büyüme Teorisi)

1986 yılında Paul Romer'in "Increasing Returns and Long Run Growth" isimli makalesi ile ilk defa ortaya atılan "içsel büyüme teorisi" esas itibari ile neo-klasik büyüme teorisine bir alternatif olarak geliştirilmiş olup temel olarak Romer'in 1986 ve Lucas'ın 1988 yılındaki çalışmalarına dayanmaktadır. İçsel büyüme teorisi, büyümenin, ekonomik sistemin kendi dinamikleri içinde, bazı faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak gerçekleştiğini ileri sürmesi bakımından, büyümeyi ekonomik sistem dışındaki etkenlere bağlayan Neo-klasik büyüme yaklaşımından önemli ölçüde ayrılmaktadır (Yanpar, 2007:14-15).

Büyüme üzerine son yıllarda yapılan çalışmalar büyümenin kayıp ögesini açıklamaya odaklanmış bulunmaktadır. İçsel büyüme kuramı, büyüme hızını içselleştirmeye yani kuramın içinde belirlemeye çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle, içsel büyüme teorileri teknolojik gelişmenin dışsallığını kabul etmemekte ve bunu modelin içerisinde belirlenen bir değişken olarak almaktadırlar. Ayrıca içsel büyüme kuramının savunucuları, hükümet politikaları ve iktisadi davranışın uzun dönemde büyüme hızını etkileme yeteneğine sahip olması gerektiği görüşünden hareket etmekte ve bu oluşuma izin verecek dinamikleri araştırmaktadır (Kar ve Taban, 2003:149).

Matematiksel olarak Solow-Swan ve Ramsey modellerinde durağan haldeki büyümenin ancak dışsal teknolojik gelişmelere bağlı olmasının sebebi kullanılan azalan verimler prensibi üzerine kurulu neo-klasik üretim fonksiyonudur. Bu varsayımın değiştirilmesi, örneğin artan verimler varsayımının getirilmesi modelin öngörülerini temelden değiştirmektedir.

Artan verimlere dayalı bir üretim fonksiyonu matematiksel olarak dışsal teknolojik büyümeye gerek kalmadan durağan hal büyümesini mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla içsel büyüme teorileri, ekonomik büyümeyi Neo-klasik modelde olduğu gibi piyasa mekanizmasının denetimi altında olmayan dışsal teknolojik gelişmeler yerine, piyasaların kendi dinamikleri içinde faaliyet gösteren ekonomik güçlerin içsel olarak belirlediğini kabul etmektedir (Yanpar, 2007:15).

İçsel büyüme modelleri ile neo-klasik büyüme yaklaşımı arasındaki temel farklılıklara ise değinecek olursak (Yanpar, 2007:17):

- ✓ İçsel büyüme modelleri neo-klasik büyüme yaklaşımının aksine, büyümenin içsel olarak belirlendiğini ve dışsal unsurlara bağlı olmadığını savunur.
- ✓ İçsel büyüme modellerinde azalan verimlere dayalı neo-klasik üretim fonksiyonu yerine artan verimlere dayalı üretim fonksiyonu kullanılmaktadır. Artan verimlere dayalı üretim fonksiyonu varsayımının temelinde; yatırım ve üretim sürecinin sadece fiziksel ürün değil, aynı zamanda yeni üretim bilgisi ortaya çıkardığı ve bu yeni bilginin ekonominin genelinde verimlilik artışı sağladığı görüşü yatmaktadır.
- ✓ İçsel büyüme modelleri yakınlaşma hipotezini reddeder. İçsel büyüme görüşüne göre, gelişmekte olan ülkeler gerekli önlemleri almazlarsa gelişmiş ülkelerle aralarındaki gelir farkları gittikçe artabilecektir.
- ✓ Son olarak, içsel büyüme modellerinde optimal büyüme oranına ulaşılabilmesi için devlet müdahaleleri zorunlu bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

3. Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Kavramı

Sağlık sektörü, sağlık elde etmek ve toplumu sağlıklı kılmak amacını gerçekleştirmek üzere çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Sağlık hizmetleri, sağlıkla ilgili mal ve hizmet türündeki her türlü ürünü üretmek ve talep etmek üzere kurulan sistem ve alt sistemler ile bunların içinde yer alan kişi, kurum, kuruluş, statü, ürün gibi şeylerin tümünü belirtmek için kullanılan, genel ve kapsayıcı bir kavramdır (Menderes ve Ersoy, 1993:30).

Sağlık hizmetleri, bireyin ve toplumun sağlığını korumak; beden, ruhen ve sosyal yönden ortaya çıkacak olan hastalıkları tedavi edip insanları mutlu kılmak için yapılan tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Bu faaliyetler, ana-çocuk sağlığı, aile planlaması, çevre sağlığı, tıp eğitimi, ilaç, medikal araç ve gereç üretimi gibi, sağlıklı kişilerin sağlığını koruyan, hastaları iyileştiren ve kişilerin yaşam kalitelerini sağlık yönünden yükseltilmesi niteliğindeki hizmetleri kapsamaktadır (Dağıstan, 2001:3).

3.1. Sağlık Hizmetinin Özellikleri

Genel olarak sağlık hizmetlerinin özelliklerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- ✓ Sağlık hizmetleri temelde bireysel gibi görülmektedir. Ancak sağlık hizmetlerinin sınıflandırılmasında ortaya çıkan koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin etkileri bu hizmetlerin kamusal (toplumsal) hizmetler olduğunu göstermektedir. Sağlık hizmetleri ikame edilemez ve ertelenemez; talebin ortaya çıkması ile birlikte giderilmesi gereken bir ihtiyaçtır. Zamanında giderilmeyen bir sağlık ihtiyacı kişinin ilerideki yaşamını etkilemekle beraber toplumu da ekonomik ve sağlık açısından etkileyebilmektedir (Şakar, 1999:15-16).

- ✓ Sağlık hizmetinin arz ve talebi arasında eşitsizlik vardır. Sağlık piyasalarında tüketiciler satın alacakları mal ve hizmetlerin miktar ve kalitesini tayin edemezler. Sağlık hizmetinin tüketimi tesadüfidir ve hastanın, hastalık riskine bağlı olarak yapacağı masraflar belirsizdir. Bu durum sağlık hizmeti talebinin belirsiz olmasına neden olmaktadır (Ak ve Sevin, 2000:25).
- ✓ Sağlık hizmetlerinde kişinin talebini hekim belirler. Sağlık hizmetlerine duyulan ihtiyacın tanısı, şiddeti ve tedavi şekli, tıbbi bilgi ve tıbbi teknolojik imkânlar çerçevesinde hekimler tarafından belirlenir (Tokat, 2006:9).
- ✓ Sağlık hizmetleri, diğer piyasalardaki mal ve hizmetlerin aksine standart değildir ve tüketiciler çoğunlukla satın aldıkları hizmetin özellikleri hakkında sınırlı veya yanlış bilgiye sahiptirler (Ak ve Sevin, 2000:25).
- ✓ Sağlık hizmetleri insan odaklı olması sebebiyle etkileri ve sonuçları açısından diğer hizmet sektörlerinden ayrılmaktadır. Bu sebeple sosyal bir amaca yönelik değildir (Turan, 2004:9-10).

3.2.Sağlık Hizmetlerinin Sınıflandırılması

Sağlık hizmetleri koruyucu sağlık hizmetleri, tedavi edici sağlık hizmetleri ve rehabilitasyon hizmetleri olarak sınıflandırılmaktadır.

3.2.1.Koruyucu Sağlık Hizmetleri

Kişinin ve toplumun sağlığının korunup geliştirilmesi için kişiye ve çevreye yönelik olarak alınacak tedbirlerin tümünü ifade eder. Koruyucu sağlık hizmetleri çok geniş kapsamlı bir hizmet türüdür. Toplumda hastalık ihtimali azaltılırsa, bütün toplum üyeleri bundan birbirine rakip olmaksızın yararlanır. Koruma hizmetini, bu niteliği sebebiyle, tedavi hizmetlerine kıyasla, daha çok kamu ekonomisi üstlenir (Bulutoğlu, 2001:270). Koruyucu

sağlık hizmetleri etkili bir şekilde yerine getirilmesi ile diğer sağlık hizmetlerine duyulan talep azalacaktır.

3.2.2.Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri

Hastalık riskinin ortaya çıkması durumunda verilen sağlık hizmetlerine tedavi edici sağlık hizmetleri denir. Tedavi edici sağlık hizmetleri, tehlikenin zararından kurtarıcı bir etkidir. Çünkü tehlikenin birçoğu ferdin çalışma gücünü geçici veya sürekli olarak ortadan kaldırmaktadır (Yazgan, 1992:203). Tedavi edici sağlık hizmetlerinde ise erken tanı ya da teşhis önemli olmaktadır.

3.2.3.Rehabilitasyon Hizmetleri

Sakat ve işgücünü kaybedenlere, işgücü ve çalışma imkânı sağlamasına yönelik hizmetler rehabilitasyon hizmetleridir. Koruyucu ve tedavi edici çabalara karşın bir toplumda kalıcı bedensel ve zihinsel bozuklukları olan insanlar olabilmektedir. Bu kişilerin sosyal bakımdan yeterli hale getirilebilmeleri ve üretken bir yaşam sürdürebilmelerinde bu hizmetin ve sosyal çevrenin önemi büyüktür (Bulutoğlu, 2001:267). Bireylerin topluma ve iş yaşamına alıştırılması için rehabilitasyon hizmetleri büyük önem taşımaktadır.

3.3.Sağlık Harcamaları

Bir ülkenin sağlıklı bir topluma sahip olabilmesi için ekonomisinin güçlü olması, ekonomik büyümenin sağlanıp sürdürülebilir kılınması ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak sağlık hizmetlerinin sunulması gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinin sağlanması için yapılan tüm harcamalar sağlık harcamaları altında toplanmaktadır. Sadece sağlığın kaybolması durumunda sağlığı yeniden elde etmek için yapılan harcamalar değil aynı zamanda aşılama, cinsel hastalıklarla mücadele gibi sağlığı koruma amacını benimseyen tüm koruma harcamaları ile beslenme, sağlık yatırımları gibi

geliştirme amaçlı harcamalar da “sağlık harcaması” olarak kabul edilmektedir (USH, 2000, xiii, akt. Akın, 2007:28-29).

3.3.1.Sağlık Harcamalarını Etkileyen Faktörler

Toplumun sağlık düzeyini yükseltmek için yapılan sağlık harcamalarını etkileyen faktörler söz konusudur. Bu faktörler aşağıda ifade edildiği şekilde karşımıza çıkmaktadır.

- ✓ **Kişi başına gelirin yükselmesi:** Kişisel gelirin artması ve yaşam standartlarının yükselmesi ile gerek kamu kesimi gerekse özel kesim tarafından verilen sağlık hizmetlerine olan talep artmakta ve dolayısıyla sağlık harcamaları da artmaktadır (Işık, 1998:77). Özellikle kişi başına gelirin yükselmesi ile koruyucu sağlık hizmetlerine talep artmaktadır. Düzenli yapılan check-uplar vb. kontroller sağlık harcamalarını artırmaktadır.
- ✓ **Eğitim seviyesi ve sağlık bilincinin gelişmesi:** Toplumun eğitim seviyesinin sağlık bilincinin yükselmesi ile insan sağlığına verilen önemin artması genel olarak toplumsal ve kişisel talebin artmasına yol açmaktadır (Alper, 1988:76-77). Eğitimli kişiler özellikle sağlık konusunda daha fazla araştırma yapmakta daha bilinçli hareket etmeye çalışmaktadırlar.
- ✓ **Sosyal değer yargularının değişmesi:** Günümüzde sağlık harcamaları konusunda daha önceden genel kabul görmüş düşünceler değişmektedir. Tüketim toplumunda nasıl daha önce araba lüks bir mal olarak görülüyorken günümüzde vazgeçilmez bir araç olarak görülüyorsa daha önceleri lüks olarak görülen özellikle teşhis yöntemleri artık olmazsa olmaz bir nitelik kazanmıştır (Işık, 1998:79).
- ✓ **Teknolojik gelişmeler:** Tıp ve sağlık alanındaki araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yoğunluk kazanması ile birlikte

hastalıkların teşhis ve tedavilerinde sürekli yeni tıbbi teknolojiler kullanıma girmektedir. Ancak sağlık hizmetleri yerine getirilirken ihtiyaç duyulan teknolojik altyapı, alet ve ekipmanın elde edilmesi yüksek maliyetlere katlanmayı gerektirir (Tokalaş, 2006:29).

- ✓ **Şehirleşme:** Ekonomik gelişmenin gereği olarak insanların üretimde daha çok rol almaları zaman içerisinde beraber yaşama zorunluluğunu da getirmiştir. Beraber yaşayan insan sayısının artması aynı zamanda sunulan sağlık hizmetlerinde artışı gerektirir (Akın, 2007:34). Günümüzde kamu hastanelerinin yanında özel hastanelerin sayısı da her geçen gün artmaktadır. Nüfusun sağlıkla ilgili ihtiyaçlarının karşılanması için daha da artacağı düşünülmektedir.
- ✓ **Yaşam süresinin uzaması:** Sağlık harcamalarındaki artışın nedenlerinden biri de nüfus içerisindeki yaşlı oranının her geçen gün yükselmesidir. Dünya nüfusuna bakıldığında, gelişmiş olan ülkelerin nüfuslarının giderek yaşlandığı ve bu trendin devam edeceği görülmektedir. Yaşlıların gerekli olan süreden fazla olarak sağlık kurumlarında kalmaları sağlık harcamalarını artıran diğer bir nedendir (Akın, 2007:35).
- ✓ **Toplumsal düzende meydana gelen değişimler:** Demokratik sistemlerde meydana gelen değişimler ve bilişim sektöründe kaydedilen ilerlemeler sonrası dünya bir globalleşme sürecine girmiş, ülkelerin özgürlüklerinden çok bireylerin özgürlükleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunun sonucunda kişisel özgürlükler ve haklar artmış beraberinde topluluklar devletten daha çok şey beklemeye başlamışlardır (Işık, 1998:80).

3.3.2.Kamu Harcamaları İçinde Sağlık Harcamaları

İnsanlığın ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin gelişimine bağlı olarak, karşılanması gereken ihtiyaçların (kamu hizmetlerinin) yapısı ve kapsamı zaman içerisinde değişmiş ve önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu ihtiyaçların yerine getirilmesi bakımından gerekli mal ve hizmetlerin sağlanabilmesi için gittikçe önemi artan bir biçimde harcama yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. İşte kamu harcamalarını karşılamak için yapılan ödemelere kamu harcamaları veya giderleri denilmektedir (Akdoğan, 2006:61).

Kamu harcaması hem devletin hem de diğer kamu ve özel hukuk tüzel kişilerinin, kamu hizmetlerini karşılamak için yaptığı ödemelerin bütünüdür. Dar veya geniş anlamda kamu harcamalarının tanımı ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Liberal ekonomilerde, kamu harcamaları dar anlamdadır. Klasik iktisatçıların savunduğu da bu tür bir kamu harcamasıdır. Çünkü sınırlı bir harcamadır ve devlet, milli güvenlik, asayiş, zorunlu öğretim gibi sınırlı faaliyetlerde bulunur. Geniş anlamda kamu harcamaları ise ülkemizdeki gibidir. Yani, devlet sosyal bir devlettir. Piyasada kamu ve özel sektör aynı anda vardır. Devletin faaliyetlerinin ve yaptığı hizmetlerinin çokluğu, kamu harcamalarının çok yönlü ve aşırı olması demektir (Kalenderoğlu, 2010:46).

Hükümetler günümüzde sağlık harcamalarına daha fazla önem vermektedir. Ekonomik kalkınmanın sağlanmasında temel rolü olan sağlık harcamaları, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde sağlık harcamalarına ayrılan pay, gelişmekte olan ülkelere göre nispeten daha fazladır. Ayrıca sosyal devlet anlayışına hakim olan ülkelerde de, sağlık ve eğitim gibi temel kamu hizmetleri sayılan erdemli mallara daha fazla kaynak ayrılmaktadır. Örneğin, Türkiye’de sosyal

devlet anlayışı gereği düşük gelirli bireylere sağlık hizmeti sunabilmek amacıyla yeşil kart uygulaması başlatılmıştır (Akar, 2014:311-312).

3.3.3.Sağlık Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Sağlık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için öncelikle sağlık olgusunun iyi anlaşılması gerekmektedir. Sağlık sadece hastalığın olmaması anlamında değil, aynı zamanda bireylerin kendi hayatlarında kendi potansiyellerini geliştirecek yetenekler bakımından önem arz etmektedir. Bu çerçevede sağlık; bireylerin sahip olduğu bir varlık niteliğinde olup, refah düzeyinin yükselmesine yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan sağlık, enstrümantal bir değere sahiptir. Yani, farklı kanallardan ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir. Örneğin; sağlık işgücü rahatsızlıkları nedeniyle oluşan üretim kayıplarını en aza indirir, okul çağındaki çocuklar arasında devamsızlık oranını düşürür, öğrenmeyi geliştirir. Ayrıca sağlık, hastalık nedeniyle kısmen ya da tamamen ulaşılamayacak olan doğal kaynakların kullanımına izin verir. Sağlık, tedavi için tahsis edilen finansal kaynakların farklı şekillerde kullanımına imkân sağlar (Lusting, 2004:15, akt. Çetin ve Ecevit, 2010:168).

Sağlık ve ekonomi arasındaki ilişki, ekonomik sistemin sağlık hizmetlerine kaynak tahsisi sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bir ekonomik sistemden istenilenler şunlardır (Balsak, 2004:31):

- ✓ Sağlık bakımına optimum miktarda kaynak tahsis edilmesi,
- ✓ Bu kaynakların en uygun şekilde bir araya getirilmesi,
- ✓ Sağlık hizmetinin toplum fertlerine en uygun şekilde dağılımının yapılması,
- ✓ Mevcut sağlık hizmeti faaliyetleri ile gelecekteki sağlık hizmetleri için yapılacak yatırımlar (araştırma, eğitim vb.) arasında kaynakların en uygun dağılımının sağlanmasıdır.

Sağlık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, son zamanlarda ekonomistler ve politika yapıcıları arasında da önemli bir konu haline gelmiştir. Birçok uygulamalı çalışmada, çeşitli ekonometrik metotlar kullanılarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için iki olgu arasındaki ilişki incelenmiştir. Sağlık ile büyüme arasındaki ilişkilerin araştırılmasında kullanılan ve dünya genelinde kabul görmüş en yaygın sağlık göstergeleri; doğumda yaşam beklentisi, bebek-çocuk ölüm hızı ve kaba ölüm oranı iken, en yaygın ekonomik göstergeler; GSYİH, kişi başına düşen GSYİH ve sağlık harcamalarıdır (Tıraşoğlu ve Yıldırım, 2012:112).

Bebek ve çocuk ölüm oranları ile ortalama ömrün emek arzı üzerinde önemli etkileri vardır. Bebek ve çocuk ölüm oranlarının nispeten düşük olduğu ve ortalama ömrün yüksek olduğu toplumlarda insanların genel sağlık durumlarının diğerlerine kıyasla daha iyi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sağlık açısından durumu iyi olan bir toplumun, beşerî sermaye kalitesi de iyi olacak ve bu durum verimliliği artırarak, ekonomik büyümeyi olumlu etkileyebilecektir (Karagül, 2002:72).

Ekonomik gelişmesini belli bir düzeye getirmiş toplumlarda sağlık için ayrılan kaynaklar arttığı gibi, bireylerin sağlık bilinci de yükselmektedir. Bunların birlikte, sağlık düzeyinin gelişimi de artan verimlilik yoluyla ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır (Taban, 2006:31).

Ekonomik büyümenin temel unsurlarından biri emektir. Mikro seviyede emek verimliliği, bireysel emeğin sağlıksızlığı oranında düşmektedir. Makro düzeyde ise toplumdaki ortalama sağlığın düşmesi oranında toplumsal ve bireysel verimlilik düşecektir (Yetkiner, 2006:83).

Emeğin verimliliği toplumdaki bireylere sağlanan sağlık hizmetlerinin niteliği oranında artmaktadır. Sağlık harcamalarına daha fazla kaynak ayıran, hastalık durumunda modern tıp tekniklerinden yararlanmayı tercih eden

toplumların sağlık göstergelerinin daha iyi olduğu görülmektedir. Öte yandan, daha sağlıklı bir toplumla daha fazla üretim yapmak mümkün olmaktadır. Böylece, ekonomik durumun sağlığı, sağlığın da ekonomik durumu etkilediği karşılıklı bir ilişki ortaya çıkmaktadır (Karabulut, 1999:139).

Kısaca sağlığın ekonomik büyümeyi etkileme süreci, işgücü verimliliğini ve işgücünün nüfusa göre büyüklüğünü değiştirmesiyle iki kanaldan gelişmektedir (Dağdemir, 2009:87).

Sağlık düzeyindeki iyileşme işgücü verimliliğini artırarak ekonomik büyüme performansını arttırmaktadır. Sağlık, verimlilik ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşim süreci, sağlık düzeyindeki iyileşmenin bireyin yaşam dönemi boyunca gelirini tüketim harcamaları ve tasarrufları arasında nasıl paylaşacağı konusunda yapacağı tercihini değiştirmesiyle başlamaktadır. F. Modigliani, A. Ando ve R. Brumberg tarafından geliştirilen ömür-boyu gelir modeline göre, tüketim harcamalarının emeklilik döneminde de yaşam standardında değişikliğe neden olmayacak şekilde sürdürülebilmesi için çalışılan dönemde elde edilen gelirin bir bölümü tasarruf edilmelidir. Emeklilik dönemi için tasarruf etme düşüncesi, ölüm oranlarının bireylerin rasyonel hareket etme noktasındaki tercihini değiştirtecek kadar azalmasıyla birlikte eyleme geçmektedir. Toplumun tasarruf eğilimi, ölüm oranları düştüğü ve doğuştan beklenen yaşam süresi uzadığı ölçüde artmaktadır (Skinner, 1985:1143, akt. Dağdemir, 2009:87).

Sağlık, verimlilik artışı ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşim sürecinin diğer yolu, sağlık düzeyindeki iyileşmenin doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişini cesaretlendirmesidir. Yatırımcılar işgücünün ağır hastalıklarla uğraştığı bölgelerden uzak durmak isterler. Bir yabancı şirketin yüksek bulaşıcı hastalık oranı süreklilik gösteren bir ülkeye, özel

yeteneklerle donanmış, emek getirisi yüksek olan çalışanlarını kaybedeceği düşüncesiyle yatırım yapmak konusunda daha az istekli olması muhtemeldir. Bulaşıcı hastalıklar aynı zamanda insanların toprak ve diğer doğal kaynaklarına erişim olanağını da engellemektedir. Bu nedenle, sağlıklı bir toplumun cesaretlendireceği yabancı sermaye yatırımlarının işgücü verimliliğini arttırarak kişi başına gelirin artmasına katkıda bulunması beklenmektedir (Dağdemir, 2009:88).

Ekonomik büyümenin sağlık üzerindeki etkisi, yükselen kişi başına gelir neticesinde, sağlık hizmetlerine ulaşım imkânının artması ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükselmesi sonucu sağlık durumunun iyileşmesi olarak özetlenebilir. Sağlık durumundaki iyileşmenin, ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ise esasen beşerî sermaye teorisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Beşerî sermaye teorisindeki gelişmelere paralel olarak, sağlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi giderek artan bir ilgiye sebep olmuştur. Sağlık, bireysel beşerî sermayenin önemli bir stok değişkenidir. Sağlık durumundaki iyileşme, nitelik ve nicelik yönünden emek arzını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir (Mehrra ve Musa'i, 2011 akt. Çalışkan, Karabacak ve Meçik,2013:124).

3.3.4.Sağlık Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve Beşerî Sermaye Arasındaki İlişki

Klasik iktisadi düşüncede sermaye dendiğinde, üretim sürecinde kullanılan makine ve donanım akla gelmekteydi. Ancak günümüzde beşerî sermayenin de literatürde yerini almasıyla sermaye kavramının yeniden tanımlanması zorunluluğu doğmuştur. Bu noktada sermaye her türlü maddi ve maddi olmayan iktisadi değer olarak tanımlanmaktadır. Buradaki önemli nokta ise maddi olmayan sermayenin de maddi sermaye gibi ekonomik büyümeye katkı sağlamasıdır (Karagül, 2003:81-82).

Beşerî sermaye fiziki sermayeden farklı olarak üretim sürecindeki diğer faktörlerin verimli şekilde kullanılmasına ve yeni teknolojilerin icadı ve rasyonel bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. 18. ve 19. yy.'da üzerinde durulmayan beşerî sermaye olgusu, 20. yy.'da gelişmiş ülkelerde birçok çalışmaya konu olmuş ve ekonomik büyüme ile arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmalarda beşerî sermayenin ülke kalkınmasını pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Bununla birlikte beşerî sermayenin sadece eğitimle özdeşleştirilmesi mümkün değildir. Çünkü konu insanın niteliğini vurguladığı için, eğitimin yanında sağlık, dinamik nüfus miktarı ve beyin göçü gibi diğer faktörleri de beşerî sermaye birikimini oluşturan diğer faktörler arasında görmek gereklidir (Karagül, 2003:80-81).

Büyüme literatürüne ilişkin son günlerdeki teorik tartışmalar, beşerî sermayenin ekonomik büyüme sürecindeki rolü üzerinde yoğunlaşmaktadır. OECD (1998)'ye göre beşerî sermaye, ekonomik faaliyetlerle uyumlu bilgi, yetenek ve diğer bireysel vasıfları içine almaktadır. Burada, sadece eğitim olgusu ile sınırlı kalınmamış, insanların yeteneklerini geliştiren tüm beşeri yatırımlara da vurgu yapılmıştır (Çetin ve Ecevit, 2010:166).

Beşeri sermaye modellerinin temel varsayımı, fiziksel sermaye gibi beşeri sermayenin de bir üretim faktörü olarak kabul edilmesidir. Becker, Murphy ve Tamura'nın 1990 yılındaki "Human Capital, Fertility and Economic Growth" başlıklı makalesinin temel teşkil ettiği bu yaklaşım, nüfus-doğurganlık oranı ile beşeri sermaye stokunun, büyüme oranı ile ilişkisini irdelemektedir. Doğurganlık oranı, ebeveynin çocukları yetiştirmek için harcadığı zamanın alternatif maliyeti ve yetişen yeni bireyler için yapılacak olan eğitim ve sağlık harcamaları tarafından belirlenecektir. Bu durumda doğurganlık oranı artışı, beşeri sermaye stoku artışına dönüşebilecektir. Bu çerçeveden hareketle, bir ülkede beşeri sermaye stoku

ne kadar kıt ise çok çocuklu ve bireylerine az yatırım yapılan bir yapı hakim olmaktadır. Diğer taraftan, beşeri sermayenin görece bol olduğu ülkelerde, az çocuklu küçük aile yapısı, yeni yetişen neslin daha nitelikli yetişmesine olanak verecektir (Atamtürk, 2007:93).

Beşeri sermaye kuramına göre kişi, sahip olduğu bilgi ve becerisini geliştirdiğinde doğal olarak iktisadi faaliyetlerdeki üretkenliği de artmaktadır. Ancak kişinin eğitim alabilmesi ve iktisadi faaliyetlerde bulunabilmesi için sağlık düzeyinin de önem arz ettiği unutulmamalıdır. Bu doğrultuda sağlığın ve eğitimin beşeri sermaye stokunda beraber değerlendirilmesi gerekmektedir (Karagül, 2002:70).

Eğitim ve sağlık beşeri sermayenin iki temel bileşeni olarak düşünüldüğünde, bu alanlarda gerçekleştirilen yatırımların bireylerin beşeri sermaye düzeyini doğrudan etkileyebileceği söylenebilir. Bu nedenle, insana yapılan her türlü yatırımın kısa veya uzun dönemde ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı bilinen bir gerçektir. Ekonomik gelişmişlik seviyesinin yüksek olduğu ülkelere bakıldığında, genelde bu ülkelerin eğitim ve sağlık düzeylerinin de yüksek olduğu görülmektedir (Çetin ve Ecevit, 2010:167).

Beşeri sermaye, eğitim ve sağlık harcamaları aracılığı ile bilinçli olarak oluşturulabileceği gibi, üretim aşamasında yaparak öğrenme ve bilgi oluşumu olarak kendiliğinden de ortaya çıkmaktadır (Atamtürk, 2007:94).

Sağlık-eğitim-büyüme ilişkisinde, öncelikle dikkati çeken olgu, sağlıklı bireylerin eğitim sırasında gösterecekleri olumlu davranışlardır. Bu olumlu davranışlar nedeniyle, sağlıklı bireylerin eğitimi daha başarılı olmaktadır. Eğitimin kalkınma üzerindeki etkileri ise, insan sermayesi yaklaşımı kapsamında ele alınmaktadır. Bu nedenle, eğitimin ekonomik büyüme üzerine etkisini veri alarak, sağlıkla eğitim arasındaki ilişkilerin

belirtilmesi, sağlık-eğitim-büyüme ilişkisinin açıklanmasında yeterli kabul edilmiştir (Başol, 1994:114).

Sağlık harcamaları genellikle sağlığın korunması ve geliştirilmesi adına yapılan harcamaları kapsamaktadır. Sağlık harcamalarının artması bireylerin yaşam süresini ve kalitesini olumlu etkilemektedir. Ayrıca sağlık sektörüne yapılan fiziki yatırımlar (makine teçhizat gibi) teknolojik ilerlemeyi desteklemekte, teknolojik ilerlemeler de büyümeyi uyarmakta, büyüme de sağlık harcamalarının tekrar artmasına yol açmaktadır (Akar, 2014:311).

Sağlık durumunun eğitim durumundan farklı olarak beşeri sermaye üzerinde bir etkisi bulunmaktadır. Bu sağlığın dışsallık etkisine de sahip olmasıdır. Eğer bir çalışanın hane halkından birisi hasta ise, o çalışanın emek verimliliğinin eksiksiz olduğundan söz edilemez. Çünkü hem psikolojik etkiler hem de hasta ferdin tedavisi için zaman ayırmak zorunda kalması çalışanı verimsiz yapacaktır. Diğer taraftan salgın hastalıklarda, sayısal olarak az kişi etkilense bile, salgın hastalıkların bulaşıcı etkilerinden ötürü üretim üzerinde yıkıcı bir etki doğabilmektedir. Bu iki durum, sağlıklı olmama durumunun (sağlıksızlığın) sadece bireysel düzeyde olmayan aynı zamanda bireysel sağlıksızlıkların toplamının dışsallık etkisi yaratarak sağlıklı iş gücü üzerinde de etkisi olabilen bir unsur olduğunu göstermektedir (Yetkiner, 2006:84).

Sağlık düzeyinin yükseltilmesine yönelik politikalar, ekonomik büyümenin sağlanması ve yoksulluğun azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle içsel büyüme modellerinin etkisiyle ülkeler arasındaki emek üretkenliği farklarının temel nedenlerinden birinin ülkelerin eğitim ve sağlık düzeyleri arasındaki farklılık olduğu görülmektedir. Ekonomik büyümenin kaynağı olarak sermaye birikiminin gösterildiği

büyüme yazınında en önemli modellerden biri olan Harrod-Domar büyüme modelinde yatırımlar çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu modelde bir harcamanın yatırım harcaması olup olmadığını gösteren sermaye-hasıla oranı sağlık sektöründe sağlığın doğrudan etkisi dolaylı etkisinden arındırılarak büyüme üzerindeki net etkisi ortaya koyulamadığı için hesaplanamamaktadır. Ancak bu noktada sağlığın katkısı, temel üretim faktörü olan emeğin daha verimli ve daha uzun ömürlü olmasını sağlayarak ve işgücü kayıplarını azaltarak diğer sektörlerin sermaye-hasıla oranlarını düşürmesi yönünde gerçekleşmektedir. Bu çerçevede ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için oluşturulacak politikalarda sağlık düzeyinin yükseltilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır (Filiz, 2010:3).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile beşeri sermayenin bileşenlerinden biri olan sağlık göstergeleri arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Bu durum ise ekonomik büyüme açısından bir ülkenin sağlık seviyesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Yumuşak ve Yıldırım, 2009:57).

SONUÇ

Ekonomik büyüme ve sağlık harcamaları günümüz ekonomilerinin üzerinde durduğu en önemli konular arasında yerini almıştır. Hesaplama teknikleri büyüme modellerine olan etkilerinin yanı sıra bütçe açığı üzerinde etkileriyle gündemde her zaman yerini alan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik gelişme ile sağlık harcamaları için ayrılan kaynaklarda artış yaşanmakta bu aynı zamanda toplumdaki kişilerin bilincini yükseltmektedir. Bilinçli ve verimliliği artan nüfus ekonomik büyümeyi tekrar olumlu etkilemektedir.

Sağlık sektöründe yaşanan gelişmeler, özellikle bu alanda yapıla Ar-Ge ve deneysel çalışmalar büyük harcamaları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmalar sonucunda üretilen bilgi ya da geliştirilen tedavi yöntemleri katma değer olarak ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler doğurmaktadır. Gelişmiş ülkeler açısından sektördeki harcamaların büyüme üzerindeki bu olumlu etkileri pazar durumundaki gelişmekte olan ülkeler açısından aynı etkiyi doğurmamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler pazar olma konumundan üretici ve geliştirici konumuna yükseldiğinde bu alandaki harcamaların olumlu etkileri görülecektir.

Bireylerin sağlık harcamalarının artması toplumların gelişmişlik düzeylerinin de bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Kişi başına sağlık harcamaları pek çok gelişmişlik göstergesi içerisinde yer almaktadır.

Sağlık harcamalarının temel ögesini insan unsuru oluşturmakta olduğundan insanın eğitime ve sağlığına yapılan yatırımlar ve harcamalar toplumların geleceğine yönelik olarak yapılmaktadır. Bu açıdan rakamsal değerlendirmelerin yanı sıra projeksiyonel olarak pek çok kavramın birlikte ele alınması lazımdır.

İnsanların ortalama yaşam süresinin uzamasının ülkelerin bütçelerinde büyük bir yük getireceği açıktır. Ancak olaya ekonomik açıdan baktığımızda bireyin daha fazla yaşaması daha fazla tasarruf, yatırım yapmasını sağlayacak ve bunun olumlu sonuçlarını ekonomik büyüme üzerinde göreceğizdir.

Sağlık hizmetlerinin önem kazanması ile ülkemizde kamu kesimi dışında özel kesim de bu alanda büyük yatırımlar yapmaya başlamış ve bu alanda istihdam ve gelir artışı ekonomik büyüme üzerinde etkilerini göstermiştir.

KAYNAKÇA

AK, B., SEVİN, H. D., “Hizmet Sektörünün Genel Yapısı ve Sağlık Hizmetlerinin Özellikleri”, I. Ulusal Sağlık İdaresi Kongresi Bildirileri, 20-21 Mayıs, Ankara, 2000.

AKAR, Sevda, ‘‘Türkiye’de Sağlık Harcamaları, Sağlık Harcamalarının Nisbi Fiyatı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi’’, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C. 21, Sa. 1, s. 311-322.

AKDOĞAN, Abdurrahman,” Kamu Maliyesi”, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.

AKIN, Cemil Serhat,” Sağlık ve Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye’de Sağlık Sektörü Harcamaları”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

ALPER, Y.,” 21. Yüzyıla Doğru Sosyal Güvenlik”, Yayınlanmamış Rapor, Bursa, 1988.

ATAMTÜRK, Burak, ‘‘Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları’’, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 12, Sa. 1, s. 89-103.

BALSAK, M.,” Türkiye’de Sağlık Sektörünün Kalkınma Sürecinde Yeri ve Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BAŞOL, K.,” Demografi”, İzmir, 1994.

BULUTOĞLU, Kenan, “Kamu Ekonomisine Giriş”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

ÇALIŞKAN, Şadan, KARABACAK, Mustafa, MEÇİK Oytun, ‘‘Türkiye’de Sağlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi’’, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sa. 37, s. 123-130.

ÇETİN, Murat, ECEVİT Eyyup, ‘‘Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi’’, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C. 11, Sa. 2, s. 166-182.

DAĞDEMİR, Özcan, ‘‘Sağlık ve Ekonomik Büyüme: 1960-2005 Döneminde Gelişmekte Olan Ülkelerde Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Analizi’’, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 64, Sa. 2, s. 75-96.

DAĞISTAN, Ramazan, ‘‘Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı’’, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya.

IŞIK, A., ‘‘Sağlık Ekonomisi, Finansmanı ve Ekonometrik Bir Analiz Çerçevesi’’, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KALENDEROĞLU, Mahmut, ‘‘Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma’’, 9. Baskı, Agon Bilgi Akademisi, Ankara, 2010.

KAR, Muhsin, TABAN, Sami, ‘‘Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri’’, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 53, Sa. 3, s. 145-169, 2003.

KAR, Muhsin, TABAN, Sami, ‘‘İktisadi Gelişmenin Temel Dinamikleri ve Kaynakları’’, *İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*, (Ed: Muhsin Kar ve Sami Taban), Ekin Kitabevi, Bursa, 2005.

KAR, Muhsin, AĞIR, Hüseyin, ‘‘Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi (Neo Klasik Büyüme Teorisi)’’, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C. 6, Sa. 11, s. 51-68.

KARABULUT, Kerem, ‘‘Sağlık Harcamaları ve Göstergelerinin Karşılaştırılması’’, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 13, Sa. 1, s. 139-152.

KARAGÜL, Mehmet, ‘‘Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu’’, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2002.

KARAGÜL, Mehmet, ‘‘Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı’’, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 5, s. 79-90.

KİBRİTÇİOĞLU, A., DİBOOĞLU S., ‘‘Long-Run Economic Growth: An Interdisciplinary Approach’’, University of Illinois at Urbana-Champaign, College of Commerce and Business Administration, Office of Research Working Papers, No. 01-0121, Mayıs.

LUSTING N., ‘‘Investing In Health For Economic Development’’, 1st ed., Mexico, 2004.

MENDERES M., ERSOY K., ‘‘Genel Sistem Kuramı ve Sağlık Sistemi’’, Hastane Sistemi ve Hasta Bakım Alt Sistemi, H.Ü. Sağlık İdaresi, C. III, Ankara, 1993.

MEHRARA, M., MUSAI, M., ‘‘Health Expenditure and Economic Growth: An ARDL Approach for the Case of Iran’’, Journal of Economics and Behavioral Studies,3(4): 249-256.

ÖZGÜVEN, Ali, “İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma”, Planlama ve Japon Kalkınması, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988.

PARASIZ, İlker, “Modern Büyüme Teorileri”, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1997.

PINAR, A., “Maliye Politikası”, Naturel Yayıncılık, Ankara, 2006.

SAYGILI Ş., CİHAN C., “Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri: 1987-2007 Döneminde Büyümenin Kaynakları, Temel Sorunlar ve Potansiyel Büyüme Sorunu”, Tüsiad Araştırma Raporları Serisi, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-06/642, İstanbul, 2008.

ŞAKAR, A. Y.,” Türkiye’de Sağlık Hizmetleri ve Sağlık Harcamaları”, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası, Yayın No: 22, İstanbul, 1999.

TABAN, Sami, “Türkiye’de Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, Sosyoekonomi, s. 31-46.

TEK, “Büyüme Stratejileri”, Türkiye İktisat Kongresi Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu, Türkiye Ekonomi Kurulu, (http://www.tek.org.tr/dosyalar/BS_Rapor.pdf, erişim: 03.05.2017).

TIRAŞOĞLU, Muhammed, YILDIRIM, Burcu, ‘Yapısal Kırılma Durumunda Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama’, Electronic Journal of Vocational Colleges, s. 111-117.

TOKALAŞ, Sevinç, “Kamu Sağlık Hizmetlerinin Satın Alınması”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.

TOKAT, M., “Sağlık Ekonomisi”, H.Ü. Sağlık Ekonomisi ve Sağlık Politikası Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜSEP) Toplantı Notları, Hyatt Regency Oteli, İstanbul, 2006.

TURAN, Türkan,” İktisadi Büyüme Teorisine Giriş”, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2008.

YANPAR, Atıla, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

YAZGAN, T.,” İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları”, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.

YETKİNER İ. Hakan, ‘‘Sağlık ile Büyüme’’, Ekonomi, İşletme, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimleri Dergisi, C. 6, Sa. 2, s. 83-91.

YUMUŞAK, İbrahim Güran, YILDIRIM, Çağrı, ‘‘Sağlık Harcamaları İktisadi Büyüme İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme’’, The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management, Volume IV Spring, s. 57-70.

KAMUDA GİRİŞİMCİLİK UYGULAMALARI: ELAZIĞ İLİ KAMU KURULUŞLARI İÇİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Nurcan YÜCEL *
Koray GÜNDÜZ **
Zülküf NARLIKAYA ***
Cesur TOPRAK ****

Geliş Tarihi: 8 Mayıs 2017
Kabul Tarihi: 18 Haziran 2017

ÖZET

Girişimcilik ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmasını sağlayan temel öğelerden biri olmakla birlikte ülkelerin refah düzeylerinin de artırılmasında önemli bir yere sahiptir. Girişimcilik faaliyetleri daha çok özel sektör alanına yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Literatür incelemesi sonucunda; kamu kuruluşlarında girişimcilik faaliyetlerine yönelik olarak pek fazla çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Ancak, günümüzde bu alan üzerinde çeşitli akademik çalışmaların yapılmaya başlandığı görülmüştür. Bu çalışmada; kamu kuruluşlarında girişimcilik faaliyetlerinin durumunu belirlemek üzere kamu yöneticileri ile mülakat çalışması yapılarak çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda; kamuda girişimcilik faaliyetlerinin verimliliğin artırılması için önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir. Ancak, kamu içerisindeki katı kurallardan ve kişilerin yapacakları yeniliklerin kendilerine bir katkısı olmadığı düşüncesinden dolayı yeniliklerin tam olarak gerçekleştirilemediği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Girişimcilik, Kamu Girişimciliği, Yenilikçilik.

* Fırat Üniversitesi, İ.İ.B.F, İşletme Bölümü, nyucel@firat.edu.tr

** Fırat Üniversitesi, Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, krygndz23@gmail.com

*** Fırat Üniversitesi, Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, z.nrlky@gmail.com

**** Fırat Üniversitesi, Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi ABD Yüksek Lisans Öğrencisi cesur.toprak.39@gmail.com

Public Entrepreneurship Applications: Elâzığ İli Public A Qualified Research For Institutions

ABSTRACT

Entrepreneurship is one of the basic elements that provide the economic development of the countries and it has an important place in increasing the prosperity of the countries. Entrepreneurship activities are mostly directed towards the private sector. As a result of the literature review; there are not many studies on entrepreneurial activities that has been found in public institutions. However, various academic studies have been started in recently on this field. In this study; an interview was conducted with public administrators to determine the situation of Entrepreneurship activities in public institution and tried to put forward the solution proposal. As a result of the study; the increasing productivity of public entrepreneurial activities has been found to be an important factor. However, it has been determined that innovations can not be fully realized because of the solid rules in the public and the idea that the innovations that people will make will not contribute to them.

Keywords: Entrepreneurship, Public Entrepreneurship, İnnovation.

1.GİRİŞ

Girişimcilik; ekonomik yapının büyümesinde toplumun yenilikçi yapısının güçlendirilmesinde önemli faktörlerden biri olmaktadır. Girişimcilik yapısına sahip bireylerin fikir ve düşüncelerine önem verilerek ön plana çıkarılması için kültürel yapı, eğitimin kalitesi, genel ekonomik koşullar ve devletin girişimciliğe teşviki önemli rol oynamaktadır (Bozkurt vd., 2012:230). Girişimcilik faaliyetleri ülke içerisinde yeterli bir şekilde bilgilendirilip, geliştirilirse girişimciliğin önündeki engeller kaldırılarak yenilikçi fikirlerin uygulandığı bir toplum oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Günümüzde örgüt içi girişimcilik faaliyetlerinin kamu kuruluşları içerisinde büyük bir önemi bulunmaktadır. Örgüt içi girişimcilik niteliğine sahip olan çalışanlar, örgütün gelişmesi ve değişmesinde kritik rol oynamaktadır. Bu bağlamda girişimciliğin kamu içerisinde uygulanması örgüte yenilikler ile gelişime katkı sağlayacaktır. Bu noktada kişiler kurum içerisinde uyumlu bir şekilde çalışarak, araştırmalar yaparak, örgüt içinde bilgiyi paylaşarak, süreçleri destekleyerek örgüt içi girişimcilik davranışlarını kolaylaştırmada iyi bir ortam sağlayacaktır (Basım vd. 2009: 28). Böylece, kamu kurumları içerisinde gelişimin sağlanarak iş kalitesinin yükseltilmesi ile örgüt içi girişimcilik ve yenilikçi düşünceler uygulanarak kamu kurumlarında verim arttırılabilecektir.

Bu çalışmada Elazığ ilinde kamu kuruluşları içerisinde Posta ve Telgraf Teşkilatı İl Müdürlüğü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri İl Müdürlüğü, Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi İl Hizmet Birimi, Türkiye Elektrik Dağıtım AŞ., Maliye Bakanlığı Elazığ Defterdarlığı, Türkiye İş Kurumu ve Sosyal Güvenlik Kurumu olmak üzere

bu kurumlardaki yöneticilerle görüşmeler yapılmıştır. Kurumlardaki girişimcilik faaliyetleri incelenmiş ve literatür yardımı ile sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışma ile kamu kurumları içerisinde girişimciliğin durumu tespit edilip, kamuda girişimciliğin sınırları belirlenmeye çalışılmış ve değerlendirmeler yapılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVDE GİRİŞİMCİLİK

Girişimci olabilmek için bir bireyin; üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi, çevresinden gelen tepkilere açık ve uyum içerisinde olması gibi bazı temel özellikleri taşıması önem arz etmektedir. Bu bağlamda başarılı bir girişimcilik için; sorumluluklarını bilmesi, kendi kararlarını alıp uygulayabilmesi, inovatif fikirler üretip uygulaması, sorunları görüp müdahale etmesi, pazarın risklerini-fırsatlarını görebilmesi, etkileme başarısı ve başarıya motivasyonu gibi özelliklerin olması gerekmektedir (Kâhya ve İmamoğlu, 2013: 4).

Girişimcilik; daha önceden uygulamaya konulmamış yeni fikirlerin, düşüncelerin ortaya çıkarılmasını, yayılmasını ve uygulamasını hızlandırarak yeni yapıların meydana gelmesini sağlamaktadır. Böylece, verimliliğin artarak yoğun rekabet içindeki işletmeler arasında hızlı bir şekilde büyüdüğü ve işletmeler açısından girişimcilik faaliyetlerine verilen önemin de giderek arttığı söylenebilmektedir. Girişimcilik farklı kaynakları yeni teknolojilerle buluşturup, ekonominin içine almakta ve üretimler yaparak ekonomiye katkı sağlamaktadır (Ay ve Acar, 2016: 2). Bu bilgiler doğrultusunda; girişimcilik faaliyetleri yeni fikir ve düşüncelerin uygulamaya konularak verimliliğin artırılmasını sağlamaktır.

Girişimcilik kavramına katkı sağlayan Hisrich ve Peters (2001); üretim için gerekli olan varlıkları ideal bir şekilde üreten kişi olarak

tanımlamıştır. Bu bağlamda girişimcilik var olanın dışında daha önceden yapılmamış olanı yapan kişi olarak tanımlanmıştır. Girişimcilik ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmasına karşın genel olarak yazarların yenilikçi düşünce, risk alabilme, fırsatları görebilme vb. noktalarda fikir birliği içinde oldukları görülmektedir (Bozkurt vd. 2012: 232).

Girişimciliğin toplum içinde gelişip yaygın bir hâle gelmesiyle birlikte toplum içinde sosyal ve ekonomik anlamda olumlu etkiler meydana getirmekte, kalkınma ve gelişme için büyük önem arz etmektedir. 1980 sonrasında ortaya çıkan uluslararası konjonktür ekonomik büyümeyi şekillendiren ve işletmelerin toplum içindeki rollerini yeniden tasarlayarak girişimciliğe olan ilgilerin tekrardan canlanmasına neden olmaktadır. Girişimcilik ekonominin içerisinde yaratıcı bir süreç olarak merkezinde yer alıyor olması sebebiyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikaları içerisinde yer almaktadır (Eryılmaz ve Dirik, 2016: 29).

2.1.Girişimciliğin Özellikleri ve Önemi

Günümüzde rekabetin ivme kazandığı ortamda girişimcinin rakipleri karşısında işlevini kaybetmemesi için bulunması gereken özellikler belirtilmiştir. Literatürde girişimcilik faaliyetleri yapan bireylerin sahip olması gereken özellikler ile ilgili farklı tanımlamalar bulunmaktadır;

Yenilikçi (Herron, 1992; Geisler, 1993; Drucker, 1998; Daft,2005; Hisrich vd., 2005; Hitt vd., 2005),**risk alan** (Geisler, 1993; Johnson ve Hayes, 1996; Drucker,1998; Hisrich vd., 2005; Hitt vd., 2005; Zhao vd., 2005;Hewison ve Badger, 2006), **değişim odaklı** (Luchsinger ve Bagby, 1987; Herron, 1992;Hisrich vd., 2005; Hitt vd., 2005),**fırsatlara odaklanmış** (Corbett ve Hmieleski, 2005; Hitt vd., 2005), **yaratıcı** (Daft, 2005; Hitt vd., 2005; Hewison ve Badger,2006), **gelişmiş iletişim becerisi**

(Hitt vd., 2005), **proaktiflik** (Hisrich vd., 2005),**yüksek başarı güdüsü** (Daft, 2005),ve **kararlarında ısrarcı olma** (Hitt vd., 2005) özelliklerinin oldukları belirtilmiştir.

Girişimcilik alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde; gelişen toplum içerisinde önemli bir kavram olan girişimciliğin kamu ve özel sektör içerisinde yerini hızlı bir şekilde aldığı görülmektedir. Çağın yeniliklerine uyum sağlanabilmesi için yenilikçi bir yapıya gerek duyulmaktadır. Bu noktada girişimcilik faaliyetlerinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Hisrich (1998); girişimciliği üç kategoriye ayırmıştır. Teknik beceriler içerisindeki teknoloji, örgütlenme ve kişiler arası ilişki kavramları girişimcilik faaliyetleri açısından önemli görülmektedir. Yönetimsel beceriler yönetici konumu ile ilgili becerileri göstermektedir. Bireysel becerilerde yer alan risk alma ve yenilik yapma kavramları günümüzde ön planda yer almaktadır.

Tablo1: Girişimcilik için Gerekli Olan Beceri Türleri

Teknik Beceriler	Yönetimsel Beceriler	Bireysel Beceriler
Sözlü iletişim	Amaçları belirleme	İçsel denetim
Çevresel gözlem	Karar verme	Risk alma
Teknik yönetim bilgisi	İnsan ilişkileri	Yenilik yapma
Teknoloji	Pazarlama	Değişimi yönetmek
Kişiler arası ilişki	Finans	Kararlı olma
Dinleyici olma	Muhasebe	Öngörülü (vizyon) sahibi olma
Örgütlenme	Yönetim	Değişimi tesis etmek
Şebeke kurabilme	Denetim	
Yönetim türü	Sorun çözme	
Usta (yetiştirici)olma	Girişim	
Takım oyuncusu olma	Yönetim geliştirme	

Kaynak: (Hisrich 1998; 20)

Girişimcilik ekonomik hayatın canlanması, kalkınması adına büyük önem taşımaktadır. Ülke ekonomisinin canlanmasına, kalkınmaya, refahın artırılması ve rekabetin gelişmesi adına birçok farklı rolü bulunmaktadır.

Girişimcilik; kullanılmayan ya da az kullanılan alandaki kaynakları aktif bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Girişimcilik; yenilikçi düşüncesiyle girdi-çıkı süreçlerini iyi bir şekilde kontrolü altında bulundurup, üretime katkı sağlamaktadır. Girişimcilik; daha önce olmayan yeni işletmelerin açılmasını sağlayarak yeni iş alanlarının doğmasına, hızlı bir şekilde büyüyüp yayılan sektörlerin açılmasını sağladığı için ülke ekonomisinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Ekonomi biliminde “ekonomik insan” olarak adlandırılan girişimcilik faaliyetlerinde girişimciler; kendi işlerini kurarak hem kendilerine hem de topluma fayda sağlamaktadır (Uluyol,2013: 353-354).

Gelişmemiş ülkelerin önemli sorunlarından biri; girişimcilik yapısına sahip kişilerin az olması ve girişimcilik için gereken yardımın yapılmamasıdır. Ülkelerin ekonomilerinin gelişmesi toplumun gelişen değişen kurallarına adapte olabilen, ekonomik gelişmeye katkı sağlayabilen girişimciliğin desteklenmesine bağlıdır. Girişimciliğin değeri kazandıkları para ile ölçülmesinin aksine toplum içinde oluşturdukları değerlerle de ölçülür. Bu sebeple, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini bir adım öteye götürebilmek için girişimciliğe gereken desteği verip, girişimciliğin özendirilmesi ve toplumun kalkınmasına katılmalarının sağlanması gerekmektedir (Durukan,2006: 29).

3. KAMUDA GİRİŞİMCİLİK UYGULAMALARI

Girişimcilik faaliyetleri ilgili daha önce yapılan çalışmalar özel sektör uygulamaları bakımından incelenmiştir. Son yıllarda kamu yönetimi alanında sıkça görülmeye başlayan girişimcilik faaliyetleri konusunda yeterli düzeyde çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada; kamu örgütlerini özel sektörlerden ayıran yapısal, yönetsel ve kültürel özellikleri ele alınmıştır.

3.1.Kamu Örgütlerinde Örgüt Kültürü

Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte sürekli değişim ve gelişmenin yaşandığı günümüzde örgütler de sürekli olarak büyümekte ve daha karmaşık bir yapıya dönüşmektedir. Teknolojideki yeni gelişmeler örgütsel veya bireysel olarak yeni bilgi ve becerilere gereksinimi arttırdığı gibi yeni istek ve ihtiyaçların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Şahin, 2010: 22). Bu aşamada, örgüt kültürünün öneminin de arttığı görülmektedir. Güçlü bir örgüt kültürüne sahip olan kurumlar açık sistemle çalışmakta hem iç hem de dış çevresinde meydana gelen değişim ve gelişmelere hazır bulunmaktadır (Yenihan ve Cerev, 2015:102-103). Örgüt kültürü sayesinde örgüt üyeleri; kendilerini ve kurumları için iyi ve kötüyü ayırt ederek hedeflerinin ne olduğunu ve ne yapılması gerektiğini öğrenmektedir.

Örgütler gerek kamu gerekse de özel sektörde olsun, önceden belirledikleri hedeflere ulaşmak için kurulmuş olan yapılardır. Her iki örgütte birbirinden farklı olmayan yönetsel özellikler göstermektedir. İki örgütte bir hiyerarşik komuta zincirinin olduğu otorite tarafından yönetilmektedir. Ancak, kamu örgütleri bazı durumlar bakımından farklılıklar göstermektedir. Kamu örgütlerinde siyasi organlar tarafından oluşturulan ve yasalar ile desteklenen politikalar sonucunda faaliyette bulunacakları çerçeveye belirlenmiş olmaktadır. Bunun sonucu olarak; kamu örgütleri belirli yasalar tarafından kısıtlanmış bir alanda faaliyette bulunmaktadır. Kamu örgütlerinin üst kademeli ve alt kademeli çalışanları bu yasal çerçevede kendilerine verilmemiş hiçbir yetkiyi kullanamamaktadır (Polatoğlu, 2009: 5).

Demokratik toplumlarda kamu örgüt yapıları yürütme organı tarafından oluşturulmakta ve oluşturulan bu örgütsel yapının yasama

organları tarafından alınan kararlar ile kamu yararı oluşturulacak şekilde kullanılması sağlanmaktadır. Kamu kurumlarında çalışanlar görevlerini yaparken örgütlerin yazılı kurallarının yanında örgüt çalışanları tarafından kabul edilmiş tutum ve iş yapma kalıplarına uymak durumundadırlar. Bu durum; kamu örgüt yapılarında keyfiligi önlemek ve kişiye değil, kamu örgütünün amaçları doğrultusunda çalışmayı sağlamaktır (Eryılmaz, 2010: 6-10-218).

21. yüzyılın hızla değişen ortamında, örgütlerin yakın ve uzak çevreleri örgütlerden yeni beklentiler ve isteklerde bulunmaktadır. Bu isteklere cevap olarak verimliliğin, etkinliğin ve yaratıcılığın sağlanarak özel sektör kuruluşları için rekabet avantajının sağlanması; kamu kuruluşları içinse topluma daha fazla katma değer yaratıp kamu yararını maksimum seviyeye çıkarması günümüzde zorunluluk hâlini almıştır. Bunu sağlamanın yolu; çalışanları kurum hedeflerine doğru motive etmek, onlarda örgütsel bağlılık ve aidiyet duygusu oluşturarak kurum amaçlarıyla bireyin amaçlarını örtüştüren örgütsel kültürü oluşturmaktır. Örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanların kurum amaçlarını daha çok benimseyeceği ve bu amaçlar doğrultusunda çabalarını daha da arttıracığı beklenmektedir (Kaya, 2008: 121). Kişi veya kurumlar ortak amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelerek bir çatı altında toplanmaktadır. Bir araya gelen bu kişi veya kuruluşlar zamanla örgütleşerek ortak değerlere sahip olmakta ve ortak kültür oluşmaya başlamaktadır. Ortak kültürü olan örgütler daha iyi anlaşarak daha verimli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Toplumların kendi aralarında ortak kültürleri olduğu gibi, ortak amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelen örgütlerin de kendi aralarında ortak kültürleri bulunmaktadır. Örgüt kültürü alanında tanınmış olan Schneie (2004)'egöre; bir yönetim ne kadar iyi olursa olsun, eğer örgüt kültürü ile

uyumlaştırılmamışsa asla başarılı olamamaktadır. Bir örgüt, mükemmel bir stratejiye sahip olsa dahi, örgüt kültürü ile bu strateji uyumlu değilse ya da örgüt kültürü bu stratejiyi desteklemiyorsa bir an önce başarısız olmamak için bu stratejiden vazgeçilmesi gerekmektedir (Turan, 2011: 41). Örgüt kültürü, örgüt üyelerini birbirine ve örgütü de topluma bağlayan önemli bir sosyal bağdır. Örgüt kültürü, örgütsel gelişimin ve başarının sürdürülmesi için paylaşılan değerler, inançlar, beklentiler, normlar, el sanatları, güzel sanatlar ve tarihi eserler bir araç olarak kullanılması demektir. Bir örgüt üyeleri uyum içinde ortak amaçlar, standartlar, felsefeler, ideoloji ve değerleri paylaşarak amaçlarını gerçekleştirebilmektedir (Karahan, 2008: 459). Kamuda örgüt kültürü ise; kamu kurumlarındaki personeller arasında paylaşılan ortak değerler, inançlar, normlar, ortak dil vb. denilmektedir.

3.2. Kamu Örgütlerinde Yenilikçilik

Girişimci bireylerin en önemli özellikleri içinde yer alan yenilikçilik; yeni bir fikrin örgütün faaliyetlerine aktarılarak uygulanmasını sağlamak ve böylece örgüt içindeki verimlilik ve etkinliği arttırmak olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde yenilikçilik örgütler için önemli bir yere sahiptir. Örneğin; Drucker (1986) örgütlerin yenilik yapmayı öğrenmelerini örgütsel süreklilik ile açıklamaktadır. Diedre vd. (1907) ise; örgütler açısından yenilikçiliğin fiyat ve kalite avantajından daha önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir (Tabak vd. 2010: 162). Sonuç olarak; yeni bir şeyler yaratma olan yenilikçilik girişimciyi zorlayan işlerden bir tanesi olmaktadır.

Kamu sektöründe yenilikçilik üzerine yapılan araştırmalarda; sosyolojik, teknolojik, ekonomik ve demografik alanlarında yaşanan değişmelerin sonucunda kamu örgütlerinde de değişmelerin etkileri

görülmektedir. Bunun sonucu olarak; kamu örgütlerinin sahip oldukları mevcut kaynak ve sistemlerinin yerine daha önce kullanılmamış yeni hizmetler ve yönetim sistemlerinin oluşturulması gerektiği savunulmaktadır. Böylece, yenilikçi bir girişimcilik ile yeni projeleri hayata geçiren kamu kurumlarında verilen hizmetlerin kalitesinin artarak daha verimli ve etkin bir şekilde faaliyet göstermesine imkân verecektir (Öztürk, 2012: 156). Kamu örgütlerinde girişimciliğin yeri konusunda çeşitli fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu ayrılıkların nedeni; kamu örgütlerinin hizmetlerinde kamu yararının ön planda olması ve vermiş oldukları hizmetler karşılığında bir kâr amacı gütmemeleri olarak ifade edilmektedir. Kamu örgütleri sahip oldukları kaynakların kullanımında çeşitli siyasi denetim altında bulunmaktadır (Öztürk, 2012: 157).

Girişimcilik açısından bakıldığında; ileri derecede kuralların hâkim olduğu kamu örgütlerinde önemli risk taşıyan kararlar ve uygulamaların sunumu açısından yenilikçiliğe açık olmadığını ve sahip oldukları kaynakların kullanılmasının da belirli izinlere bağlı olduğunu göstermektedir. Bu örgütlerde; kamu çalışanları örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için örgütün sahip olduğu yazılı ve yazısız kuralların dışına çıkmadığını ve neredeyse çıkmalarının zor olduğu durumu göstermektedir (Öztürk, 2012: 158). Yenilik nerede kullanılırsa kullanılsın yeni fikir ve ürünlerin ortaya çıkarılmasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Yenilik örgüt yapısına yaptığı katkı ile yararlı hâle gelmektedir. Yenilik yapabilen bir örgüt yeni temel yetenekler kazanabilmektedir (Altuntaş ve Dönmez, 2010: 54).

4.ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Elâziğ ilinde kamu kuruluşlarının yöneticileri ile yapılmış olan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda; kamu

kuruluşlarında girişimcilik faaliyetlerinin önemli olduğu tespit edilmiştir. Ancak, bu alanda eğitimlerin eksik olduğu, katı kurallardan dolayı yenilik faaliyetlerinin tam olarak yapılamadığı, kamunun ağır işleyişi sorunu, örgüt kültürünün kurumlarda zaman içerisinde değiştiği, kamu kuruluşlarında yenilikçiliğin gelişmekte olduğu gibi bulgular da ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada; kamu kurumlarında yapılan görüşmelerde girişimcilik faaliyetlerin durumunun belirlenmesi için kullanılan sorular aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Tablo: 2 Elazığ İli İlgili Kamuda Girişimcilik Faaliyetlerinin Durumu

SORUNALANLARI	N	%
Girişimcilik sizin için neyi ifade ediyor?	7	100
Kamuda girişimcilik önemli midir?	7	100
Kamuda girişimcilik eğitimleri veriliyor mu?	7	100
Kamuda personele verilen eğitimler bir şeyler katıyor mu?	6	86
Yenilikçi fikirler kamu içinde uygulanıyor mu? Uygulanmıyorsa sebepleri nelerdir?	7	100
Kamuda girişimciliğin artırılması için sizce neler yapılmalıdır?	5	71
Kamuda girişimciliğe engel olan nedenler nelerdir?	5	71
Kamu kuruluşlarında örgüt kültürü var mıdır?	7	100
Türkiye de kamu girişimciliğinin genel durumu nedir?	4	57

4.1. Girişimcilik Kavramı Sorun Alanı

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin kamu kuruluşlarında “girişimciliğin bireyler için neyi ifade ettiği” sorun alanı içerisinde ifade ettikleri açıklamalar sırasıyla; yenilik yapmanın, değişimi ifade ettiği şeklindedir. Bu sorunlar ve ortaya çıkan sorun alanı çerçevesinde bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

Tablo:3 Girişimcilik Sizin İçin Neyi İfade Ediyor Sorun Alanına Yönelik Yapılan Mülakat Örnekleri

M1	“Girişimcilik iş yapma becerisi olan kişidir”.
M2	“Eski çalışma usullerinden geldiğimden dolayı girişimcilik ve yenilik gibi kavramlara biraz uzağım. Ama insan daima kendini yenilemeli yeniliklere ayak uydurabilmeli çağa ayak uydurabilmeli ve eski kurallardan vazgeçmeli yöneticilikte ileriye grup ve bir plan yaparken ileriye odaklanarak yapılmalıdır”.
M3	“Girişimcilik iş hayatı ile ilgili cesur bir şekilde karar alabilme yeteneğidir ”.
M4	“ Yeniliklere yönelik çalışmalar yapmak ve üretmek ”.
M5	“Yenilik değişimi ifade etmekte sahip olduğun güçle ile yeni bir şeyleri ortaya koymaktır”.
M6	“Girişimcilik var olan kaynaklardan yeni bir şey ortaya koymak için çaba gösteren kişidir ”.
M7	“Kamu ile girişimcilik arasında bir bağ kuramadım”.

Değerlendirme

Yapılan mülakat sonuçları neticesinde; çeşitli kamu kurumlarındaki yöneticilere sorulan “girişimcilik neyi ifade ediyor” sorusu sonucunda girişimcilik ile ilgili fazla bilgi sahibi olunmadığı ve birbirine yakın cevaplar verildiği görülmektedir. Bir mülakat sorusuna verilen cevap dışında diğer mülakatlara verilen cevapların girişimciliği yenilik yapmak olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu soruya verilen cevap değerlendirildiğinde; bazı kamu kurumlarında girişimcilik ile bağ kurulamadığı diğer bir ifadeyle, kamuda girişimciliğe önem verilmediği görülmektedir.

Kamu kurumlarında girişimcilik faaliyetlerine yeterli önem verilmediği, kamu kurumlarındaki yöneticilerin yanıtlamış oldukları cevaplar ile anlaşılmaktadır. Bu durum neticesinde; kamuda yenilik

faaliyetlerine gereken önemin verilmesi gerektiği ve kamuda bununla ilgili gereken çalışmaların yapılmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

4.2. Kamuda Girişimciliğin Önemi Sorun Alanı

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin kamu kuruluşlarında “girişimciliğin kamuda girişimcilik önemli midir” sorun alanı içerisinde ifade ettikleri açıklamalar sırasıyla; girişimciliğin “önemli olduğu”, “önemlidir fakat uyulması gereken zorunlu kuralların olduğu” verilen cevaplar şeklindedir. Bu sorunlar ve ortaya çıkan sorun alanı çerçevesinde bazı katılımcıların görüşleri aşağıdaki tabloda verilmektedir

Tablo:4 Kamuda Girişimcilik Önemi Midir Sorusu Alanına Yönelik Yapılan Mülakat Örnekleri

M1	“ Kamuda girişimcilik önemlidir. Çünkü kamu içi yeniliklere neden olmaktadır”.
M2	“Yenilik yapmak ve daha iyi olanı elde etmek için alt kademe çalışanların vermiş olduğu öneriler de önemlidir. Alt kademedeki çalışanları ezmeyeceksin bazen de altın hatasını görmeyeceksin ama bunu sürekli bir şekilde yapmayarak ve disiplinden taviz vermeden yapılmalıdır. Alt kademedeki çalışanlardan gelen önerileri dikkat alarak uyguluyorum ama bunu disiplin kurallarından taviz vermeyerek yapmaktayım. Başarı için sevgi saygı hoşgörü disiplin ve eşitlik olmalıdır”.
M3	“Ar-ge inovasyon tarzında mevcut düzende kullanılan programlarda yenilikler yapılarak hızlı bir şekilde yapmak için yenilikler yapılmalı”.
M4	“Girişimcilik önemlidir ama kamuda belirli mevzuatlar var ve ona uyulmak zorunluluğu vardır bu nedenle bazı yenilikler istersem de mevzuat ve kurallar dışına çıkıp yapamıyoruz”.
M5	“Kamuda girişimcilik önemlidir. Ancak uymamız gereken mevzuat ve kurallarımız bulunmakta ve üst düzey amirlerimizin engellerine takılmaktadır”.
M6	“Kamuda girişimcilik çok önemlidir kamu görevlilerinin alt ve üst sınırları bulunmaktadır. Kendi mevzuatına bağlı olarak mevzuatlarında yapabileceğinin en iyisini yapılmalıdır”.
M7	“Kesinlikle önemlidir”.

Değerlendirme

Kamu kurumlarındaki yönetici personellerine yönetilen “girişimcilik önemli midir” sorusu üzerine çeşitli cevaplar ortaya koyulmuştur. Bu cevaplar neticesinde; kamuda “girişimciliğin önemli olduğu ve kurum içinde çeşitli yeniliklere ihtiyaç olduğu” verilen cevaplar içerisinde görülmektedir. Mülakat sorularına verilen cevaplara bakıldığında; yenilik faaliyetleri yapılarak mevcut kamu içinde kullanılan sistemlerde yenilik yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır ancak bu yenilik çalışmaları kamuda belirli olan mevzuat ve diğer engellerden dolayı yapılamadığı görülmektedir.

Bu sorun neticesinde; kamu kurumlarında girişimcilik faaliyeti ile kurum içi yeniliğe ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu yeniliklerin yapılabilmesi için gerekli olan kolaylıkların gösterilmesi ve kurum içi mevzuatların bu yeniliklere göre düzenlenmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.3. Kamuda Girişimcilik Eğitimleri Sorun Alanı

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin “kamu kuruluşlarında girişimcilik eğitimleri veriliyor mu” sorun alanı içerisinde ifade ettikleri açıklamalar sırasıyla; “verilen eğitimler daha çok kurum içi hizmet, toplam kalite eğitimi, kişisel gelişim eğitimi verilmektedir” şeklindedir. Bu sorunlar ve ortaya çıkan sorun alanı çerçevesinde bazı katılımcıların görüşleri aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Tablo: 5 Kamuda Girişimcilik Eğitimleri Veriliyor Mu Sorusu Alanına Yönelik Yapılan Mülakat Örnekleri

M1	“Tam olarak girişimcilik eğitimleri verilmemektedir. Daha çok kurum içi eğitimler verilmektedir”.
M2	“Kurum içinde iç hizmet eğitimi veriliyor. Disiplin hükümleri ile ilgili eğitimler veriliyor. Girişimcilikle ilgili eğitimler verilmiyor. En güzel öğrenme deneme yanılma yöntemidir hata yapmamak için çalışmalısın”.
M3	“ Toplam kalite eğitimi verilmektedir ”.
M4	“ Kişisel gelişim eğitimleri veriliyor . Örneğin seminer tarzı verilen eğitimler”.
M5	“ Girişimcilik eğitimleri verilmemektedir . Daha çok kurum içi eğitimler verilmekte”.
M6	“Kamuda birebir girişimcilik alanında eğitim yok fakat yenilik anlamında iş sürecinin kısıtlaması iyileştirmesi sürecinde eğitimler vardır hiyerarşisi olduğu için her şey istediği gibi yapamazsın”.
M7	“ Girişimcilik eğitimi verilmektedir . Bunun yanında mesleki bilgiye yönelik eğitimler verilmektedir”.

Değerlendirme

Kamu kurumlarındaki yönetici personellerine yönetilen “kamuda girişimcilik eğitimi veriliyor mu” sorusu neticesinde çeşitli cevaplar verilmiştir. Bu cevaplar neticesinde; kamu kurumlarının çoğunda girişimcilik alanı ile ilgili eğitim vermediği daha çok kurum içi eğitimlerin yoğun olduğu görülmektedir. Sadece bir mülakat sonucunda verilen cevap neticesinde bazı kurumlarda girişimciliğe yönelik eğitimin verildiği ve bunun yanında kurum içi çalışanların mesleki bilgi ve becerilerine yönelikte eğitim verildiği anlaşılmaktadır.

Bu sorun neticesinde; kamu kuruluşlarında girişimcilik faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik eğitimlere yeterli önemin verilmediği, daha çok kurum içi personele yönelik eğitimlerin verildiği görülmektedir. Bu durum; kamuda girişimcilik faaliyetlerinin yeterli derecede önemsenmediğini ve sadece kurum içindeki faaliyetleri daha iyi hâle getirmek, personelin bilgi ve becerisini geliştirmek amacıyla hareket

edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, kurum ile ilgili yeniliklere gidilmediği ve bunun sonucunda girişimcilik faaliyetlerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

4.4.Kamuda Personele Verilen Eğitimlerin Etkinliği Sorun Alanı

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin “kamuda personele verilen eğitimlerin yararlı olup olmadığı” sorun alanı içerisinde ifade ettikleri problemler sırasıyla; kısmi olarak yeterli olduğu çünkü daha çok teoride kaldığı, verilmekte olan eğitimler faydalı olduğu, daha donanımlı olmalarını sağladığı, kişinin kendisini geliştirmesi için eğitimlerin artırılması gerektiği yönündedir.

Tablo: 6 Kamuda personele verilen eğitimler bir şeyler katıyor mu yararlı mı?

M1	“Kamuda girişimcilikten başka eğitimler verilmektedir. Örneğin halkla ilişkiler.”
M3	“ Kısmi olarak tam yeterli değil teorik kalıyor uygulamaya dönüştürülemiyor. “
M4	“ Eğitimlerin faydası var ama yüzde yüz katkı sağlamıyor. ”
M5	“Verilmekte olan eğitimler faydalı olmaktadır.”
M6	“Kişinin kendisini geliştirmesi için önemlidir kamuda test edilebilir ölçülebilir olmadığı için süreç olmadığı için personel işten çok ilişkilere bakar ölçülebilir değerler olmalı eğitim çok faydalıdır eğitim daha çok olmalıdır. ”
M7	“Eğitimler katkı sağlıyor ve çalışanlar daha donanımlı oluyorlar. ”

Değerlendirme

Kamu kuruluşlarında yöneticilerle yapılan görüşmeler incelendiğinde; kamuda çalışan personele verilen eğitimin yararları, verilmekte olan eğitimlerin yararlı olduğu, personeli daha da donanımlı yaptığı, personelin iş yapabilirliğini arttırdığı yapılan görüşmelerden çıkan

sonuçlardandır. Kamuda personele verilen eğitimlerin temel amacı; çalışan personelleri kurumun amaçları doğrultusunda eğitmek, kuruma olan aidiyet duygusunu geliştirmektir. Kamuda verilen eğitimlerin faydaları; üretim sektöründe üretilen malın, hizmet sektöründe ise; sunulan hizmetin kalitesi verimliliği artar, eğitilmiş çalışanlar ile kurum daha çabuk yenilenir, iletişim kolaylaşır ve kurumun saygınlığı artar(Selimoğlu, Yılmaz, 2009: 4-5).

Mülakat sonuçlarına göre; kamuda verilen eğitimlerin kamu çalışanlarını daha da donanımlı yaptığı, süreç odaklı çalışmaya teşvik ettiği ancak, verilen eğitimlerin yetersiz olduğu daha kaliteli eğitim verilerek verimliliğin arttırılabileceği görüşündedir. Kamuda personele verilen eğitimler verimliliği arttırmaktadır.

4.5. Kamu Kuruluşlarında Yenilikçi Fikirler Sorun Alanı

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin “kamu kuruluşlarında yenilikçi fikirlerin kamuda uygulanıp uygulanmadığı” sorun alanı içerisinde ifade ettikleri problemler sırasıyla; yenilikçi fikirlerin kamuda uygulanmadığı, yenilikçi fikirlerin kamuda kullanıldığı; teknolojiden faydalandığı özellikle sağlık kuruluşlarındaki büyük gelişmelerin örnek olarak gösterilebildiği, verilen eğitimin yetersiz olması ve personelin yeterli performansı göstermemesi gelişmeyi engellediği şeklindedir. Bu sorunlar ve ortaya çıkan sorun alanı çerçevesinde bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilen tabloda gösterilmektedir:

Tablo 7: Yenilikçi fikirler kamu içinde uygulanıyor mu? Uygulanmıyorsa sebepleri nelerdir?

M1	“ Yenilikçi fikirler kamuda uygulanmıyor. ”
M2	“ Yenilikçi olmamaktadır. Kamu kurumları içinde eğitimler verilmekte ama bu eğitimler daha geliştirilebilir.”
M3	“Eğitimler arttırılmalı mevzuat teorik olarak uygulamalı olarak verilmelidir.”
M4	“ Yenilikçi fikirler kamu içinde uygulanıyor. Yeni uygulamalar ile verilen hizmetlerin kalitesi artmaktadır.”
M5	“ Evet uygulanıyor. Fizibilite projeler, uygulamalarda uygulanıyor. Avrupa birliği kapsamında çalışmalar yapılıyor.”
M6	“ Uygulanıyor fakat zaman alıyor kurumdan kuruma değişiyor bundan on-yirmi yıl öncesi ile bugün arasında çok fark vardır teknoloji kullanıyor bilgisayarın çok faydası var. Ancak çalışanlar gerekli çalışma performansı göstermemeleri nedeniyle sorun göstermektedir.”
M7	“Şuan kamu genelinde uygulanıyor eskiden hastane işlemleri için 3-4 nüsha kâğıt işlemleri var iken şimdi bir T.C. ile işlem hallediliyor bu güzel bir yenilik zamandan tasarruf. ”

Değerlendirme

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, tüm insanlık için yeni bir dönem olmuştur. Bilgi, elektronik ortamda saniyeler içerisinde dünyanın herhangi bir yerinden herhangi bir yerine gönderilebilir bir durumdadır. Teknolojideki hızlı değişim ve gelişmeler kamu hizmetlerinin sunumunda da bazı değişikliklere neden olmuştur. Kamu kurumlarına kâğıt dolaştırılması esasına dayanan bürokratik işlemlerden kurtarılarak daha hızlı yapılması, kaynak kullanımında verimlilik ve etkinliğin sağlanması, işlemlerin rasyonel duruma getirilmesi bunlara örnek olarak gösterilebilir (Sevinç, 2007: 21).

Bu bağlamda, kamu kuruluşlarında yöneticilerle yapılan görüşmeler incelendiğinde; kamu içerisinde yenilikçi fikirlerin kısmi olarak uygulandığı yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlardandır. Kamu kurumlarında geçmiş yıllara kıyasla yenilikçi fikirlerin günümüzde daha çok uygulandığı,

kurumdan kuruma değiştiği özellikle sağlık alanında radikal değişikliklerin olduğu, yapılan yeniliklerin verimliliği arttırdığı yapılan mülakat sonucunda ulaşılmış durumdadır. Özellikle bilgisayarın kullanılmaya başlamasıyla birlikte iş yapma süreçleri kısalmış, kaynaklar daha etkin ve verimli kullanılmaya başlanmıştır.

4.6.Kamu Girişimciliğinin Arttırılması İçin Yapılması Gerekenler **Sorun Alanı**

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin “kamu girişimciliğinin arttırılması için ne yapılmalı” sorun alanı içerisinde ifade ettikleri öneriler sırasıyla; kamuda çalışanların performans değerlendirmeleri yapılmalı, çalışanla çalışmayan ayırt edilmeli, eğitimin arttırılmalı, girişimciliği teşvik etmek için daha çok çalışanın sürece katkısı olanın maddi manevi olarak ödüllendirilmesi gerektiği yönündedir. Bu sorunlar ve ortaya çıkan sorun alanı çerçevesinde bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir:

Tablo: 8 Kamuda girişimciliğinin arttırılması için sizce neler yapılmalıdır?

M1	“ Yenilikçi fikirlerin uygulanmama nedeni merkezi yönetimden kaynaklanmaktadır. ”
M2	“ Kamuda çalışanların performans değerlendirmeleri konusunda yenilik çalışmaları yapılabilir çünkü memurların kamu içindeki çalışan ve çalışmayan memur ayrımı yapılabilir.”
M4	Kamuda girişimciliğinin arttırılması için teşvikler mevzuatlar ve hükümet politikaları ile desteklenmelidir.
M5	Kamuda girişimciliğinin arttırılması için eğitim verilmeli sonuç alınabilirliği arttırılmalı örneklerle insanlara gösterilmelidir.
M6	Engeller olarak kişilerin yetiştiği gerekli boyutta olmaması kamuda mevzuat dışına çıkamama işten çok ilişkilerde iyi olma durumu var. Sallabaşı al maaşı hesabı. Kamuda ödüllendirme yapılmalı ki bu sayede verimlilik artsın. Süreç yenilemeye katkısı olan maddi ve manevi olarak destek verilmeli.

Değerlendirme

Kamu kuruluşlarında yöneticilerle yapılan görüşmeler incelendiğinde; Türkiye’de kamu girişimciliğini arttırmak için kamu kurumunda çalışan ile çalışmayanı ayırt edecek, daha çok çalışanın maddi manevi desteklenerek personelleri daha verimli çalışmalarını teşvik edecek bir uygulamanın geliştirilmesi gerektiği yapılan mülakat sonucu varılmıştır. Türkiye’de kamuda girişimcilik faaliyetlerinin iyileştirilmesi için üst kademedeki yöneticilerin girişimcilik alanına yönelmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Kamuda özel sektör gibi teşvik edici faaliyetler ile çalışanların kamu içinde girişimcilik faaliyetleri geliştirilebilecektir.

4.7. Kamuda Girişimciliğe Engel Olan Nedenler Sorun Alanı

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin kamuda girişimciliğe engel olan sorun alanı içerisinde ifade ettikleri problemler sırasıyla; eğitimlerin verilmemesi, kamunun hantal yapısı, üstteki yöneticilerin baskısı, bilginin ödüllendirilmiyor olması şeklindedir. Bu sorunlar ve ortaya çıkan sorun alanı çerçevesinde bazı katılımcıların görüşleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir:

Tablo 9: Kamuda Girişimciliğe Engel Olan Nedenler Sorun Alanına Yönelik Mülakat Örnekleri

M1	“Girişimciliğin artırılması için seminerler verilmeli yenilik yapılmalıdır bu seminerlerin verilmemesi çalışanların bilinçlendirilmesi sorununu ortaya çıkarır.”
M3	“Kamu içerisinde girişimcilik zayıf durumda”.Türkiye’de girişimcilik ve yenilik yeni yeni gelişmekte bazı kurum içi programlar geliştirilmeli çünkü yetersiz kalmaktadır.”
M4	“Kamudaki girişimciliğe mevzuat ve alt personeller ve üst amirler valiler veya bakanlıklardan müdahale olmaktadır bu nedenle gelişmesinde engeller oluşmaktadır.”
M5	“ Kamunun hantal yapısı özerk olan yapılarda daha elverişli hale getirilebilir ve böylece engeller kaldırılabilir.”
M7	“İcat çıkarma düşüncesi gibi engeller var. Var olan düzen böyle gidiyor 10-15 yıl önce kalite yönetim sistemi vardı vazgeçildi o zamana göre yine öneri sistemi vardı ama şuanda fonksiyonel değil. Günümüzde bilgi ödüllendirilmiyor bilgili kişiler değer görmüyor.”

Değerlendirme

Kamu kuruluşlarında yöneticilerle yapılan görüşmeler incelendiğinde; kamu içerisinde girişimcilik eğitimlerinin verilmemesi, kamunun otoriter yapısı, bilgi ödül sistemi kamuda girişimciliğin önünde büyük bir engel olarak durması yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlardandır. Börü (2006) tarafından yapılan çalışmada; eğitimin girişimciliğe etkisinin önemli araştırma konularından biri olduğu ve girişimciliğin doğuştan değil, öğrenerek nitelik kazanılacağı ifade edilmektedir.

Günümüzde girişimciliğin daha ileri bir noktaya gelebilmesi için girişimciliğin teşvik edilerek girişimcilik hakkında bilgilerin verilmesi yaygınlaştırılmalıdır. Kamu kurumlarında girişimciliğin eğitim programları ile kamu çalışanlarına girişimcilik eğitimler verilmesi gerektiği mülakat çalışması sonucunda çıkan görüşler arasındadır.

4.8. Kamu Kuruluşlarında Örgüt Kültürü Sorun Alanı

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin “kamu kuruluşlarında örgüt kültürünün durumu” sorun alanı içerisinde ifade ettikleri problemler sırasıyla; örgüt kültürünün var olduğu, zaman içerisinde değiştiği ve örgüt kültürünün yok olduğu şeklindedir. Bu sorunlar ve ortaya çıkan sorun alanı çerçevesinde bazı katılımcıların görüşleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 10: Kamu Kuruluşlarında Örgüt Kültürü Sorun Alanına Yönelik Mülakat Örnekleri

M1	“Girişimciliğe engel olan nedenler vardır mesela kamu kurumu bir şekilde işler yürür şeklindeki düşünceler.”
M2	“ Örgüt kültürü var , öncülük eden sendikalar var projeler var uluslararası kuruluşlar vardır.”
M3	“ Örgüt kültürü eskisi gibi değil 18 yıllık memurum eski gelenekler kalmadı azalma var.”
M4	“Eskiden kurumumuzda vardı daha gelenekseldi saygınlık vardı fakat o kültür şimdi yok oldu diyebilirim.”
M5	“ Örgüt kültürü vardır, toplum kültürü vardır ; evdeki baba ile müdür konumu karıştırılmamalı gerektiği gibi rolünü oynamak gerekir örgüt kültürü var ama deforme olmaktadır gittikçe zayıflamaktadır.”
M6	“Kati ve kapalı örgüt girişimciliği engeller. “
M7	“ Eski dönemde örgüt kültürü daha iyiydi şimdi eskisi gibi değil.”

Değerlendirme

Kamu kuruluşlarında yöneticilerle yapılan görüşmeler incelendiğinde; kamu içerisinde örgüt kültürü kendi yapısını kaybetmesi yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlardandır. Kamu içerisinde eskiden var olan örgüt kültürünün zamanla dağılmaya başladığı yapılan mülakatlar sonucunda tespit edilmiştir. Daft (2003)’a göre; örgüt kültürü kısaca “Örgüt

üyelerinin paylaştıkları anahtar değerler, standartlar, normlar, inançlar ve anlayışlar topluluğu” olarak tanımlanabilir (88).

Örgüt kültürü kurum içinde iş birliği içerisinde çalışan personeller için önemli bir durum olmaktadır. Ancak, yapılan mülakat sonuçlarına göre bu durum zaman içerisinde değişime uğramaktadır. Bu durum ise; kurumların ileri zamanda işlerini zorlaştıracağını göstermektedir. Kurumlar içerisinde eski kurum kültürünü yeniden sağlamanın yoluna gidilerek kurumların yeniden revize edilmesi gerekmektedir.

4.9. Türkiye de Kamu Girişimciliğinin Genel Durumu Sorun Alanı

Görüşme yapılan kamu personeli yöneticilerinin “Türkiye’de kamu kuruluşlarında kamu girişimciliğinin genel durumu” sorun alanı içerisinde ifade ettikleri problemler sırasıyla; normal bir durumda, gelişme durumu şeklindedir. Bu sorunlar ve ortaya çıkan sorun alanı çerçevesinde bazı katılımcıların görüşleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo: 11 Türkiye de Kamu Girişimciliğinin Genel Durumu Sorun Alanına Yönelik Mülakat Örnekleri

M1	“Yenilik yoktur üst kademedен destek gelmiyor hiyerarşisi fazla olduğu için yeniliğe gidilememektedir. Özel sektör çalışma mantığıyla gitsek daha iyi olur.”
M4	“Son yıllarda daha olumlu bir şekilde gelişiyor personel yarar sağlayacak bir ödüllendirme ile daha arttırılabilir.”
M5	“Türkiye de kamu girişimciliği iyi bir düzeyde değil eğitim veya örgütleme ile ilerletilebilir.”
M6	“Türkiye’deki genel durum özelde olduğu gibi kamuda girişimcilik yoktur. ”

Değerlendirme

Kamu kuruluşlarında yöneticilerle yapılan görüşmeler incelendiğinde; Türkiye’de kamu girişimciliği hakkında genel bilgilere bakıldığında gelişmekte olduğu sonucuna varılmaktadır. Türkiye de kamuda

girişimcilik faaliyetlerinin iyileştirilmesi için üst kademedeki yöneticilerin girişimcilik alanına yönelmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Özel sektör de olduğu gibi teşvik edici faaliyetler ile çalışanların kamu kuruluşları içindeki girişimcilik faaliyetleri geliştirilebilecektir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişen Dünya’da her alanda meydana gelen gelişmeler ile birlikte girişimciliğin önemi ve uygulanabilirliği ortaya çıkmıştır. Girişimcilik her alanda uygulanmaya başlamış ve bu uygulamaların neticesinde her alana yayılma ihtiyacını oluşturmuştur. Bu gelişmeler neticesinde; girişimciliğin sadece özel sektöre uygulanmasının yanında kamu kuruluşlarında da uygulanmasının zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Böylece, kamu kuruluşlarının bu gelişmelere göre kendini yenilemesi gerektirdiği sonucunu doğurmuştur.

Bu çalışmada; bazı kamu kuruluşlarının yöneticileriyle yapılan mülakat yöntemi ile kamuda girişimcilik faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır. Kamu kuruluşları ülkelerin kurumsallaşması açısından önemli bir yere sahiptir. Kurumsallaştırmalarını tamamlamış kamu kuruluşlarında güçlü bir yapı ve örgüt kültürü bulunmaktadır. Ancak, ülkemizde kamu kuruluşlarında geleneksel yönetim tarzı verilen hizmetlerin daha hızlı uygulanması girişimcilik faaliyetleri önündeki engellerden birisidir. Siyasi otorite tarafından belirlenen kurallar ile kamu kuruluşlarının yasal çerçevesi kurum içindeki yeniliklerin yapılmasına engel oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalara göre; kamu kuruluşlarında çeşitli eğitimler verilmekle birlikte girişimcilikle ilgili verilen eğitimlerin çok düşük seviyede kaldığı ve kamuda girişimcilik eğitimlerinin verilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bireylerin girişimcilik faaliyetleri

çevreden gelen dışsal ve içsel etkenler tarafından etkilenmektedir. Bu sebeple, kamu yöneticilerine ve alt kademedeki personellere girişimcilik ile ilgili eğitimler verilerek kamudaki işlerin daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesinin sağlanması gerekmektedir.

Ayrıca, kamu kuruluşlarında bireylerin performanslarının değerlendirilmesinin yapılamadığı ve gerekli düzenlemelerin olmadığı tespit edilmektedir. Çalışan ve çalışmayan ayrımı yapılamadığından kamu kuruluşlarında fazla çalışmanın bireylere fazladan katkı sağlamadığı düşüncesi girişimcilik faaliyetlerine engel oluşturmaktadır. Bu sebeple, gerekli düzenlemeler yapılarak kamu içerisinde personel performans ölçütlerinin getirilmesi ve bunun tarafsız bir şekilde yapılarak mevcut sistemde değişikliğe gidilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kamu kuruluşlarının yönetim yapısı; belirli siyasi otoriteler tarafından oluşturulan kurallar neticesinde belirlenmektedir. Bu kurallar dışına çıkılmasının gerektirdiği zorluklar nedeniyle kamu kuruluşlarında gerekli yeniliklerin yapılamadığı görülmektedir. Bu sebeple, siyasi otorite tarafından düzenlenen kuralların daha esnek bir yapı hâline getirilerek kamu kuruluşları içerisindeki yeniliklerin hız kazanmasının önünün açılması gerekmektedir.

Bu çalışma sonucunda; kamu kuruluşlarında girişimcilik faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Kamu kuruluşlarında gerekli yenilikler yapılarak girişimcilik faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Kamu kuruluşlarında girişimcilik eğitimleri verilerek kişilerin yenilikçi yapıya olumlu bakmalarının sağlanması önem arz etmektedir. Kamunun ağır işleyişi girişimciliğe engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda; kamu kuruluşlarının yapısında iyileştirmeler yapılarak

girişimcilik faaliyetlerinin bireylere benimsetilmesi ve kamu kuruluşlarının işlerinin daha hızlı işlemesi sağlanmalıdır. Ayrıca, kamu kuruluşlarında her geçen gün önemini yitirmekte olan örgüt kültürünün tekrar geri kazanılması ile daha güçlü bir yapı ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ALTUNTAŞ, Gültekin /DÖNMEZ Dilek, (2010); ‘‘Girişimcilik yönelimi ve örgütsel performans ilişkisi: Çanakkale bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde bir araştırma’’, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi Cilt: 39, Sayı: 1, s.50-74.

AY, Tuğba Selanik/ ACAR, Şerifenur, (2016);’’Sınıf Öğretmenlerinin Girişimcilik Becerisi Kazandırmaya Yönelik Görüşleri’’. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Yaz Cilt:15, Sayı:58, s. 960-976.

BASIM, Nejat / ŞEŞEN, Harun / MEYDAN, Cem Harun, (2009);’’Öğrenen Örgüt Algısının Örgüt İçi Girişimciliğe Etkisi:Kamuda Bir Araştırma’’,Ankara Üniversitesi Dergisi,64-3.s.27-44.

BOZKURT, Özlem Çetinkaya / KALKAN, Adnan /KOYUNCU, Osman / ALPARSLAN, Ali Murat, (2012);’’Türkiye’de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma’’. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:15.S.229-247.

BÖRÜ, Deniz, (2006); ‘‘Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma’’, Marmara Üniversitesi Yayın No.733, İstanbul, s.27-30.

CORBETT, Andrew C. ve KEİTH M. Hmieleski, (2005).’’How CorporateEntrepreneursThink: Cognition, Context,

Araştırma
and Entrepreneurial Scripts”, Academy of Management Best Conference
Paper, D1-D7.

DAFT, Richard L., (2003); “Management”, Sixth Edition, Mason,
Ohio: Thomson Learning/South-Western.

DAFT, Richard L., (2005); “The Leadership Experience”, Third
Edition, Canada, Thomson South-Western College Publishing.

DRUCKER, Peter F., (1998); “The Discipline of Innovation”,
Harvard Business Review, 76(6), s.149-160.

DURUKAN, Tulin, (2000); “Dünden Bugüne Girişimcilik ve 21.
Yüzyılda Girişimciliğin Önemi”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 4,
Sayı 1, s.25–37.

ERYILMAZ, Bilal, (2010); “Kamu Yönetimi: Düşünceler”, Yapılar,
Fonksiyonlar. 3. Baskı, Ankara.

ERYILMAZ, İnan / DİRİK, Deniz, (2016); “Girişimcilik Niyeti
Üzerine Nitel Bir Araştırma: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Örneği”.
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Örneği. Gençlerle 360 Derece 3. Uluslararası Öğrenci
Kongresi, 5-6 Nisan, s.451-459.

GEISLER, Eliezer, (1993); “Middle Managers as
Internal Corporate Entrepreneurs: An Unfolding Agenda”, Interfaces, 23(6),
s.52-63.

HERRON, Lanny, (1992); “Cultivating Corporate Entrepreneurs”,
Human Resource Planning, 15(4), s.3- 14.

HEWISON, Alistair ve Franbadger, (2006); “Taking the Initiative:
Nurse Intrapreneurs in the NHS”, Nursing Management-UK, 13(3), s.14-19.

HİSRİCH, Robert D. / MİCHAEL P. Peters, (1998); "Entrepreneurship". Fourth Edition. United States: TheMcGraw – HillBookCo.

HISRICH, Robert D /MİCHAEL, Peters, (2001); "Entrepreneurship", 5th Edition, McGraw- HillHigher.

HISRICH, Robert D /MİCHAEL, Peters/DEAN A. Shepherd, (2005); "Entrepreneurship", 6th Edition, New York: McGraw- Hill.

HITT, Michael A. / STEWART, Black / LYMAN W. Porter, (2005); "Management, International Edition", New Jersey, PearsonPrentice-Hall.

JOHNSON, Terrence L. /CASSANDRA, Hayes, (1996); "Wanted: EntrepreneurialSkills", Black Enterprise, 26(9), s.62- 63.

KÂHYA, Cem / İMAMOĞLU, İlyas Kays, (2013); "Sosyo-Demografik Özellikler ve Girişimcilikİlişkisinin Yerel Kalkınma Bağlamında Değerlendirilmesi. Bayburt İli örneği". Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı: 38 Eylül – Ekim, ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan. s.1-14

KARAHAN, Atilla, (2008); "Çalışanların Örgüt Kültürünü Algılamalarına Yönelik Ampirik Bir Çalışma". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:20. s. 457-478.

KAYA, Harun, (2008); "Kamu Ve Özel Sektör Kuruluşlarının Örgütsel Kültürünün Analizi Ve Kurum Kültürünün Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Etkisi: Görgül Bir Araştırma", Maliye Dergisi, Sayı 155. Temmuz-Aralık.s.119-143.

LUCHSINGER, Vincent P. /RAYBagby, D., (1987);
“Entrepreneurship and Intrapreneurship: Behaviors, Comparisons, and
Contrasts”, Sam Advanced Management Journal, 52(3), s.10-13.

ÖZTÜRK, Ali Osman, (2012);”Kamu Örgütlerinde
Girişimcilik”, "İŞ, GÜÇ" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi,
Cilt: 14- Sayı: 04, s.151-169.

POLATOĞLU, AYKUT, (2009); “Türk Kamu Yönetimi Güncel Ve
Eleştirel Bir Yaklaşım”, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, I. Baskı: Ocak,
Sayfa: 213.

SELİMOĞLU, Emel /YILMAZ, Hatice Biçen, (2009);”Hizmet İçi
Eğitimin Kurum Ve Çalışanlar Üzerine Etkileri”, Paradoks, Ekonomi,
Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi), ISSN 1305-7979, YIL:5 Sayı: 1
Ocak. s.179-192.

SEVİNÇ, İsmail, (2007); “Kamu Kurumlarında Bilgi Teknolojileri
Kullanımı Ve Bunların Çalışanların Fiziksel Ve Psikolojik Durumlarına
Etkileri”, Selçuk Üniversitesi İİBF.Cilt:2, Sayı:1.s.21-31.

ŞAHİN, Ali, (2010); “Örgüt Kültürü-Yönetim İlişkisi Ve Yönetimsel
Etkinlik”, Maliye Dergisi Sayı:159, Temmuz-Aralık.s. 21-35.

TABAK, Akif / ERKUŞ, Ahmet /MEYDAN, Cem Harun, (2010); ”
Denetim Odağı Ve Yenilikçi Birey Davranışları Arasındaki İlişkiler:
Belirsizliğe Tolerans Ve Risk Almanın Aracılık Etkisi”, Anadolu
Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10- Sayı 1: 159–176.

TURAN, Abdullah, (2011);”Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı
Bağlamında Örgüt Kültürü Ve Liderlik Etkileşimi”. Yüksek Lisans Tezi.
Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.

ULUYOL, Osman, (2013);''Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Gölbaşı Meslek Yüksekokulu Örneği''. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ISSN: 1308-9196 Yıl: 6 Sayı: 15 Aralık.s.349-372.

YENİHAN, Bora.; CEREV, Gökçe, (2015);''Örgütsel Sessizlik Ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki: Kocaeli-Gölcük'te Görev Yapan Öğretmenlere Yönelik Bir İnceleme''. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. Cilt 10 Sayı 2, s. 86-104.

ZHAO, Hao /SCOTT E. Seibert/ GERALD E. Hills, (2005); ''The Mediating Role of Self-Efficacy in the Development of Entrepreneurial Intentions, Journal of Applied Psychology'', 90(6), s.1265-1272.

KÜÇÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER'DE KURUMSAL YÖNETİM FARKINDALIĞI: ELAZIĞ İLİNDE BİR UYGULAMA*

Muhammed DÜŞÜKCAN **

Eray Ekin SEZGİN***

Geliş Tarihi: 14 Haziran 2017

Kabul Tarihi: 12 Temmuz 2017

ÖZET

Çağımızda KOBİ'ler sürekli değişen koşullar ve artan rekabet ortamında belirledikleri amaçlara en etkin ve verimli bir şekilde ulaşmak, ayakta kalabilmek için farklılaşmak ve yeni şeyler ortaya koymak zorundadırlar. KOBİ'ler varlıklarını başarılı bir şekilde sürdürmelerinde etkili olmasında kurumsal yönetim kavramının; geleceğe ilişkin belirsizlikleri ortadan kaldırma ve rekabet üstünlüğü sağlama gibi faydalarıyla ışık tutacağı aşikardır. Çalışmamızda Elazığ ilinde faaliyet gösteren 23 küçük ve orta boy işletmesinin kurumsal yönetim farkındalığı incelenmiştir. Çıkan sonuçlar, başta yeni jenerasyonların kurumsallaşmayı benimsediklerini, birçoğunun kurumsal yapıya inandıklarını göstermektedir. Aynı zamanda geleneksel yapının da halen işletmelerde devam ettiği, bu yapının değişiminde de zamana ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Bu bağlamda KOBİ'lerin küreselleşen dünya ve artan rekabet ortamında varlıklarını uzun dönemde sürdürmeleri kurumsal bir anlayışla mümkün olmaktadır. Bu araştırma ile elde edilen verilerin işletmelerin piyasada nasıl kalıcı olabileceklerine ve sürekliliklerini ne şekilde devam ettirebileceklerine yönelik önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın verileri yüz yüze anket yöntemi ile elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küçük ve Orta Boy İşletmeler, Kurumsal Yönetim, Kurumsal Yönetim İlkeleri

* Bu makale Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İİBF Fakültesi, İşletme ABD, mdusukcan23@gmail.com

*** Fırat Üniversitesi, SBE, Doktora Öğrencisi, eray_ekin_1907@hotmail.com

Corporate Governance Awareness In The Small And Medium-Sized Businesses: An Application In Elazığ

ABSTRACT

Today, the SMEs have to change and find new things to achieve their goals in an effective and productive way and to survive under the changing conditions and increasing competition environment. It is clear that the concept of corporate governance will light the way for the SMEs to survive successfully and be effective with its benefits like destroying the uncertainties about the future and giving competitive advantage. In this study, the corporate governance awareness of 23 small and medium-sized businesses operating in Elazığ is examined. The results show that primarily the new generations embrace institutionalization and most of them believe in corporate structure. Meanwhile, the results indicate that the traditional structure still goes on in the businesses and they need time to change this structure. In this regard, it is possible for the SMEs to continue their existence in the long term in the globalizing World and increasing competition environment with an institutional understanding. It is thought that the data achieved with this study will have important contributions to the businesses about how to be permanent in the market and continue their continuation. The data of the study is obtained with person to person survey method.

Keywords: Small and Medium-Sized Enterprises, Corporate Governance, Corporate Governance Principles

1. GİRİŞ

Ülkelerin kalkınmaları ve büyümeleri açısından itici güç olan ve önemli derecede sinerji oluşturan Küçük ve orta boy işletmeler, daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşitliliği yaratarak talep değişikliklerine uyum sağlayabilmeleri, düşük yatırım maliyetleriyle istihdama katkı sağlamaları, kişisel tasarrufları teşvik etmeleri, büyük işletmelerin yan sanayi olarak tamamlayıcısı olmaları ve ekonomik değişikliklerden daha az etkilenmeleri nedenleriyle ülke ekonomilerinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

KOBİ'lerde yeni jenerasyonun eski kuşaklara göre daha eğitilmiş olmaları, kurumsallaşmayla birlikte işletmelerin devamlılığının olacağı konusunda da fikir taşımalarında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda KOBİ kavramı üzerinde durulmuş bu işletmelerin güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiştir. KOBİ'lerin kurumsallaşması ve bu konuda karşılaşılan sorunlar incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan bu bölüm güncel literatürün incelenmesi, derlenmesi sayesinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bölümünde Elazığ ilinde faaliyet gösteren belirli Küçük ve Orta Boy İşletmelerin kurumsallaşmaya bakış tarzları ve kurumsallaşmayla ilgili işletme yapıları incelenmiştir. Bölgede faaliyet gösteren 23 KOBİ'de yapılan anket ve bu anket sonuçları değerlendirilerek çalışmanın çerçevesi tamamlanmıştır.

2. KOBİ KAVRAMI

Ekonomik ve sosyal sistemi, esnek, dinamik ve değişebilen yapılarıyla olumlu yönde etkileyen KOBİ'ler için birçok farklı tanım yapılabilmektedir

(Soysal, Karasoy ve Alıcı, 2009: 433). KOBİ tanımlarında akademisyenler, ilgili kuruluşlar ve ilgili kanunlar arasında herhangi bir fikir birliği oluşmamıştır (Tikici ve Aksoy, 2009: 69). KOBİ kavramının genel kabul görmüş bir tanımının yapılamamış olması, küçük ve orta boy işletmelerin geniş bir alanı kapsamasının yanında ölçekle ilgili kriterlerin göreceli bir özellik taşımasından da kaynaklanmaktadır (Şimşek,2002: 2). Yani büyüklük ölçüsü olarak hangi kriterlerin alınacağı ve bunların miktarı konusunda ülkemizde çeşitli görüşler bulunmaktadır (Oktay ve Güney, 2002: 2).

Kimi ülkelerde kurum, kuruluş, ekonomik düzey, sanayileşme düzeyi, kullanılan teknoloji, pazarın büyüklüğü gibi faktörler etkili olurken kimilerinde ise faaliyette bulunulan iş kolu, kuruluş ve aşamalar, bölgesel ve kültürel farklılıklar etkili olabilmektedir. Bazı kurumlara göre çalışan sayısı önemli olurken, diğer bazı kurumlara göre ise, firmaların ciroları baz alınarak birtakım tanımlamalar yapılmaktadır (Türköz, 2008: 6). Ancak Türkiye'de KOBİ tanımlaması geliştirilirken, Avrupa Birliği standartlarına uyulması gerektiğinin ve bu amaçla geliştirilecek tanımlarda personel sayısı, toplam aktif büyüklük, toplam satışlar, ortaklık yapısındaki bağımsızlık düzeyi ve pazar payı gibi kriterlerin kullanılması gerekmektedir (Müslümov, 2002: 8).

Ülkemizde, KOBİ'lere hizmet veren her kurum ve kuruluş farklı bir KOBİ tanımından hareket etmektedir. Bu nedenle, uygulamada farklılıklar oluşmakta, KOBİ'lerin bir kısmı bazı uygulamaların içinde yer alırken, diğer bazı uygulamaların dışında kalabilmektedir (Türköz, 2008: 5). Ayrıca, farklı tanımlar KOBİ'lere yönelik istatistiklerin farklı sonuç vermesine de yol açmaktadır.

Ülkemizde ki Mevzuata göre Ekim 2005'de yayımlanan ‘‘Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmeli’’ hükümlerine göre ‘‘KOBİ; 250 kişiden az yıllık çalışanı ve yıllık net satış hasılatı ya da bilançosu 25 milyon TL'yi aşmayan işletmeler’’ olarak tanımlanmıştır. Yine aynı Yönetmelikte, KOBİ 'ler üç alt kategoride değerlendirilmektedir (Aydın, 2009: 42). Buna göre KOBİ tanımı; mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için şu şekilde yapılmaktadır (Sökmen, 2006: 9):

- **Mikro İşletme:** 10 kişiden az yıllık çalışanı istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da bilançosu 1 milyon TL'yi aşmayan çok küçük ölçekli işletmelerdir.
- **Küçük İşletme:** 50 kişiden az yıllık çalışanı istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da bilançosu 5 milyon TL'yi aşmayan işletmeler.
- **Orta Büyüklükteki İşletme:** 250 kişiden az yıllık çalışanı istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da bilançosu 25 milyon TL'yi aşmayan işletmeler, olarak tanımlanmaktadır.

3. KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI VE İLKELERİ

Kurumsal yönetim ile ilgili olarak birçok tanım bulunmaktadır. Bunlardan birkaçını ele alacak olursak kurumsal yönetim (corporate governance), geniş anlamda modern yaşamda insanların bir amaca ulaşmak için oluşturduğu herhangi bir kurum yönetiminin düzenlenmesidir. Dar anlamda ise, bir kurumun beşerî ve mali sermayeyi çekmesine, etkin çalışmasına ve böylece ait olduğu toplumun değerlerine saygı gösterirken uzun dönemde ortaklarına ekonomik değer yaratmasına olanak tanıyan her türlü kanun, yönetmelik, kod ve uygulamalarını ifade etmektedir (TUSİAD, 2002: 9).

OECD'nin tanımına göre, Kurumsal yönetim, ekonomik verimliliği ve büyümeyi artırmanın aynı zamanda yatırımcı güveninin kazanılmasının anahtar unsurlarından birisidir. Kurumsal yönetim, bir şirketin yönetimi, yönetim kurulu, pay sahipleri ve diğer çıkar grupları arasındaki bir dizi ilişkiyi kapsar. Kurumsal yönetim aynı zamanda şirketin amaçlarının belirlendiği bir yapıyı ortaya koymakta ve bu amaçlara nasıl ulaşılacağı ve performansın nasıl denetleneceğinin yollarını çizmektedir (OECD, 2004: 9).

Kurumsal yönetimin çok çeşitli tanımları yapılmakla birlikte yapılan tanımların değiştiği ortak noktaları bulunmaktadır. Yapılan tanımlar büyük ölçüde:

- Şirketin kontrol mekanizmalarına
- Şirketin yöneticileri, kurulları, hissedarları ve menfaat sahipleri arasındaki ilişkilere
- Şirketin hissedarlarının ve/veya menfaat sahiplerinin çıkarları doğrultusunda yönetilmesine
- Kurum içinde üretilen bilgilerin daha şeffaf ve hesap verebilir olmasına vurgu yapılmaktadır.

Kısacası Kurumsal yönetim kavramı günümüzde herkesin bildiği, iş dünyasının en çok kullanılan kelimelerinden biri olarak görülmektedir. Bu kavramın bu kadar yaygın kullanılmasının altında yatan etken şirketlere kazandırdığı şüphesiz artılardır. İş dünyasının içinde bulunan hemen herkesin bu kavram hakkında bilgi sahibi olduğu ve size yapacak bir yorumu bulunduğunu söylesek yanlış olmayız. Adından da anlaşıldığı üzere yönetimle ilgili bir kavram olan kurumsal yönetime ilginin her geçen gün

artması yanında pratikte de çeşitli uygulamalar yapılarak farkındalıklar yaratılmaya çalışılmaktadır (Cefakar, 2010: 4).

TÜSİAD tarafından 2002 yılında yayınlanan raporda; kurumsal yönetimin evrensel kabul ve geçerliliği olan ana ilkelerinin adillik, hesap verebilirlik, şeffaflık ve sorumluluk olduğu ve bu ilkeler ışığında kurumsal yönetim, kurumun en yüksek performansı göstermesini, en kârlı, en başarılı ve en rekabetçi olmasını hedeflediği vurgulanmaktadır. Söz konusu raporda ki ilkeler aşağıdaki gibi ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır (TÜSİAD, 2002: 35):

Şeffaflık İlkesi, Kurumsal yönetim anlayışı içinde şeffaflık; işletmenin finansal performansı, yönetimi ve hissedarlık yapısı hakkında yeterli, doğru ve kıyaslanabilir bilginin zamanlı bir şekilde açıklanması şeklinde ifade edilebilir (Demirbaş ve Uyar, 2006: 22).

Kurumsal yönetimin temel taşlarından biri olan şeffaflık, yani şirketler hakkında bilginin doğru, açık, yeterli ve kıyaslanabilir olarak kamuoyuna açıklanması, piyasa ekonomisinin bir bütün olarak varlığını sürdürmesi açısından yapısal bir önem arz etmektedir (Abdioğlu, 2007: 21).

Hesap Verebilirlik İlkesi, bir kişi ya da otoritenin yaptığı işlemleri diğerlerine açıklayıp, dayanağını yani ispat ve delillerini göstermesidir (Doğan,2007: 54). Hesap verilebilirlikteki esas amaç yönetim ve denetimin daha etkin hale getirilmesiyle birlikte işleyen ulusal ve uluslararası bir yapının oluşturulmasıdır (Erdoğan, 2009: 17).

Sorumluluk İlkesi, işletmenin faaliyetlerinin mevcut mevzuata, şirket esas sözleşmesine ve şirket içi düzenlemelere uygunluğunu ve bunun denetlemesi şeklinde ifade edilebilir (SPK, 2005: 3). Bir başka tanıma göre; sorumluluk ilkesi, şirketin tüzel kişiliğinin, şirketin yönetim kurulunun ve

yöneticilerinin karar ve eylemlerinin ilgili mevzuata, toplumsal ve etik değerlere uygunluğunun sağlanmasını ifade etmektedir (Hatunoğlu ve Güneş, 2012: 241).

Adil Yönetim İlkesi, bu ilke bir şirketin tüm faaliyetlerinde pay sahiplerine ve şirketle menfaat bağı olan herkese eşit davranılmasıdır. Eğer üst yönetimin faaliyetlerinde tüm taraflara eşit davranılmadığı şüphesi uyandırırsa, şirkete olan güven azalır, yok olur. Dolayısıyla, üst yönetim tüm hissedarlara eşit davranılmalı ve kimseye ayrıcalık göstermemelidir (Özdemir, 2004: 741).

4. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ ÖN BİLGİLER VE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkelerin ekonomileri için gelir oluşturma ve istihdama katkıda bulunma da önemli bir rol oynayan KOBİ'lerin kurumsallaşma düzeylerinin belirlenerek bunların kurumsallaşmalarının sağlanmasına yönelik modellerin oluşturulması çok büyük bir önem arz ettiği söylenebilir

Bu açıdan araştırmanın amacı, Elazığ İli KOBİ'lerinin kurumsal yönetim sürecinde mevcut durumlarını ortaya koymak, bu konuda ilerleme sağlayıp sağlayamadıklarının yarattığı sorunları belirlemek ve bu sorunlara çözüm önerileri getirmektir. Kurumsal yönetim sürecinin işletmelerin iş piyasasında varlıklarının devamı açısından gerekliliğini vurgulamak ve kurumsal yönetim anlayışıyla hareket eden işletmelerin gelişim ve büyümesinin bununla ilintili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın aynı zamanda en önemli amacı kurumsal yapıya sahip işletmelerin, kurumsal bir yapıya sahip olmayan işletmelere göre daha esnek ve artan rekabet ortamındaki sürekliliğini ortaya koymaktır.

Çalışmanın literatür bölümünde de vurgulandığı üzere Türkiye'deki KOBİ'lerin toplam istihdam içindeki payı %78 düzeyindedir. Dolayısıyla KOBİ'lerin başarılı olup olmamalarının sadece girişimcinin kar hedefleri açısından önem taşımadığı aynı zamanda ülke ekonomisi ve gelişmesi için de kritik bir anlam ifade ettiği söylenebilir. Aynı zamanda KOBİ'ler esnek yapıları sayesinde farklı pazarlardaki farklı talepleri karşılayabilmekte aynı zamanda yeni ve yaratıcı ekonomik faaliyet alanları doğurabilmektedirler. Diğer taraftan günümüz işletmecilik anlayışı, kişilere bağlı ve sistemlerin net biçimde oluşturulmadığı işletme yapılarının varlığı sürdürmede oldukça zorlanacağını net biçimde empoze etmektedir. Bu noktadan hareketle ülke ekonomisinde önemli yeri olan KOBİ'lerin Değişen dünyada yeni gelişmelere uyum sağlamak ve küçük işletme sınıfından çıkarak büyük işletme grubuna girmek; hemen her KOBİ'nin hedefleri arasında yer alır. KOBİ'lerin bu hedeflere ulaşamamalarının nedenleri; örgütsel yapıları, kurumsallaşma ve kurumsal yönetim anlayışına sahip olmamalarıdır. Eski, babadan oğula kalan yönetim uygulamalarıyla (1.kuşak, 2.kuşak gibi) başarıya ulaşacaklarını düşünen KOBİ'lerin sayısı da az değildir. Bu durum özellikle aile şirketlerinde sıkça görülen bir durumdur. İşte bu çalışmanın önemi, KOBİ'lerin kurumsallaşma sürecine girerlerken öncelikli olarak yapmaları gerekli işleri sıralamak, onlara ışık tutmaktır ve kurumsal yapının kazanımlarını göstermektir.

4.2. Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırmanın temel değişkeni olan kurumsal yönetim kavramının Kobi'lerde ki farkındalığına yönelik şu temel hipotez ileri sürülmüştür.

H1: Küçük ve Orta Boy İşletmelerin kurumsal yönetim uygulama dereceleri birbirinden farklılık göstermektedir.

4.3. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Araştırmada ilk olarak çalışmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bilgi ve bulgulara dayanarak çalışmanın kavramsal çerçevesi belirlenmiştir. Daha sonra ortaya konulan kurumsal çerçeveden hareketle, bir alan araştırması yapılmıştır. Daha sonra araştırmaya temel teşkil eden veriler Elazığ ilinde faaliyette bulunan KOBİ'lerde gönüllülük esasına uygun olarak bu işletmelerdeki kurumsal yönetim farkındalığını belirlemek amacıyla hazırlanmış geliştirilmiş bir ankette toplanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formlarının başında anketle ilgili bilgi yer almaktadır.

Evren, Elazığ ilindeki küçük ve orta boy işletmelerdir. Evren büyüklüğünü 5804 küçük ve orta boy işletme oluşturmaktadır. Anketler örneklem grubunda yer alan 23 KOBİ yöneticileri ile yüz yüze görüşmeler yapılarak uygulanmıştır. Örnek hacminin araştırma evrenini temsil için yeterli olduğu konusunda şüpheler doğarsa da bu sayının bu kadar az olması Elazığ da ki işletmelerin kurumsal yönetim kavram ve ilkeleri konusunda geliştirilen ankete olumlu cevap vermemeleridir. Çalışmamızın kısıtı ankete beklenen ölçüde katılımın olmamasıdır.

Geliştirilen anket çalışmasında kapalı uçlu soru türünden yararlanılmıştır. Alternatif cevap seçeneklerinin listelenerek, yanıtlayanlardan düşüncelerini en iyi yansıtan seçeneği işaretlemelerinin istendiği soru türü kapalı uçlu sorulardır. Ayrıca, KOBİ'lerin kurumsal yönetim ilkeleri ışığında kurumsal yönetim farkındalığının ölçülmesi amacıyla 5'li likert tipi sorulardan yararlanılmıştır.

Elde edilen veriler SPSS 20 paket programı kullanılıp değişik istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. Ölçek yardımıyla elde edilen

bilgiler SPSS Paket programı vasıtasıyla değerlemeye tabi tutulmuştur. Araştırmaya katılan işletmelerin hukuki durumu, işletme sahiplerinin eğitim durumu, iş tecrübesi, işletmenin personel sayıları ve kurumsal yönetim farkındalığına ilişkin frekansları hesaplanmıştır.

4.4. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Böylesi bir araştırma için öncelikle önemli olan, soru kağıdını oluşturan soruların araştırmanın amacına hizmet eder güvenilirliğe sahip olmasıdır. Anketin güvenilirliği için, bir başka ifadeyle anketin amacına ulaşabilmesi için, ankette kullanılan tüm soruların temel araştırma sorusunun cevabını sağlayabilecek nitelikte olması gerekir. Bu ise sorular arasında yüksek düzeyde korelasyon bulunmasıyla mümkündür. Cronbach Alfa Katsayısı bu amaca hizmet eden bir istatistik tekniğidir. Cronbach Alfa Katsayısı 0 ile 1 arasında yer alır. Test sonucunda bulunan katsayı anketin güvenilirlik düzeyini gösterir. Cronbach Alfa Katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme kıstasları genelde şöyledir:

Alfa katsayısı 0,40' tan küçük: Ölçek güvenilir değil.

Alfa katsayısı 0,41–0,60 arası: Ölçek düşük düzeyde güvenilir.

Alfa katsayısı 0,61–0,80 arası: Ölçek oldukça güvenilir.

Alfa katsayısı 0,81–1,00 arası: Ölçek yüksek derecede güvenilir.

Bu amaçla veriler SPSS 20 Paket programına girildikten sonra Cronbach Alfa Katsayısı hesaplanmış ve bu katsayının 0,693 (%69) olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla ölçeğimizin oldukça güvenilir bir ölçek çalışması olduğunu söylemek mümkündür.

4.5. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

4.5.1. Demografik Özellikler

Katılımcıların demografik bilgilerinin sunulduğu Tablo 1 aşağıda yer almaktadır. Tablodaki bulgulardan katılımcıların özellikleri şöyle görülmektedir:

-Araştırmaya katılan katılımcıların firmanın hukukuna göre dağılımları verilmiştir. Bu araştırmaya katılan kişilerin %4,35'i Şahıs İşletmesi %30,43'ü A.Ş. %65,22 'sinin ise LTD ŞTİ. olduğu görülmektedir.

-Araştırmaya katılan katılımcıların iş tecrübelerine ait frekans dağılımları verilmiştir. Bu araştırmaya katılan kişilerin iş tecrübeleri 1-5 Yıl arası olanlar %8,70, 6-10 Yıl arası olanlar %8,70, 11-20 Yıl arası olanlar %30,43, 21-30 Yıl arası olanlar %34,78, 31+ Yıl olanlar ise %17,39'luk dilim oluşturduğu görülmektedir.

-Araştırmaya katılan katılımcıların okudukları eğitim durumlarına ait frekans dağılımları verilmiştir. Araştırmaya katılanların %8,70'i İlköğretim %30,43'ünün Lise ve %60,87'lik diliminin ise Lisans eğitimi aldığı görülmektedir.

-İşyerinin personel sayısına ait frekans dağılımları verilmiştir. Tablo dikkatle incelendiğinde personel sayısı 126'nın üzerinde olanlarının %26,09'lık kesimle en fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan KOBİ'ler ile İlgili Temel İstatistik Bilgiler

	f	%
İşletmenin Hukuki Durumu		
LTD.Şti	15	65,2
A.Ş.	7	30,4
Şahıs İşletmesi	1	4,3
Toplam	23	100
Katılımcıların İş Tecrübesi		
1-5yıl	2	8,7
6-10yıl	2	8,7
11-20yıl	7	30,4
21-30yıl	8	34,8
31+yıl	4	17,4
Toplam	23	100
Toplam Personel Sayısı		
1-10	2	8,7
11-25	5	21,7
26-45	5	21,7
46-80	5	21,7
126+	6	26,1
Toplam	23	100

4.5.2. KOBİ'lerin Kurumsal Yönetim Kavramına Bakış Tarzları

Katılımcıların Kurumsal Yönetim kavramına bakış tarzlarına yönelik 5'li likert ölçeği Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan KOBİ'lerin Kurumsal Yönetim Kavramına Bakış Tarzları

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Pay sahiplerinin/Ortakların haklarının kullanılmasında mevzuata ve esas sözleşmeye uyulmaktadır.	0		0	4,3	0		8	34,8	14	60,9
Pay sahiplerinin/Ortakların haklarını gösteren resmi bir belgenin olması işletme açısından önemli bir kriter olarak görülür.	0		0		0		9	39,1	14	60,9
Stratejik kararlar alınırken ortakların görüşlerine	0		1	4,3	0		8	34,8	14	60,9

başvurulmaktadır.										
Pay sahiplerine ilişkin bilgiler, genel kurul toplantılarından en az üç hafta öncesinden güncellenmektedir.	4	17,4	11	47,8	1	4,3	3	13,0	4	17,4
Pay sahiplerinin Genel Kurul'da şirketin sermaye ve yönetim yapısı ile ilgili kararlarına katılımı sağlanır.	0		1	4,3	4	17,4	10	43,5	8	34,8
Pay sahiplerimiz paylarını kolaylıkla transfer edebilir veya devredebilir.	0		0		4	17,4	9	39,1	10	43,5
Azınlık ve yabancı pay sahipleri dahil, tüm pay sahiplerine eşit haklar tanınmaktadır.	0		1	4,3	2	8,7	11	47,8	9	39,1
Paydaşlar haklarının korunmasıyla ilgili işletme politikaları ve prosedürleri hakkında yeterli şekilde bilgilendirilmektedir.	0		2	8,7	1	4,3	3	13,0	17	73,9
İşletmemizin sahip olduğu etik kodu doğrultusunda sosyal sorumluluklarına karşı duyarlı bir politika izlemektedir.	0		1	4,3	2	8,7	5	21,7	15	65,2
Çalışanların görev dağılımında belli kurallar (terfi, başarı, vb.) olmalıdır.	0		0		0		7	30,4	16	69,6
Çalışanlar işi yapmalarına ve yeteneklerine göre ödüllendirilmektedir.	3	13,0	12	52,2	1	4,3	4	17,4	3	13,0
İşletme yönetimi çalışanların mesleki ve sektörel normlara uygun hareket etmesini beklemektedir.	0		1	4,3	1	4,3	5	21,4	16	69,6
İşletmemiz tarafından aynı veya benzer işleri yapan çalışanlar arasında eğitim ve tecrübe farklılıklarını gidermek adına, rotasyon, hizmet içi eğitim ve sertifika programları düzenlenmektedir.	4	17,4	9	39,1	1	4,3	4	17,4	5	21,7

İşletmenin, kamuyu aydınlatma çerçevesinde benimsene muhasebe politikasını, finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akımlarını gösteren bilgilerin hepsini eksiksiz vermektedir.	4	17,4	8	34,8	0		2	8,7	9	39,1
İşletmenin geleceği ile ilgili tahminler ve dayandığı gerekçeler istatistikî veriler ile birlikte kamuya açıklanmaktadır.	9	39,1	7	30,5	0		3	13,0	4	17,4
İşletmemiz ile ilgili bilgilere ilgili kişi ve kuruluşlarca ulaşılabilirlik.	0		2	8,7	0		9	39,1	12	52,2
İşletme yönetimi tarafından bilgi akışının seri ve şeffaf olması için gerekli tedbirler alınmaktadır.	0		1	4,3	2	8,7	6	26,1	14	60,9
İşletmenin mali tabloları bağımsız denetime tabi tutulur.	0		0		0		8	34,8	15	65,2
İşletmemizi denetleyen bağımsız denetim kuruluşu belirli aralıklarla rotasyona tabi tutulmaktadır.	0		2	8,7	2	8,7	7	30,4	12	52,2
İşletme sahiplerinin şirketin misyonunu ve vizyonunu belirleme yetkisi vardır.	0		1	4,3	0		8	34,8	14	60,9
İşletme sahip ve ortaklarının işletmenin bütün alt bölümlerini kapsayan planları onaylama yetkisi bulunmaktadır.	0		0		1	4,3	8	34,8	14	60,9
İşletme sahibinin çalışanları görevden alma yetkisi bulunmaktadır.	1	4,3	2	8,7	0		9	39,1	11	47,8
İşletme sahip ve ortaklarının şirketle ilgili her türlü bilgiye zamanında ulaşmaları sağlanır.	0		1	4,3	1	4,3	7	30,5	14	60,9
İşletmemizde iş süreçleri stratejiye uygundur.	0		0		0		11	47,8	12	52,2
İşletmemizde vizyona, misyona ve stratejiye uygun yönetsel kararlar almaktadır.	0		0		1	4,3	10	43,5	12	52,2

Tablo 2’de Araştırmaya katılan kişilerin “Paydaşlar haklarının korunmasıyla ilgili işletme politikaları ve prosedürleri hakkında yeterli şekilde bilgilendirilmektedir.” sorusuna verilen yanıtların dağılımlarına ait frekans bilgilerini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre “Paydaşlar haklarının korunmasıyla ilgili işletme politikaları ve prosedürleri hakkında yeterli şekilde bilgilendirilmektedir.” sorusuna en yüksek cevaplanma oranı (%73,91) olarak “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı verildiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan kişilerin “Çalışanların görev dağılımında belli kurallar (terfi, başarı, vb.) olmalıdır.” sorusuna verilen yanıtların dağılımlarına ait frekans bilgilerini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre “Çalışanların görev dağılımında belli kurallar (terfi, başarı, vb.) olmalıdır.” sorusuna en yüksek cevaplanma oranı (%69,57) olarak “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı verildiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan kişilerin “İşletme yönetimi çalışanların mesleki ve sektörel normlara uygun hareket etmesini beklemektedir.” sorusuna verilen yanıtların dağılımlarına ait frekans bilgilerini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre “İşletme yönetimi çalışanların mesleki ve sektörel normlara uygun hareket etmesini beklemektedir.” sorusuna en yüksek cevaplanma oranı (%69,57) olarak “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı verildiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan kişilerin “İşletmemiz tarafından aynı veya benzer işleri yapan çalışanlar arasında eğitim ve tecrübe farklılıklarını gidermek adına, rotasyon, hizmet içi eğitim ve sertifika programları düzenlenmektedir.” sorusuna verilen yanıtların dağılımlarına ait frekans bilgilerini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre “İşletmemiz tarafından aynı veya benzer işleri yapan çalışanlar arasında eğitim ve tecrübe

farklılıklarını gidermek adına, rotasyon, hizmet içi eğitim ve sertifika programları düzenlenmektedir.” sorusuna en yüksek cevaplanma oranı (%39,13) olarak “Katılmıyorum” yanıtı verildiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan kişilerin “İşletmenin, kamuyu aydınlatma çerçevesinde benimsene muhasebe politikasını, finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akımlarını gösteren bilgilerin hepsini eksiksiz vermektedir.” sorusuna verilen yanıtların dağılımlarına ait frekans bilgilerini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre “İşletmenin, kamuyu aydınlatma çerçevesinde benimsene muhasebe politikasını, finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akımlarını gösteren bilgilerin hepsini eksiksiz vermektedir.” sorusuna en yüksek cevaplanma oranı (%39,13) olarak “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı verildiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan kişilerin “İşletmenin geleceği ile ilgili tahminler ve dayandığı gerekçeler istatistiki veriler ile birlikte kamuya açıklanmaktadır.” sorusuna verilen yanıtların dağılımlarına ait frekans bilgilerini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre “İşletmenin geleceği ile ilgili tahminler ve dayandığı gerekçeler istatistiki veriler ile birlikte kamuya açıklanmaktadır.” sorusuna en yüksek cevaplanma oranı (%39,13) olarak “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtı verildiği görülmektedir.

4.5.3. Çapraz Tablolar

Katılımcılar üzerinden elde edilen bulgular sayesinde temel olarak iki değişken arasındaki ilişkiler analiz edilmiş olup tablolar aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3: Adilik Pay Sahipleri İle Firmanın Hukuki Durumu Firma Sahibinin İş Tecrübesi Firma Sahibinin Eğitim Durumu ve Toplam Personel Sayısı ile Karşılaştırılması

	Gruplar	P
Hukuki Durumu	LTD.ŞTİ A.Ş. Şahıs İşletmesi	0,150
İş Tecrübesi	1-5 Yıl 6-10 Yıl 11-20 Yıl 21-30 Yıl 31+ Yıl	0,234
Eğitim Durumu	İlköğretim Lise Lisans	0,202
Toplam Personel Sayısı	1-10 11-25 26-45 46-80 126+	0,301

Tablo 3’de Adilik Pay Sahipleri İle Firmanın Hukuki Durumu İşletme Sahibinin İş Tecrübesi İşletme Sahibinin Eğitim Durumu ve Toplam Personel Sayısı ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucuna göre Adilik Pay Sahipleri ile firmanın hukuki durumu ($p=0,150>0,05$) iş tecrübesi ($p=0,234>0,05$), eğitim durumu ($p=0,202>0,05$), ve toplam personel sayısı ($p=0,301>0,05$) arasında fark bulunmadığı görülmüştür.

Tablo 4: Şeffaflık – Kamuyu Aydınlatma İle Firmanın Hukuki Durumu Firma Sahibinin İş Tecrübesi Firma Sahibinin Eğitim Durumu ve Toplam Personel Sayısı ile Karşılaştırılması

	Gruplar	P
Hukuki Durumu	LTD.ŞTİ A.Ş. Şahıs İşletmesi	0,269
İş Tecrübesi	1-5 Yıl 6-10 Yıl 11-20 Yıl 21-30 Yıl 31+ Yıl	0,647
Eğitim Durumu	İlköğretim Lise Lisans	0,965
Toplam Personel Sayısı	1-10 11-25 26-45 46-80 126+	0,132

Tablo 4’de Şeffaflık – Kamuyu Aydınlatma İle Firmanın Hukuki Durumu Firma Sahibinin İş Tecrübesi Firma Sahibinin Eğitim Durumu ve Toplam Personel Sayısı karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucuna göre Şeffaflık – Kamuyu Aydınlatma İle firmanın hukuki durumu ($p=0,269>0,05$), iş tecrübesi ($p=0,647>0,05$), eğitim durumu ($p=0,965>0,05$), ve toplam personel sayısı ($p=0,132>0,05$) arasında fark bulunamamıştır.

Tablo 5: Sorumluluk – Menfaat Sahipleri İle Firmanın Hukuki Durumu Firma Sahibinin İş Tecrübesi Firma Sahibinin Eğitim Durumu ve Toplam Personel Sayısı ile Karşılaştırılması

	Gruplar	P
Hukuki Durumu	LTD.ŞTİ A.Ş. Şahıs İşletmesi	0,145
İş Tecrübesi	1-5 Yıl 6-10 Yıl 11-20 Yıl 21-30 Yıl 31+ Yıl	0,809
Eğitim Durumu	İlköğretim Lise Lisans	0,616
Toplam Personel Sayısı	1-10 11-25 26-45 46-80 126+	0,812

Tablo 5'de Sorumluluk – Menfaat Sahipleri İle Firmanın Hukuki Durumu Firma Sahibinin İş Tecrübesi Firma Sahibinin Eğitim Durumu ve Toplam Personel Sayısı ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucuna göre Sorumluluk – Menfaat Sahipleri ile firmanın hukuki durumu ($p=0,145>0,05$), iş tecrübesi ($p=0,809>0,05$), eğitim durumu ($p=0,616>0,05$), ve toplam personel sayısı ($p=0,812>0,05$) arasında fark bulunamamıştır.

Tablo 6: Hesap Verebilirlik – Yönetim Kurulu İle Firmanın Hukuki Durumu Firma Sahibinin İş Tecrübesi Firma Sahibinin Eğitim Durumu ve Toplam Personel Sayısı ile Karşılaştırılması

	Gruplar	P
Hukuki Durumu	LTD.ŞTİ A.Ş. Şahıs İşletmesi	0,166
İş Tecrübesi	1-5 Yıl 6-10 Yıl 11-20 Yıl 21-30 Yıl 31+ Yıl	0,522
Eğitim Durumu	İlköğretim Lise Lisans	0,313
Toplam Personel Sayısı	1-10 11-25 26-45 46-80 126+	0,036

Tablo 6’da Hesap Verebilirlik – Yönetim Kurulu İle Firmanın Hukuki Durumu Firma Sahibinin İş Tecrübesi Firma Sahibinin Eğitim Durumu ve Toplam Personel Sayısı ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucuna göre toplam Hesap Verebilirlik – Yönetim Kurulu ile personel sayısı ($p=0,036<0,05$) arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Hesap Verebilirlik – Yönetim Kurulu ile firmanın hukuki durumu ($p=0,145>0,05$), iş tecrübesi ($p=0,809>0,05$), ve eğitim durumu ($p=0,616>0,05$) arasında ise fark bulunamamıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Değişen ve sürekli gelişen dünyada küresel rekabetin de artmasıyla, kurumsal yönetim konusunda akademik ve uygulamalı çalışmaların giderek önem kazanması ve piyasada KOBİ girişimciliğinin yaygınlaşması kurumsal yönetime olan ilginin boyutlarını artırmıştır. Günümüzün hızlı dinamikleri, artan rekabet koşulları, küreselleşme kavramları ile sürekli karşı karşıya olan işletmeler, kurumsal yönetimle belirli ilke ve standartlara bağlı kalarak değişime daha çabuk uyum sağlamaktadırlar. Bunun yanında ulusal ve uluslararası kurumların kurumsal yönetim hakkında belirlemiş oldukları ve yayımladıkları ilkelerle bu iyi yönetim bilimi kendisine yaygın uygulama alanları bulmuştur. Kurumsal yönetim anlayışı işletmelerin ilişki içerisinde olduğu paydaşlarla, menfaat sahipleri ile etkin ve adil bir ilişki yürütülmesini sağlayacak prensipler belirlemektedir. Bilindiği gibi kurumsal yönetime göre işletmeler sorumlu bulduklarına karşı hesap verebilir, eşit, şeffaf ve sorumluluk sahibi bir yönetim anlayışı benimsemelidirler. Bu yönetim anlayışında işletmedeki üst yönetim kademesine önemli roller düşmektedir. Üst yönetim kurumsal yönetim anlayışının önemini iyice kavramalı ve sabırla işletme yönetim felsefesine adapte etmelidir. İşletme yönetimi ve çalışanlar tarafından benimsenmeyen ve önemi anlaşılamayan kurumsal yönetim anlayışının başarılı olması beklenemez. İşletme çalışanları ve yöneticileri tarafında benimsenip gerekleri yerine getirilen kurumsal yönetim anlayışı ile firmalarda verimlilik ve büyümede artış gözleneceği gibi hissedar ve paydaşlarla karşılıklı güven de tazelenecektir.

Kurumsal yönetim kavramı gerek özel sektör gerekse kamu kesimi, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevreler tarafından önemle takip edilmektedir. Yaşanan ekonomik ve finansal krizler,

bu krizlerde ortaya çıkan yönetsel skandallar bu kavramının önemini daha da artırmıştır (İpek,2009:133).

Araştırmamızda incelediğimiz işletmelerin 15'i Limited Şti., 7'si Anonim Şti. ve 1'inin ise şahıs işletmesi olduğu görülmektedir. Bu araştırmada limited şirket unvanını taşıyan pek çok şirketin olduğu görülmektedir. Şahıs şirketinin ise gerçek manada anonim şirket unvanına dönüşmesi, işletmelerin kurumsallaşması için önemli bir aşamadır. Bu işletmelerin devletin sunduğu birtakım imkanlardan yararlanmak (vergi indrimi vb.) için kurumsal bir anlayışla beraber gerçek manada büyümeleri önem arz etmektedir.

Bunun yanında araştırmada KOBİ yöneticileri çoğunlukla lise (%30,4) ve üniversite (%60,9) eğitimlidir. Geleneksel yönetimden kurumsal ve çağdaş yönetime geçişte özellikle işletme sahiplerinin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Ayrıca KOSGEB gibi kurumların işletme yöneticilerine vereceği kurs vb. eğitimler işletmelerin daha etkili ve verimli olmalarını sağlayacaktır.

Çalışmamızda işletme yöneticilerinin anketlere vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde *“İşletmenin, kamuyu aydınlatma çerçevesinde benimsene muhasebe politikasını, finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akımlarını gösteren bilgilerin hepsini eksiksiz vermektedir”* sorusuna, işletmelerin %52.2 si *‘katılmıyorum-kesinlikle katılmıyorum’* ; *“İşletmenin geleceği ile ilgili tahminler ve dayandığı gerekçeler istatistiki veriler ile birlikte kamuya açıklanmaktadır”* sorusuna, işletmelerin %69.5'i *‘katılmıyorum-kesinlikle katılmıyorum’* cevaplarını verdikleri görülmüştür. Bu sonuçlar kendi işlerinde kurumsal yönetim ilkelerinden olan hesap verebilirlik kıstası gereğince kurumsallaşmanın tam olarak oturmadığını bize açıkça göstermektedir. Çünkü hesap verebilirlik ilkesi gereğince işletme bir

kişi ya da otoritenin yaptığı işlemleri diğerlerine açıklayıp, dayanağını yani ispat ve delillerini göstermesi gerekmektedir. Şunu da açıkça söylemek gerekirse, Hesap verebilirlik modern yönetimin teori ve uygulamasında anahtar kavramdır. Buradan çıkan sonuç Elazığ'da ki ki söz konusu işletmelerin kurumsal yönetim anlayışı çerçevesinde yeteri kadar bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Aynı zamanda işletmeler de bazı standart ve prosedürlerin oluşmaya başladığını da göstermektedir.

KOBİ'lerin gerek ülke gerek Elazığ ili ekonomisindeki payı düşünüldüğünde, bu işletmelerin dikkatle incelenmesi, sorunlarının ortadan kaldırılması ve faaliyetlerini etkin ve verimli şekilde yerine getirmelerinin sağlanması gerekmektedir. Elazığ'da faaliyet gösteren KOBİ'lerin kurumsal yönetim sürecinde karşılaştıkları sorunlar; finansman eksikliği, nitelikli personel eksikliği, kuşak çatışması, nüfus problemleri, roller çatışması, geleceğe yönelik planlama eksikliği, güç kavgası, dedikodular, profesyonelleşememe ve yüksek işgücü devir oranı gibi temel başlıklar altında toplanabilir. Bu sorunların birbirleriyle yakın ilişkili olduğu, özellikle bütün bu sorunların kurumsallaşamamanın yanında birçok probleme neden olabileceği anlaşılmaktadır.

Elazığ ilindeki KOBİ'lerin kurumsal bir yönetim anlayışını işletmelerinde uygulayabilmek için çaba gösterdikleri ve bunu uygulama aşamasına taşımaya çalıştıkları gözlenmiştir.

Kurumsal Yönetim üzerine yapılan alan çalışmasına bakacak olursak Özger'in (2009) "Kurumsal Yönetim ve İmalat Sektöründe Bir Uygulama" adlı çalışmasında Kurumsal yönetim ile piyasa değerinin ölçütü olarak aldığı Tobin's Q oranı arasında ilişkinin bulunmaması, örneklemdeki firmaların

yapılarından, mevcut piyasa koşullarından, yatırımcı tercih önceliklerinin farklı olmasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Benzer çalışmalardan Akdoğan'ın (2009) "Kurumsal Yönetim ve İMKB 100 Endeksi Üzerine Bir Uygulama" çalışmasında da kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanma düzeyi ile şirketlerin finansal performansları arasında ilişki olup olmadığını ölçmek amacıyla yapılan analiz sonucunda, şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerini uygulama düzeyleri ile muhasebe performansları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşıldığını, özellikle de büyük şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerini hayata geçirmelerinin, muhasebe performanslarına daha fazla katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Karamustafa vd. (2009) "Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki Firmalar Üzerinde Bir Uygulama" çalışmasında ise aktif devir hızı, aktif kârlılığı ve öz sermaye kârlılığı performans göstergelerinde endeks kapsamı öncesi ve sonrası için anlamlı farklılıklar ortaya çıktığını, diğer performans göstergeleri için (Cari oran, borç oranı, finansal kaldıraç derecesi, net kar marjı ve faaliyet kar marjı) ise endeks kapsamı öncesi ve sonrası için anlamlı bir farklılık ortaya çıkmadığı kanısına ulaşılmıştır. Aynı çalışmada "İMKB kurumsal yönetim endeksi kapsamındaki firmaların performanslarında endekse giriş sonrası kısmen de olsa artış görüldüğü" şeklinde bir vurgulama da yer almaktadır.

Araştırmamızın ortaya çıkış sürecinde, anketlerin uygulanma aşamasında birçok işletmeyi yakından görme ve değerlendirme imkanı elde ettim. Araştırmamızda uyguladığımız istatistiki analizlerin ortaya çıkardığı sonuçlardan farklı olarak kendi değerlendirmeme göre Elazığ'daki KOBİ'lerin süreklilik ve başarısını sağlamak amacıyla kurumsal bir yapı

kazandırılması aşamasında kurumsal yönetim süreci ile ilgili aşağıdaki önerilerimi sıralayabilirim:

- İşletmelerin kurumsallaşma yolunda çalışmalar yapmaları ve kurumsallaşma sürecine yönelik uygulamaların, planlama aşamasından itibaren tüm çalışanların katkılarıyla gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.
- İş ve görev tanımları yapılmalı, işletmelerin kişilerden bağımsız olarak standartlar, prosedürler oluşturulmalı ve işletmelerin belirli bir sistem ve kurallar çerçevesinde yönetilmesi sağlanmalıdır.
- İşletmelerde, nitelikli aile üyelerinin mevcut olmaması durumunda aile üyesi olmayan nitelikli yöneticiler istihdam edilmesi sağlanmalı,
- İşletmelerde, açıkça ve yazılı olarak belirlenmiş bir kariyer planlama politikası ve eğitim politikası oluşturulmalıdır.
- İşletmenin birimleri arasında iyi bir iş birliği ve iletişim kurulmalıdır.
- İşletmelerde, açık ve net olarak hazırlanmış bir organizasyon şeması oluşturulmalıdır.
- İşletmelerde, tüm kadronun katıldığı toplantılar düzenli olarak gerçekleştirilmesinin sağlanmalıdır.
- İşletmede değişim ve gelişime yönelik faaliyetler planlı ve sistematik biçimde gerçekleştirilmelidir.
- İşletmelerde disiplin, aile üyesi olanlar ve olmayanlar için eşit şekilde uygulanmalıdır.
- İşletmenin hesap verebilirlik ilkesi gereğince yapılan işlemler kamuya açık bir şekilde yansıtılmalıdır.
- İşletmenin finansman sorumluluğu uzman kişilere verilmelidir.

Çalışmaya ilişkin bulgular ışığında bundan sonra yapılacak araştırmalar için geliştirilen öneriler ise şöyle sıralanabilir:

- Bu araştırmanın sonuçları, araştırmada tanımlanan ana kütle (evren) için geçerlidir. Ayrıca belli bir dönemi kapsamaktadır. Farklı dönemlerde yapılacak ölçümlerin karşılaştırılmasına dayalı çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışma; komşu illerde ekonomik, sosyal ve coğrafi açıdan benzer özellik gösteren KOBİ'lerde de aynı ölçümler yapıp sonuçlar kıyaslanabilir. Kurumsal yönetim kavramını kapsayan faktörlerin önem sıralamasının şehir, işletmenin hukuki durumu, büyüklüğü gibi faktörlere göre farklılık göstermesi muhtemeldir. Bu nedenle, " farklı illerden seçilecek Kobi'ler üzerinde yapılacak çalışmalarla önem sıralamasının nelerden etkilenecek meydana geldiğini" irdeleyen çalışmaların pratik yarar sağlayacağı ifade edilebilir. Çünkü benzerlikler ve farklılıklar ortaya konularak Kobi'ler için kıyaslama imkanı yaratılabilecektir.
- Kobi'ler de kurumsal yönetim farkındalığının, örgütsel değer, performans yönetimi, kurumsal itibar, kurumsal sürdürülebilirlik gibi değişkenlerle ilişkilerini irdeleyen çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

ABDİOĞLU, H," İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve İMKB – 100 Örneği", Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

AYDIN, Y. Z, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde (KOBİ) Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Taslağı ve Bir Endüstri İşletmesi Örneği", Kocaeli Üniversitesi SBE, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2009.

CEFAKAR, K, “Halka Açık Şirketlerde Kurumsal Yönetim ve Kurumsal Yönetimin Firma Değerine Etkisi: İMKB’ ye Kayıtlı Firmalar Üzerine Bir Araştırma”, Selçuk Üniversitesi S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

DEMİRBAŞ, M. ve UYAR S, “Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi”, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006.

DOĞAN, M,” Kurumsal Yönetim, Siyasal Kitabevi”, Ankara, 2007.

EEDOĞAN, Ş, “Kurumsal Yönetim İlkeleri Işığında Şeffaflık ve Türkiye Uygulaması”, Afyon Kocatepe Üniversitesi S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2009.

HATUNOĞLU, Z. ve GÜNEŞ, N, “Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri”, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, Kahramanmaraş, 2012.

İPEK A.G., “Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Türkiye’de Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Örnek Olaylarla İncelemesi”, Ufuk Üniversitesi S.B.E., Yüksel Lisans Tezi, Ankara, 2009.

KARAMUSTAFA O., VARICI İ. ve ER B., “Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki Firmalar Üzerinde Bir Uygulama”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17-1, Kocaeli, 2009.

MÜSLÜMOV, A,”21. Yüzyılda Türkiye’de KOBİ’ler Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri”, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2002.

OECD,” OECD Principles of Corporate Governance”, 2004.

OKTAY, E. ve GÜNEY, A,” Türkiye’de KOBİ’lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri” 21. Yüzyılda KOBİ’ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu Bildirisi”, Doğu Akdeniz Üniversitesi, KKTC, 2002.

ÖZDEMİR, L, “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) Kurumsal Yönetişim Sürecinin Gelişimi: Van İli Örneği”, 3.Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir, 2004.

ÖZGER E., “Kurumsal Yönetim ve İmalat Sektöründe Bir Uygulama”, İstanbul Üniversitesi S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

SOYSAL, A., KARASOY H. A. ve ALICI, S, “KOBİ’lerde Kriz Yönetimi: Maraş’ta Tekstil Sektöründeki KOBİ’lerde Bir Uygulama”, Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, Konya, 2009.

SÖKMEN, A. G,” Firma Kaynakları, İhracat Stratejileri ve Uluslararası aşma Derecesi: Küçük ve Orta Boy İşletmeler Üzerine Bir Araştırma”, Çukurova Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Basılmış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006.

SPK, “Kurumsal Yönetim İlkeleri”, Ankara, Şubat 2005.

ŞİMŞEK, M, “Ekonominin Lokomotifi KOBİ’lerin Olmazsa Olmazları”, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1.Baskı, İstanbul, 2002.

TİKİCİ, M. ve AKSOY A, “Girişimcilik ve Küçük İşletmeler”, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Baskı, Ankara, 2009.

TÜSİAD, Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu, “Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi, Yayın No: 336, İstanbul, Aralık 2002.

TÜRKÖZ, P, “KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Bankaların KOBİ’lere Yaklaşımı: Isparta Alan Araştırması”, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008.

Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri

- 1.** Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, “Hakemli Dergi” statüsünde yılda iki sayı (Haziran-Aralık) olarak yayımlanır.
- 2.** Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır; Makalenin dergimize gönderilmiş olması, yazarın bu konudaki taahhüdü anlamına gelir.
- 3.** Makaleler; “Microsoft Word” programında hazırlanmış olmalıdır. Eserler yazım kurallarına uygun olarak CD veya elektronik posta ile editöre gönderilmelidir.
- 4.** Derginin yazı dili esas olarak Türkçe olmakla birlikte, dergide İngilizce, Arapça, Fransızca ve Almanca makalelere de yer verilmektedir.
- 5.** Dergiye gönderilen makalelerin başına, en az 100 en çok 200 kelimededen oluşan özetler ve özetlerin yazıldığı dillerde başlık ve beşer anahtar kelime eklenmelidir. Türkçe yazılan makaleler için Türkçe özete ek olarak; İngilizce özet eklenmesi gerekmektedir. İngilizce yazılan makaleler için ise Türkçe özetlerin eklenmesi gerekmektedir.
- 6.** Makalelerde, yazar adları, yazarın çalıştığı kuruluş bilgileri ve elektronik posta adresleri açık ve doğru bir şekilde belirtilmelidir.
- 7.** Yazarların dergiye gönderdikleri makalelerin denetimini yapmış oldukları ve bu haliyle “basıma” hazır olarak verdikleri kabul edilir. Editör kurulu tarafından yapılan ön incelemede, bilimsellik (alan yönünden denetim)

ölçütlerine ve dergi yazım kurallarına uyulmadığı ve olağanın üzerinde yazım yanlışlarının tespit edildiği yazılar geri çevrilir.

8. Editör kurulunca ilk değerlendirmesi yapılan makaleler, kör hakemlik sistemi uyarınca yazar adları metinden çıkarılarak iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarından biri olumsuz gelirse nihai kararın verilebilmesi için eser üçüncü hakeme gönderilir. Yazarlara makalenin hangi hakeme gönderildiği ile ilgili bilgi verilmez. Hakem raporunda düzeltme istenmesi durumunda yazar, sadece belirtilen düzeltmeler çerçevesinde değişiklikler yapabilir. Yazar, hakem tarafından önerilen düzeltmeleri yaptıktan sonra hakemin önerisi doğrultusunda tekrar hakem denetimine başvurulabilir. Hakem raporlarının her ikisinin de olumsuz olması durumunda, üçüncü bir hakem incelemesi yapılmaz. Yayınlanmayan yazılar, yazarına geri gönderilmez. Yazara durum hakkında bilgi verilir.

9. Dergide, hakem denetiminden geçen makaleler dışında, kitap incelemesi, derleme ve bilgilendirici notlara, yer verilebilir. Bu nitelikteki yazılar editör kurulunca kabul edilebilir veya geri çevrilebilir.

10. Makaleler yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dâhil olmak üzere tüm yayım hakları Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisine aittir. Yazarlar telif haklarını Üniversiteye devretmiş sayılır, yazara ayrıca telif ücreti ödenmez.

11. Kabul edilen yayınlardaki beyan ve fikirlerden yazarların kendileri sorumludur.

**ULUSLARARASI
İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER DERGİSİ**

